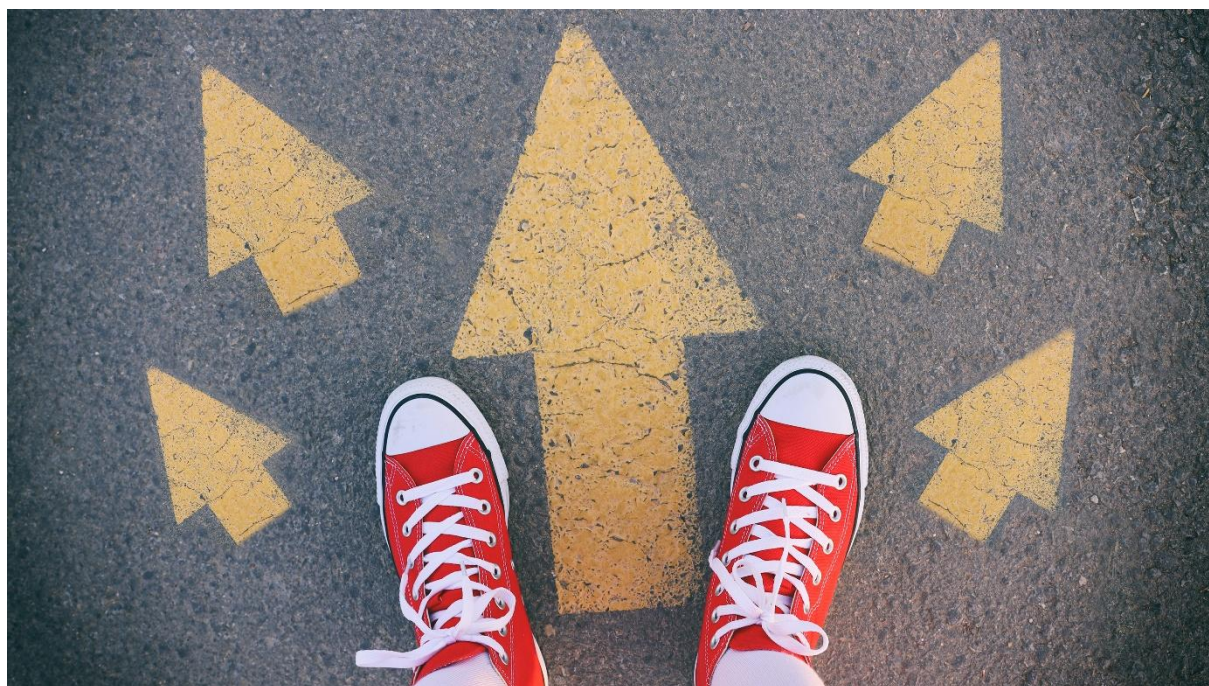

Ongediplomeerde doorstroom van vo naar mbo

OORZAKEN, ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE EN VERBETERMOGELIJKHEDEN IN DE
REGIO RIJNMOND

JUDITH CONIJN
ESTHER STRONKHORST

ANNABEL VAESSEN
CLAIRE LEPRÊTRE

CIP-gegevens KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Conijn, J.M., Vaessen, A., Stronkhorst, E. & Leprêtre C.

Ongediplomeerde doorstroom van vo naar mbo

Oorzaken, ondersteuningsbehoeften en verbetermogelijkheden in de regio Rijnmond

Amstelveen: Kohnstamm Instituut.

(Rapport 1145, projectnummer 40958)

ISBN 978-94-6321-220-5

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:

Kohnstamm Instituut

Keizer Karelplein 1, 1185 HL Amstelveen

Tel.: 020-214 1400

www.kohnstamminstituut.nl

Dataverwerking: Elion.nl

© Copyright Kohnstamm Instituut, 2026

Inhoudsopgave

Samenvatting	0
1 Aanleiding en doel van het onderzoek	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Onderzoeksvragen	5
1.3 Leeswijzer	7
2 Landelijk beleid rondom ongediplomeerde vo-mbo doorstroom	8
2.1 Leerplicht en kwalificatieplicht	8
2.2 Verantwoordelijkheden scholen, mbo-instellingen en gemeenten	9
2.3 Regelgeving instroom mbo	11
2.4 Mogelijkheden voor vo-leerlingen binnen het mbo	12
2.5 Een leerling uitbesteden aan een andere vo-school of het VAVO	15
3 Trends in de ongediplomeerde instroom vo-mbo	16
3.1 Opzet van de analyses	16
3.2 Ontwikkeling in de ongediplomeerde doorstroom	17
3.3 Kenmerken van de jongeren	20
3.3 Studiesucces van studenten met en zonder diploma	25
4 Opzet van het verdiepende onderzoek	27
4.1 Selectie deelnemers en deelnamebereidheid	27
4.2 Deelnemende medewerkers uit het mbo	28
4.3 Deelnemende medewerkers uit het vo	28
4.4 Deelnemende studenten uit het mbo	29
5 De jongeren en hun beweegredenen	30
5.1 Welke motivaties hebben de jongeren?	30
5.2 Wat kenmerkt de jongeren die ongediplomeerd instromen in het mbo?	35
6 Doorstroombeleid vo-scholen	37
6.1 Wat zijn redenen voor het vo om jongeren ongediplomeerd uit te laten stromen? Wat is het doorstroombeleid?	37
6.2 Welke factoren kunnen verschillen tussen vo-scholen verklaren?	40
6.3 Wat is de rol van de consulent van het samenwerkingsverband?	40
7 Instroombeleid mbo-opleidingen	42
7.1 Met welke redenen worden ongediplomeerde studenten aangenomen in het mbo? Wat is het instroombeleid?	42
7.2 Wanneer worden jongeren doorverwezen naar de entreeopleiding?	46
7.3 Verklaringen toename van ongediplomeerde vo-mbo doorstroom	46
8 De vo-mbo overdracht van de jongeren	47
8.1 Hoe verloopt de overdracht vo-mbo? Zijn er verbeterpunten?	47

9	Zijn de jongeren op hun plek in het mbo?	54
9.1	Is ongediplomeerd doorstromen in het belang van de jongeren?	54
9.2	Welke gegevens zouden gemonitord moeten worden voor deze jongeren?	60
9.3	Welke alternatieven zijn er voor ongediplomeerd doorstromen naar het mbo?	60
10	Omgang met de wettelijke kaders en vrijstellingen	63
10.1	Resultaten interviews vo-scholen	63
10.2	Resultaten interviews mbo-opleidingen	63
11	Samenvatting en conclusies per onderzoeksvraag	65
11.1	Trends in de ongediplomeerde doorstroom naar mbo en studiesucces	65
11.2	Motivaties van de jongeren voor overstap naar het mbo	67
11.3	Doorstroombeleid van vo-scholen	68
11.4	Instroombeleid van mbo-opleidingen	70
11.5	Omgang met wettelijke kaders in de ongediplomeerde doorstroom	71
11.6	De vo-mbo overdracht van de jongeren	72
11.7	Zijn de jongeren volgens de geïnterviewden op hun plek in het mbo?	74
11.8	Sterktes en zwaktes van het onderzoek	76
12	Aanbevelingen	77
12.1	Voor welke jongeren is ongediplomeerde mbo doorstroom wenselijk?	77
12.2	Ondersteuningsbehoefte van jongeren die wel baat hebben bij een overstap	79
12.3	Ondersteuningsbehoefte van jongeren die geen baat hebben bij een overstap	79
12.4	Aanbevelingen voor een warme overdracht	81
12.5	Welke gegevens rondom ongediplomeerde doorstroom in het mbo zouden beter gemonitord moeten worden?	82
12.6	Alternatieven voor “ondoordachte” ongediplomeerde mbo-overstap	83
	Bijlagen	85
	Bijlage 1 Doorstroom naar mbo vanuit vmbo- en havo-klassen	85
	Bijlage 2 Doorstroom vanuit vmbo en havo naar mbo-niveaus	86
	Bijlage 3 Vo-herkomst van jongeren van de ongediplomeerde doorstroom per mbo-niveau	87

Samenvatting

Onderzoeksdoel

Om de toename van de ongediplomeerde doorstroom van het vo naar het mbo binnen de doorstroompuntregio Rijnmond beter te duiden, is een verkennend onderzoek uitgevoerd. Dit onderzoek kent drie primaire doelstellingen:

1. Inzicht verkrijgen in de factoren die de toename van ongediplomeerde doorstroom van het vo naar het mbo verklaren.
2. Inzicht verkrijgen in de mate waarin het vo of het mbo beter aansluit bij de ondersteuningsbehoeften van deze jongeren, en of dit verschilt tussen subgroepen met uiteenlopende kenmerken.
3. Aanbevelingen formuleren voor nieuwe regionale afspraken en werkwijzen die de kans op een succesvolle toekomst voor deze jongeren vergroten.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek richt zich op twee groepen van overstappers vanuit havo en vmbo: jongeren onder de 16 jaar oud die doorstromen naar een entreeopleiding, en jongeren die voor hun 18e ongediplomeerd doorstromen naar mbo-2, 3 of 4.

Het onderzoek bestond uit: (a) een secundaire data-analyse van leerlingregistratiegegevens uit de doorstroompuntregio Rijnmond en (b) een verdiepend kwalitatief onderzoek, bestaande uit interviews met diverse betrokkenen, waaronder vertegenwoordigers van mbo-opleidingen en vo-scholen met een relatief hoge ongediplomeerde doorstroom, evenals studenten die zonder vo-diploma zijn doorgestroomd naar het mbo. Daarnaast is deskresearch uitgevoerd naar de landelijke wet- en regelgeving rondom ongediplomeerde doorstroom naar het mbo, om de onderzoeksresultaten in de juiste context te kunnen plaatsen.

Trends in de ongediplomeerde doorstroom

De secundaire data-analyses laten zien dat de ongediplomeerde doorstroom van vmbo- en havoleerlingen naar het mbo tussen 2016 en 2024 sterk is toegenomen, met een duidelijke stijging vanaf 2020. Voor vmbo-leerlingen zet deze groei, ook na de coronaperiode, consistent door. De meeste vmbo-leerlingen stromen door naar mbo-2, terwijl havoleerlingen vooral naar mbo-4 gaan. Opvallend is dat sinds 2022 de instroom van 15- en 16-jarigen bij alle mbo-niveaus aanzienlijk toeneemt. Wat betreft studiesucces, gemeten

aan het behalen van een startkwalificatie, wijken deze groepen over het algemeen niet duidelijk af van de reguliere instroom in het mbo.

Verklaringen voor de toename in ongediplomeerde doorstroom

Uit het verdiepend onderzoek komt naar voren dat de overstap van jongeren van het voortgezet onderwijs naar het mbo vaak wordt ingegeven door een combinatie van push- en pullfactoren. Een pullfactor is de aantrekkingskracht van het mbo, bijvoorbeeld vanwege de nadruk op praktijkgericht leren, een duidelijk beroepsperspectief en de mogelijkheid sneller naar werk of inkomen te gaan. Pushfactoren zijn onder meer vastlopen in het vo, herhaald zittenblijven, gedrags- of sociale problemen, mentale belasting en een minder goede aansluiting bij het theoretische karakter van het onderwijs. Bij doorstroom naar lagere mbo-niveaus zien de betrokkenen de overstap vaker als noodzaak of kans op een nieuwe start, terwijl bij hogere niveaus de keuze meer bewust en toekomstgericht is.

Vo-scholen leggen bij veelvoorkomende redenen voor ongediplomeerde doorstroom vooral de nadruk op motivatieproblemen en onderwijsinhoudelijke mismatches, terwijl mbo-opleidingen met name wijzen op het vastlopen in het voortgezet onderwijs en een gebrek aan begeleiding. Voor de recente toename van de ongediplomeerde doorstroom noemen de deelnemende vo-scholen en mbo-opleidingen verschillende verklaringen. Zij ervaren bijvoorbeeld toenemende overadvisering in het primair onderwijs, groeiende multiproblematiek bij vo-leerlingen waarmee het voortgezet onderwijs worstelt en een verbeterd imago van mbo-opleidingen.

Doorstroom en -instroombeleid in het vo en mbo

In hun doorstroombeleid zien vo-scholen ongediplomeerde doorstroom naar het mbo als laatste optie, na inzet van begeleiding en alternatieve routes, en maken keuzes op basis van leerlingniveau, motivatie en thuissituatie. Mbo-opleidingen ervaren dit soms kritisch; bij sommige vo-scholen worden jongeren te snel doorgestuurd, andere vo-scholen doen dit bewust en zorgvuldig.

Mbo-opleidingen nemen ongediplomeerde jongeren vooral aan om hen perspectief te bieden wanneer het voortgezet onderwijs niet meer passend is, bijvoorbeeld door leeftijdsverschil, dreigend doubleren of afstromen. Het praktijkgerichte en 'volwassen' mbo-onderwijs sluit volgens medewerkers beter aan bij sommige jongeren en biedt soms meer maatwerk en ondersteuning. Het instroombeleid verschilt per niveau en opleiding: bij entreeopleidingen spelen leerbaarheid en hanteerbaarheid van problematiek een rol, terwijl bij mbo-2 en hoger intakegesprekken beoordelen of jongeren de opleiding aankunnen. Cognitieve competenties en motivatie zijn hierbij belangrijke criteria. Leeftijd speelt alleen een rol bij specifieke opleidingen die bepaalde leeftijdsgebonden vaardigheden vereisen.

Overdracht van vo naar mbo

De overdracht van ongediplomeerde vo-leerlingen naar het mbo verloopt wisselend en hangt sterk af van de school, mbo-opleiding en bestaande contacten. Vo-scholen ervaren dat contact met mbo beperkt is en dat de informatie door het mbo soms niet volledig wordt benut, terwijl mbo-opleidingen juist signaleren dat aangeleverde gegevens vaak incompleet zijn en dat sommige vo-scholen lastig te bereiken zijn. Studenten zelf ervaren vanuit hun vo-school vaak weinig ondersteuning bij de overstap en het verkennen van alternatieve routes binnen en buiten het mbo. Na de overstap ervaren jongeren doorgaans duidelijke

begeleiding vanuit het mbo via mentoren, coaches en studieloopbaanbegeleiding, wat helpt bij wennen en persoonlijke ondersteuning. Verbeterpunten in de overdracht liggen onder meer bij intensiever, persoonlijker contact tussen vo en mbo en duidelijkere informatie voor jongeren over mogelijke keuzes.

Mate waarin het mbo aansluit bij de jongeren

Bij mbo-2, 3 en 4 opleidingen voelen de jongeren zich vaak gemotiveerder dan op hun vo-school, en ervaren het mbo als praktischer, zelfstandiger en relevanter voor hun toekomst. Ook geven zij aan dat ze zich op het mbo meer gezien, serieus genomen en vrijer in hun leerproces voelen dan op het vo. Over het algemeen beschouwen de meeste jongeren hun overstap naar mbo-2, 3 en 4 als een positieve keuze die hen nieuwe kansen en perspectief biedt. Dit is overeenkomstig met het beeld uit interviews met mbo-opleidingen, waaruit naar voren komt dat het mbo een plek kan zijn waar jongeren opbloeien door de praktijkgerichte aanpak en persoonlijke begeleiding. De overstap moet echter wel zorgvuldig worden afgewogen. Er wordt bij verschillende opleidingen ervaren dat jongeren bij de opleiding terecht komen als 'noodoplossing' en niet als weloverwogen keuze. Dit is een risico omdat de motivatie van de jongere voor de specifieke opleiding juist bepalend is voor studiesucces.

Ten aanzien van de overstap van jongeren naar de entreeopleiding, komt een meer wisselend beeld naar voren. Het niveau wordt door een deel van de jongeren als minder uitdagend ervaren en ook de meeste mbo-medewerkers hebben de ervaring dat deze jongeren (veel) te weinig worden uitgedaagd, en geven aan dat vaak veel extra maatwerk nodig is. Net zoals bij de hogere mbo-niveaus, waarderen studenten de sociale sfeer, persoonlijke aandacht en maatwerk op het mbo. Een deel van hen had echter liever een andere route gevolgd omdat de entreeopleiding op cognitief vlak niet passend is, en voelt zich te snel weggezet bij de opleiding.

Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van het onderzoek doen we verschillende aanbevelingen. We gaan in op de subgroepen van jongeren waarvoor ongediplomeerde doorstroom naar het mbo wel of juist niet wenselijk lijkt te zijn, en op de ondersteuningsbehoeften van deze twee groepen jongeren in respectievelijk het vo en in het mbo. Ook doen we aanbevelingen voor een verbeterde vo-mbo overdracht van jongeren, en voor alternatieven voor niet-weloverwogen ongediplomeerde doorstroom naar het mbo.

Wanneer is doorstroom passend?

Doorstroom is vooral passend wanneer de gekozen mbo-opleiding beter aansluit bij de motivatie en capaciteiten van de jongere dan het vo. Denk bijvoorbeeld aan vmbo-leerlingen die hun diploma nét niet hebben gehaald en al wat ouder zijn of havisten die zich al langere tijd niet op hun plek voelen op een theoretisch georiënteerde havo.

De entreeopleiding wordt voor jongeren die vanuit het vmbo of de havo instromen doorgaans als niet passend ervaren, vanwege het relatief lage niveau van de opleiding. Doorstroom naar mbo-niveau 2, 3 of 4 kan een goede stap zijn als aan enkele voorwaarden wordt voldaan: de jongere is gemotiveerd voor het specifieke beroep, heeft realistische verwachtingen, en de overstap is een bewuste keuze in plaats van een noodoplossing omdat het vo niet meer werkt. Ook moet het niveau passen bij de cognitieve mogelijkheden van de

jongere. Leeftijdseisen zijn meestal niet nodig, behalve bij opleidingen waar zelfregulatie of sociaal-emotionele vaardigheden essentieel zijn (richtleeftijd: 16 – 17 jaar).

Ondersteuningsbehoeften

Voor jongeren die baat hebben bij een overstap is goede studiekeuzebegeleiding cruciaal, evenals het creëren van realistische verwachtingen ten aanzien van het mbo. In het mbo hebben zij doorgaans geen sterk afwijkende ondersteuningsbehoeften. Extra uitdaging voor cognitief sterkere studenten is wel belangrijk (bijvoorbeeld via versnelling of extra stage). Op sociaal-emotioneel vlak is persoonlijke aandacht van een betrokken mentor of docent essentieel. Extra ondersteuning bij 'leren leren', gedrag of structuur kan nodig zijn, maar standaard extra begeleiding wordt ontraden om stigmatisering te voorkomen. Een volwassen leeromgeving met vertrouwen, verantwoordelijkheid en een passende stage vergroot de kans op succes.

Jongeren die in het vo problemen ervaren (bijvoorbeeld op mentaal, sociaal of gedragsmatig vlak) maar geen baat hebben bij een overstap naar het mbo, hebben baat bij vroegtijdige signalering van hun problemen, consistente begeleiding, duidelijke informatie over alternatieven (zoals VAVO of leerwerktrajecten) en een vast vertrouwenspersoon. Alle vo-scholen zouden hun leerlingen voldoende maatwerk en sociaal-emotionele ondersteuning moeten bieden en kritisch moeten afwegen of doorstroom passend is.

Warme overdracht en samenwerking vo en mbo

Een warme overdracht tussen vo en mbo is essentieel voor veel jongeren die in het vo (deels) zijn vastgelopen. Persoonlijk contact tussen vo en mbo is daarbij vooral bij complexe casussen waardevol, waarbij het vo het initiatief zou moeten nemen. Structurele samenwerking, duidelijkheid over wat wel en niet binnen de AVG-richtlijnen valt en betere informatievoorziening over mbo-opleidingen kunnen de kwaliteit van de overstap verbeteren en misverstanden over te snelle verwijzingen verminderen.

Alternatieven voor ondoordachte overstap

Tot slot is het belangrijk 'ondoordachte' overstap naar het mbo te beperken. Vo-scholen moeten leerlingen actief begeleiden bij studiekeuze, zich verdiepen in praktisch georiënteerde alternatieven (zoals doorlopende leerroutes vmbo-mbo) en bij twijfel gastleerlingenschap in het mbo mogelijk maken. Voor jongeren die vanwege zware multiproblematiek in het vo vastlopen wordt een tussentijdse voorziening met zorg en loopbaanoriëntatie aanbevolen, om onnodige instroom in entreeopleidingen te voorkomen en perspectief te bieden op een passende vervolgroute.

1 Aanleiding en doel van het onderzoek

1.1 Aanleiding

Binnen de doorstroompuntregio Rijnmond is er de afgelopen jaren een toename te zien in het aantal jongeren van 15-17 jaar die zonder diploma vanuit het voortgezet onderwijs (vo) overstappen naar het mbo. Deze trend is opmerkelijk, omdat er in 2021 binnen de regio is afgesproken dat jongeren tot 16 jaar in het voortgezet onderwijs thuishoren en niet ongediplomeerd naar het mbo zouden doorstromen. Er zijn namelijk aanwijzingen dat deze jongeren in het mbo vaak meer moeite hebben met het behalen van een diploma of startkwalificatie dan de studenten met een vo-diploma (Vugteveen et al., 2016; Inspectie van het Onderwijs, 2024).

Om de toename van het aantal ongediplomeerde vo-mbo doorstroom binnen de doorstroompuntregio Rijnmond beter te kunnen duiden, heeft het Bestuurlijk Overleg VSV Rijnmond een verkennend onderzoek uitgezet. Dit onderzoek kent drie primaire doelstellingen:

1. Inzicht verkrijgen in de factoren die de toename van ongediplomeerde doorstroom van het vo naar het mbo verklaren.
2. Inzicht verkrijgen in de mate waarin het vo of het mbo beter aansluit bij de ondersteuningsbehoeften van deze jongeren, en of dit verschilt tussen subgroepen met uiteenlopende kenmerken.
3. Aanbevelingen formuleren voor nieuwe regionale afspraken en werkwijzen die de kans op een succesvolle toekomst voor deze jongeren vergroten.

Door een analyse van de factoren die bijdragen aan de ongediplomeerde doorstroom in het mbo, met bijbehorende aanbevelingen die aansluiten op de behoeften van deze jongeren, wordt de basis gelegd voor nieuwe regionale afspraken over noodzakelijke ondersteuning voor deze doelgroep en een gezamenlijke en gedragen aanpak om schooluitval (in zowel vo als mbo) te voorkomen.

1.2 Onderzoeksvragen

Onderstaand kader geeft een overzicht van de onderzoeksvragen in het onderzoek, die ingedeeld zijn in zeven verschillende thema's: (1) kenmerken van jongeren en trends

rondom ongediplomeerde instroom vmbo/havo-mbo, (2) verklaringen voor de toename van ongediplomeerde instroom vmbo/havo-mbo, (3) omgang met de wettelijke kaders en vrijstellingen, (4) studiesucces en ondersteuning van de jongeren in het mbo, en (5) aanbevelingen gericht op een succesvolle toekomst van de jongeren. Naast het beantwoorden van deze onderzoeksvragen aan de hand van regionale data, voerden we ook een *deskresearch* uit waarmee we in kaart brachten welke wettelijke kaders er zijn rondom ongediplomeerde doorstroom.

Kenmerken en trends rondom ongediplomeerde doorstroom van vmbo/havo naar mbo

1. Hoe heeft de ongediplomeerde doorstroom zich in de periode 2016 t/m 2024 ontwikkeld?
2. Hoe ziet de groep ongediplomeerde doorstroom vmbo/havo-mbo eruit? Is het een eenduidige groep met specifieke kenmerken of is het een gemixte groep?
3. Waar gaan deze jongeren heen: entree, mbo-2/3/4 of het VAVO? Welk percentage is afkomstig van basis, kader, gemengd en theoretisch?

Verklaringen voor de toename van ongediplomeerde doorstroom naar mbo

vo-scholen

4. Wat zijn voor het vo de redenen om jongeren ongediplomeerd door te laten stromen naar het mbo?
5. Wat voor doorstroombeleid hanteren de verschillende vo-scholen ten aanzien van ongediplomeerde jongeren?
6. Welke factoren kunnen de verschillen tussen vo-scholen in ongediplomeerde doorstroom verklaren?
7. Wat is de rol van de consulent van het samenwerkingsverband vo bij het begeleiden van leerlingen die dreigen zonder diploma door te stromen?

mbo-opleidingen

8. Wat zijn redenen voor het mbo om jongeren ongediplomeerd in te laten stromen?
9. Wat voor instroombeleid hanteren de verschillende mbo-opleidingen ten aanzien van ongediplomeerde leerlingen?
10. In welke gevallen volgen deze jongeren de entree=opleiding en wanneer niet?

Omgang met de wettelijke kaders en vrijstellingen

11. Hoe wordt in de praktijk omgegaan met de vrijstelling toelatingseis voor het mbo? Hoe wordt omgegaan met vrijstellingen artikel 3b vanuit de gemeente?
12. Wordt in het instroombeleid en doorstroombeleid voldaan aan de wettelijke kaders (zo nee, wat is de reden voor afwijken?)

Studiesucces en ondersteuning van de jongeren in het mbo

13. Welk aandeel van de ongediplomeerde jongeren behaalt een startkwalificatie in het mbo?
14. Wat kunnen we bij deze jongeren behalve het diploma nog meer verstaan onder 'studiesucces'? In hoeverre zijn de jongeren op deze andere vlakken succesvol in het mbo?
15. Hoe krijgt de warme overdracht bij deze jongeren vorm? Zijn er verbeterpunten voor de overdracht voor deze groep jongeren en zo ja, welke?
16. Welke alternatieven zijn er voor ongediplomeerde instroom in het mbo?
17. Hoe vaak maken vo-scholen gebruik van de Rutte regeling? Hoe succesvol is die route?
18. Is het in het belang van de jongeren om ongediplomeerd in te stromen in het mbo? Verschilt dit voor jongeren met verschillende kenmerken?

De ervaringen van jongeren die ongediplomeerd zijn ingestroomd in het mbo

19. Wat zijn de redenen van jongeren om zonder diploma door te stromen naar het mbo?
20. Ervaren jongeren een warme overdracht van vo naar mbo? Zo niet, wat zijn hierin hun aanvullende behoeften?
21. Hoe ervaren jongeren zonder diploma de overgang van vo naar mbo? Voelen zij zich beter op hun plek in het mbo dan in het vo?
22. Voelen zij zich voldoende ondersteund vanuit het vo en mbo? Zo niet, welke ondersteuning hebben zij aanvullend nodig?

Aanbevelingen gericht op een succesvolle toekomst van de jongeren

23. Voor welke specifieke doelgroep(en) is ongediplomeerde doorstroom wel/niet wenselijk?
24. Op basis van welke kenmerken kan de groep die wel baat heeft bij de overstap worden onderscheiden van de groep die hier geen baat bij heeft?
25. Wat is de ondersteuningsbehoefte van de doelgroep die wel baat heeft van een overstap, tijdens en na de overstap?
26. Wat is de ondersteuningsbehoefte van de doelgroep (in het vo) die geen baat heeft bij een overstap?
27. Hoe kan de uitval van ongediplomeerde jongeren in het mbo beter gemonitord worden? Welke gegevens moeten in elk geval worden bijgehouden voor deze jongeren?

1.3 Leeswijzer

In dit hoofdstuk introduceerden we de aanleiding voor het onderzoek: de toename van ongediplomeerde instroom vanuit het vo naar het mbo in de doorstroompuntregio Rijnmond. In hoofdstuk 2 schetsen we als eerste het landelijke wettelijke en beleidsmatige kader rond ongediplomeerde doorstroom van het vo naar het mbo. Vervolgens geeft hoofdstuk 3 een kwantitatief beeld van de trends in de ongediplomeerde doorstroom in de regio, zowel wat betreft de kenmerken van deze jongeren als hun studiesucces in het mbo. In hoofdstuk 4 wordt de opzet van het verdiepende onderzoek toegelicht, en hoofdstuk 5 tot en met 10 presenteren de bevindingen uit dit verdiepende onderzoek: we beschrijven vanuit verschillende perspectieven hoe ongediplomeerde jongeren de overstap van het vo naar het mbo ervaren, hoe scholen en opleidingen hiermee omgaan en welke knelpunten daarbij zichtbaar worden:

- Hoofdstuk 5 gaat in op wie de jongeren zijn die ongediplomeerd doorstromen.
- Hoofdstuk 6 beschrijft het doorstroombeleid van vo-scholen.
- Hoofdstuk 7 richt zich op het instroombeleid van mbo-opleidingen.
- Hoofdstuk 8 behandelt de overdracht tussen vo en mbo.
- Hoofdstuk 9 gaat in op in hoeverre ongediplomeerd doorstromen in het belang van jongeren is.
- Hoofdstuk 10 beschrijft hoe vo-scholen en mbo-opleidingen omgaan met wettelijke kaders en vrijstellingen.

In hoofdstukken 11 en 12 sluiten we af met een samenvatting van de resultaten per deelvraag in het onderzoek, de belangrijkste conclusies en onze aanbevelingen voor beleid en praktijk in de regio.

2 Landelijk beleid rondom ongediplomeerde vo-mbo doorstroom

In dit hoofdstuk schetsen we de context om de regionale resultaten goed te kunnen duiden. We gaan onder meer in op de landelijke wet- en regelgeving rondom ongediplomeerde jongeren, de verantwoordelijkheden van scholen, mbo-instellingen en gemeenten ten aanzien van deze jongeren, en de alternatieven die er zijn voor jongeren die vóór het behalen van hun vo-diploma aan een mbo-opleiding willen beginnen.

2.1 Leerplicht en kwalificatieplicht

Leerplicht

De leerplichtwet stelt dat een jongere vijf dagen per week een onderwijsprogramma dient te volgen, waarbij een deel kan bestaan uit stage. Deze plicht eindigt (§2 Leerplichtwet):

- “aan het einde van het schooljaar na afloop waarvan de jongere ten minste twaalf volledige schooljaren één of meer scholen heeft bezocht; aan het einde van het schooljaar waarin de jongere de leeftijd van zestien jaar heeft bereikt.”

Ook voor ‘vroeg’ leerlingen die 12 schooljaren hebben doorlopen maar pas in het najaar 16 jaar worden, eindigt de leerplicht aan het einde van het 12e schooljaar. De leerplichtwet stelt namelijk ook dat: “Een jongere die een basisschool in minder dan acht schooljaren heeft doorlopen, wordt voor de toepassing van het eerste lid onder a geacht reeds acht schooljaren een school te hebben bezocht.”

Een 15-jarige jongere met een geboortedatum in het najaar is dus niet altijd leerplichtig. De online-informatie van de Rijksoverheid “Alle kinderen tussen 5 en 16 jaar die in Nederland wonen zijn leerplichtig” is in dit opzicht enigszins verwarrend¹. Ook uit andere online-bronnen is op te maken dat de leerplicht pas zou eindigen als een leerling 16 jaar is.²

Kwalificatieplicht

Als de leerplicht eindigt, start de kwalificatieplicht (§ 2a Leerplichtwet). De kwalificatieplicht stelt dat een jongere tot 18 jaar verplicht is om geregeld een onderwijsinstelling te bezoeken totdat deze een startkwalificatie (diploma mbo-niveau-2, 3 of 4, havo of vwo)

¹ Leerplicht en kwalificatieplicht | Leerplicht | Rijksoverheid.nl

² <https://www.leerlingzakenmh.nl/veelgestelde-vragen/>; <https://www.onderwijsconsument.nl/tot-welke-leeftijd-ben-je-leerplichtig/>

heeft gehaald. Als de leerling nog geen startkwalificatie heeft, blijft de leerling tot 18 jaar op een vo-school of mbo-instelling ingeschreven (kwalificatieplicht) (Leerplichtwet, artikel 4a).

Voor specifieke groepen jongeren geldt een uitzondering voor de kwalificatieplicht (artikel 4a lid 2 Lpw). Het gaat om 1) jongeren met een verklaring of diploma uit het praktijkonderwijs, 2) jongeren die het vso hebben gevolgd met een uitstroomprofiel arbeid of dagbesteding, en 3) jongeren die de Entree-opleiding hebben afgerond en een werkovereenkomst hebben van tenminste 12 uur per week. Deze groepen vallen onder de verantwoordelijkheid van het Doorstroompunt (voorheen: Regionaal Meld- en Coördinatiepunt). Dit is een gemeentelijke organisatie gericht op het voorkomen en terugdringen van voortijdig schoolverlaten bij jongeren tussen de 18 en 27 jaar zonder startkwalificatie.

2.2 Verantwoordelijkheden scholen, mbo-instellingen en gemeenten

Voortgezet onderwijs

Vo-scholen mogen leerlingen onder de 18 jaar die onder de leer- of kwalificatieplicht vallen in principe niet uitschrijven als zij nog niet voor een andere opleiding zijn ingeschreven (Leerplichtwet, artikel 10). Dit is alleen toegestaan wanneer er sprake is van een officiële vrijstelling van de leerplicht. Zolang een leerling is ingeschreven volgt diegene onderwijs onder volledige verantwoordelijkheid van de vo-school.

De school heeft een zorgplicht passend onderwijs³: als een leerling het reguliere programma niet kan volgen, moet de school altijd eerst onderzoeken of zij de benodigde ondersteuning kan bieden, eventueel met extra ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband. Mocht dit niet lukken, dan mag de school de leerling pas uitschrijven nadat er een andere passende plek is gevonden. Onderwijsconsultanten van samenwerkingsverbanden bieden scholen (en ouders van leerlingen) gratis begeleiding, bemiddeling en advies bij het vinden van geschikt (vervolg)onderwijs voor leerlingen in vo en (v)so. De primaire verantwoordelijkheid voor het vinden van een passende plek ligt echter bij de vo-school zelf.

De minimale ondersteuning die vo-scholen aan hun leerlingen moeten bieden – de basisondersteuning – is niet landelijk, maar regionaal vastgelegd⁴. Afspraken over de basisondersteuning worden door de verschillende scholen in de regio gezamenlijk vastgesteld. De samenwerkingsverbanden nemen deze afspraken op in het ondersteuningsplan⁵. In de meeste regio's zijn er bijvoorbeeld afspraken gemaakt over o.a. het aanbod voor leerlingen met dyslexie, extra begeleiding van leerlingen met een meer of minder hoge intelligentie dan gemiddeld en de aanpak van gedragsproblemen. Scholen leggen in hun schoolgids vast op welke wijze zij invulling geven aan de ondersteuning.

3 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/zorgplicht-en-samenwerken-scholen-passend-onderwijsverantwoordelijkheid-van-de-scholen>; <https://oudersenonderwijs.nl/kennisbank/passend-onderwijs/ondersteuning-op-een-reguliere-school/extra-ondersteuning-op-school/>

4 <https://oudersenonderwijs.nl/kennisbank/passend-onderwijs/ondersteuning-op-een-reguliere-school/ondersteuning-door-school/>

5 Het ondersteuningsplan van de doorstroompuntregio Rijnmond is te vinden in het Ondersteuningsplan Koers VO 2022-2026

Er zijn geen wettelijke regels over de verblijfsduur van leerlingen in het vmbo, havo of vwo. In het schoolreglement staan de regels van een school beschreven. Doorgaans staat hierin beschreven dat leerlingen⁶:

- maximaal 1 keer mogen doubleren in dezelfde klas;
- één keer mogen zakken voor het examen;
- of twee keer mogen doubleren in verschillende klassen.

Mbo-opleidingen

Als een leerling uit het vo eenmaal is inschreven bij een mbo-instelling, dan is de mbo-instelling verantwoordelijk. Voor het mbo geldt ook dat minderjarige studenten niet zomaar mogen worden uitgeschreven zonder een nieuwe inschrijving op een andere onderwijsinstelling of een officiële vrijstelling volgens de Leerplichtwet. Alleen voor studenten met een negatief bindend studieadvies of studenten die langdurig afwezig zijn (zogenoeten 'langdurig relatief verzuim') geldt dat zij wel kunnen worden uitgeschreven, op voorwaarde dat de mbo-opleiding zich minimaal acht weken aantoonbaar heeft ingezet om hen naar een andere opleiding te begeleiden (Artikel 8.1.3, lid 5).

Als een mbo-student met zijn opleiding wil stoppen, maar zich nog niet kan inschrijven bij een nieuwe opleiding (door beperkte mogelijke startmomenten) kan de mbo-instelling een heroriëntatietraject en/of maatwerktraject aanbieden⁷. Voorbeeld hiervan is het overbruggingsprogramma van het Doorstroompunt regio Utrecht waarbij de student de generieke vakken blijft volgen tot de start van de nieuwe opleiding.

Gemeenten

Gemeenten hebben de wettelijk taak om voortijdig schoolverlaten tegen te gaan (Wet Educatie en Beroepsonderwijs Art 8.3.2, artikel 8.22 wet Voorgezet onderwijs 2020 en artikel 147 Wet op de Expertisecentra). Vanaf 1 januari 2026 is een voortijdig schoolverlater een jongere die a) tussen de 12 en 27 jaar oud is, b) geen school-inschrijving heeft, en c) een kwalificatieplicht heeft maar geen diploma op mbo-niveau 2,3, of 4 of voor havo- of vwo⁸.

Indien een vmbo-, havo- of vwo-leerling van 16 jaar of ouder (maar nog geen 27 jaar) zich ongediplomeerd wil uitschrijven zonder dat er een vervolgopleiding bekend is, wordt dit dan ook aan de Doorstroomcoach van het doorstroompunt (Wet Voortgezet Onderwijs, artikel 28a) doorgegeven. De Doorstroomcoach kan de jongeren begeleiden naar werk, onderwijs of een combinatie van beide.

De Doorstroomcoach heeft echter geen rol bij jongeren die zonder diploma direct vanuit het vo het mbo instromen. Als de jongere bekend is bij de gemeente, bijvoorbeeld doordat deze een extra ondersteuningsbehoefte heeft, kan de mbo-opleiding bij de intake van de jongere wel de relevante gemeentelijke organisaties betrekken om te komen tot een advies voor de best passende (leer)route.

⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voortgezet-onderwijs/vraag-en-antwoord/hoe-lang-mogen-leerlingen-doen-over-het-voortgezet-onderwijs>

⁷ https://gespecialiseerdonderwijs.nl/wp-content/uploads/2023/01/IGD-23-0023-Handreiking-16-en-17-jarigen_V574.pdf

⁸ In bijzondere gevallen kan leerplicht wel ontheffing verlenen zodat de leerling niet als vsv-er geregistreerd wordt zoals o.b.v. lichamelijke of psychische gronden, levensbeschouwing of reisafstand naar een passende school (vrijstelling 5a, 5b, of 5c)

2.3 Regelgeving instroom mbo

De relevante wetgeving over de toelating tot het mbo staat voornamelijk in de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB), Artikel 8.2.1. De Entreeopleiding is 'drempelloos' omdat de student geen diploma nodig heeft voor toelating. De student moet toegelaten worden als deze niet meer leerplichtig is (zoals beschreven in paragraaf 2.1) en niet voldoet aan de vooropleidingseisen van een mbo-opleiding op niveau 2, 3 of 4 (artikel 8.1.1b WEB). De drempelloze instroom voor de entreeopleiding betekent dat studenten, als ze aan de voorwaarden van het wettelijk kader voldoen, niet geweigerd kunnen worden.

Ondanks dat de WEB géén minimumleeftijd stelt voor toelating tot een Entree-opleiding, staat dit wel zo beschreven op de website van de Rijksoverheid⁹. Hier wordt beschreven dat één van de voorwaarden is dat de jongere op 1 augustus minimaal 16 jaar oud is. Deze tegenstrijdigheid heeft te maken met de verwarring over wanneer de leerplicht eindigt. Veelal wordt aangenomen en beschreven dat de leerplicht pas eindigt als een leerling 16 jaar oud is, terwijl dit niet geldt voor leerlingen die in het najaar jarig zijn (zie paragraaf 2.1).

Voor mbo-opleidingen op niveau 2, 3 en 4 geldt ook geen wettelijke minimumleeftijd, mits de jongere voldoet aan de vooropleidingseisen (zie verderop). In de praktijk starten sommige jongeren al op 15-jarige leeftijd met een mbo-opleiding op niveau 2, 3 of 4 als zij hun vooropleiding dan al hebben afgerond. Voor BBL-opleidingen (werken en leren) geldt een minimumleeftijd van 16 jaar.

Tabel 1 beschrijft de vooropleidingseisen. Er zijn echter wel uitzonderingen mogelijk op de vooropleidingseisen (lid 6 van artikel 8.2.1). Mbo-instellingen kunnen in bijzondere gevallen personen die niet aan de vooropleidingseisen voor een basisberoepsopleiding, vakopleiding, middenkaderopleiding of specialistenopleiding, voldoen, toch toelaten tot deze opleidingen (dit zijn niveau 2, 3 of 4 opleidingen). Dit is toegestaan indien zij aan de hand van een onderzoek kunnen aantonen dat deze persoon geschikt is voor het betreffende onderwijs. In dat geval wordt gebruik gemaakt van de wettelijke vrijstelling toelatingseisen voor het mbo.

Tabel 1 Opleidingseisen per mbo opleidingsniveau

Voorgezet onderwijs	Toelatingsrecht mbo
• Leerlingen zonder vo-diploma	Entree-opleiding
• Vmbo basis- of kaderberoepsgerichte leerweg afgerond, gemengde of theoretische leerweg afgerond • Een bewijs dat de eerste 3 leerjaren van de havo of het vwo goed zijn doorlopen (overgangsbewijs 3→4)	Niveau 2
• Vmbo kaderberoepsgerichte, gemengde of theoretische leerweg afgerond • Een bewijs dat de eerste 3 leerjaren van de havo of het vwo goed zijn doorlopen (overgangsbewijs 3→4), of een ander diploma of bewijsstuk dat de overheid heeft erkend.	Niveau 3 en 4

⁹ Uit welke mbo-opleidingen kan ik kiezen? | Rijksoverheid.nl

Handreiking 'Omgaan met drempelloze instroom in entree'

Recent publiceerde de MBO-raad een herziene versie van de handreiking 'omgaan met drempelloze instroom in entree' (MBO-raad, 2025). De handreiking heeft als doel om mbo-scholen te ondersteunen bij het aannemen van studenten waarvoor de kans op het behalen van een entreediploma reëel is. Hiervoor worden een aantal criteria beschreven op basis waarvan de student een negatief advies gegeven kan worden tijdens de intake:

1. De (leef)situatie van de student is onvoldoende op orde om onderwijs te kunnen volgen, bijvoorbeeld door het ontbreken van een vast woon- of verblijfadres of verslavingsproblematiek. Als de problematiek van de student te groot is om zich voldoende te kunnen concentreren op onderwijs, zal er gekeken moeten worden hoe en wanneer de student wel 'klaar' is om onderwijs te volgen. De mbo-school en de Doorstroomcoördinator van de gemeente kunnen in overleg hulpverlening inschakelen, zodat onderwijs daarna eventueel mogelijk wordt.
2. De student kan geen klassikale lessen volgen samen met andere studenten en is ook niet in staat om dit binnen redelijke termijn op te bouwen. De aanpassingen die door de school gedaan moeten worden om de student passend onderwijs te bieden vormen een onevenredige belasting voor de mbo-opleiding.
3. De student vormt een gevaar voor de omgeving of zichzelf waardoor de student niet te handhaven is binnen de school en de beroepspraktijkvorming-plek. In dit geval moet er samen met hulpverlening gekeken worden naar alternatieven of een zorgtraject.
4. De student is cognitief niet in staat om een entree-opleiding te volgen. Om hier inzicht in te krijgen kan er bij de intake gebruik worden gemaakt van een capaciteitentest. De jongere kan op basis van de testuitslag niet geweigerd worden, maar er kan wel een advies worden gegeven over meer haalbare alternatieven voor de jongere.
5. Het taalniveau van de student is onvoldoende voor het volgen van entreeonderwijs. In dit geval dient de gemeente te zorgen voor taallessen.

Een te jonge leeftijd wordt in de handreiking niet genoemd als criterium voor afwijzing. Met name relevant voor het huidige onderzoek is dat in de handreiking genoemd wordt dat voor leerlingen die ongediplomeerd uitstromen uit het vo, het soms zinvol is om een andere route dan de Entree-opleiding te adviseren. Het gaat specifiek om leerlingen waarvoor geldt: *"het 'moeten' starten in Entree na vroegtijdig uitstromen zonder diploma uit het voortgezet onderwijs, vaak ingegeven door voorliggend onderwijs of ouders"*. Er wordt in de handreiking niet omschreven aan welke andere routes hierbij gedacht kan worden.

2.4 Mogelijkheden voor vo-leerlingen binnen het mbo

Voor leerlingen waarvoor het reguliere voortgezet onderwijs niet meer passend lijkt, zijn er binnen de wettelijke kaders verschillende andere mogelijkheden binnen het mbo. Deze mogelijkheden zijn deels alleen gericht op vmbo-leerlingen.

Artikel 3b. Vervangende leerplicht laatste schooljaar (Leerplichtwet)

Op aanvraag van de ouders/verzorgers van een jongere, kan de gemeente op basis van artikel 3b toestaan dat de vo-school inschrijving van een jongere **onder de 16 jaar** voor het laatste schooljaar wordt vervangen door een inschrijving als mbo-student of VAVO-student. De vo-school neemt hiervoor het initiatief wanneer zij van mening zijn dat ze geen

passend onderwijs meer kunnen bieden aan een leerling. Als eerste gaat de school in gesprek met het samenwerkingsverband, ouders en de leerling. Als alle partijen het erover eens zijn dat een overstap naar het mbo beter is, kunnen ouders een beroep op vrijstelling 3b doen bij leerplicht.

Deze aanvraag gaat vergezeld van plan van aanpak voor de begeleiding van de jongere dat is opgesteld door de instelling waar de jongere ingeschreven zou willen worden. Het begeleidingsprogramma bevat in ieder geval een beschrijving van de onderwijs- en vormingsdoelen (waaronder algemeen vormend onderwijs en op het beroep gericht onderwijs) en de wijze waarop de jongere naast het volgen van onderwijs ook werkervaring zal opdoen. In artikel 3b is niet beschreven op basis waarvan het meest geschikte mbo niveau zou moeten worden bepaald.

In de aanvraag wordt ook een verklaring van het hoofd van de vo-school opgenomen. In de verklaring wordt een overzicht gegeven van hoe het onderwijsprogramma op het vo is uitgevoerd, waaruit blijkt dat voorzetting van de schoolloopbaan in het voorgezette onderwijs niet aan te bevelen is. Voordat de gemeente het besluit neemt, worden in elk geval de volgende personen gehoord om vast te stellen of alle partijen het eens zijn met de overstap:

- degene die de aanvraag heeft ingediend (ouders/verzorgers) en de jongere zelf
- het hoofd van de school waar de jongere het laatst stond ingeschreven en het hoofd van de instelling waar de jongere ingeschreven wenst te worden
- eventuele (zorg)instellingen die bij de begeleiding van de jongere betrokken zijn.

Zodra een leerling *niet meer leerplichtig* of *alleen nog kwalificatieplichtig* is, valt hij/zij niet meer onder artikel 3b. Een vroege leerling van 15 jaar (die 16 wordt in het najaar) die in het vierde leerjaar van het vmbo ongediplomeerd wil uitstromen naar het mbo valt bijvoorbeeld niet meer onder artikel 3b. Voor de overige jongeren onder de 16 jaar geldt dat de vrijstelling 3b nodig is om als vo-school de jongere te kunnen uitschrijven en om als mbo-instellingen de jongeren aan te kunnen nemen.

Artikel 2.103. Leer-werktraject als anders ingerichte vmbo-bbl (Wet voortgezet onderwijs, 2020)

Voor leerlingen in het 3e of 4e leerjaar van het vmbo kan de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo ingericht worden als een Leer-werktraject (Artikel 2.103). In een leerwerktraject volgt de leerling binnenscholse onderwijs (in alle schoolweken) en loopt hij stage bij een door SBB erkend leerbedrijf. De leerling behaalt een vmbo basis-leerwerktraject-diploma en kan daarmee doorstromen naar een verwante mbo-opleiding op niveau 2 voor het behalen van een startkwalificatie. De leerling blijft tijdens het leerwerktraject ingeschreven bij de vo-school, waarbij de vo-school wel een samenwerkingsovereenkomst vastlegt met het mbo. Hierin staat o.a. hoe de inrichting van dit traject vorm krijgt, en hoe de leerling naar verwante én niet verwante mbo-opleidingen door kan stromen.

Artikel 2.102. Entreeopleiding volgen in plaats van vmbo-bbl (Wet voortgezet onderwijs, 2020)

Een jongere volgt een entreeopleiding terwijl hij of zij op het vmbo blijft ingeschreven. De entreeopleiding komt geheel of gedeeltelijk in plaats van de vmbo basisberoepsgerichte leerweg en het vmbo en het mbo sluiten hiervoor een samenwerkingsovereenkomst. De leerling krijgt in dit geval geen vmbo-diploma, maar een diploma van het mbo. De

entreeopleiding wordt hierbij afgestemd op het programma-aanbod van de beroepsgerichte programma's van de basisberoepsgerichte leerweg die de school verzorgt.

Wet doorlopende leerroutes vmbo-mbo (Sterk beroepsonderwijs)

Met de wet doorlopende leerroutes vmbo-mbo hebben vmbo-scholen en mbo-instellingen vanaf 2020 de mogelijkheid gekregen om een gezamenlijk onderwijsprogramma in te richten¹⁰. Er zijn twee type doorlopende leerroutes:

- De jongere volgt de **doorlopende leerroute vmbo-mbo**, waarin mbo en vo worden gecombineerd tot één onderwijsprogramma. De leerling behaalt een vmbo-diploma én een mbo-diploma. Het programma begint nadat de leerling 2 jaar vmbo heeft gevolgd. De leerling kan een mbo-diploma halen op niveau 2, 3 of 4.
- De jongere volgt de **geïntegreerde leerroute**. Deze start vanaf het 3e leerjaar vmbo en biedt een onderwijsprogramma dat wordt afgesloten met alleen een mbo-diploma niveau 2. Het behalen van een vmbo-diploma is niet verplicht. Deze variant is vooral bedoeld voor jongeren die extra ondersteuning nodig hebben.

Voor beide type doorlopende leerroutes geldt dat het onderwijs kan worden verzorgd op een vmbo-school, op een mbo-instelling of een combinatie van beide. De vo-school is verantwoordelijk voor het vmbo-onderwijs, de examinering en het diploma van het vmbo-gedeelte en de verzuimmeldingen tijdens de eerste 2 jaar van de leerroute (vo-fase). De mbo-instelling is verantwoordelijk voor het mbo-onderwijs, de examinering en diplomering van het mbo-gedeelte, de beroepspraktijkvorming en de verzuimmeldingen vanaf het 3e jaar van de leerroute (mbo-fase).

Tijdens de eerste twee leerjaren op het vo staat de leerling (vanzelfsprekend) in het vo ingeschreven. Zodra de mbo-fase begint wordt de leerling ook bij de mbo-instelling ingeschreven. Pas wanneer de leerling alle activiteiten op het vo heeft afgerond, kan de leerling worden uitgeschreven. Vanaf het derde leerjaar wordt het opleidingskenmerk geregistreerd (doorlopende route of geïntegreerde route) door zowel de vo-school als de mbo-instelling¹¹. De gegevens van beide instellingen worden aangeleverd aan het (Register Onderwijsdeelnemers) ROD ten behoeve van monitoring.

Als vo-scholen en mbo-instellingen gebruik willen maken van de mogelijkheden die de Wet doorlopende leerroutes biedt, moeten beide onderwijsinstellingen de doorlopende leerroute officieel bij DUO melden. In het kader van het programma Sterk beroepsonderwijs is een interactieve digitale kaart ontwikkeld met een landelijk overzicht van de bij DUO aangemelde doorlopende leerroutes en geïntegreerde leerroutes¹². Deze bevatte ten tijde van het onderzoek (najaar 2025) één aangemelde doorlopende leerroute in de arbeidsmarktregio Rijnmond van een vmbo-school die samenwerkt met een mbo-niveau 2 opleiding met het profiel Produceren, Installeren en Energie. De arbeidsmarktregio Zuid-Holland centraal heeft 10 aangemelde doorlopende/geïntegreerde leerroutes.

¹⁰ <https://www.platformsvmbo.nl/sbo/faq-wet-doorlopende-leerroute>

¹¹ Doorlopende en geïntegreerde leerroute vmbo-mbo – DUO Zakelijk

¹² Digitale kaart Sterk Beroepsonderwijs - Sterk Beroepsonderwijs

2.5 Een leerling uitbesteden aan een andere vo-school of het VAVO

Met de Rutte-regeling kan een vo-leerling die dreigt uit te vallen, uitbesteed worden aan een andere school, terwijl de leerling op de eigen school blijft ingeschreven¹³. Dit kan een reguliere vo-school of een school voor voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (VAVO) zijn, maar géén mbo-opleiding.

Op het VAVO kan de jongere vmbo-t-, havo- of vwo-diploma halen door een volledige opleiding te volgen of slechts enkele vakken (art. 1.2.1 lid 1 WEB). Vo-leerlingen kunnen alleen aan een VAVO worden uitbesteed als zij en volgens hun school een grotere kans hebben op een diploma of een volgend diploma op het VAVO, dan in het reguliere vo. Leerling en ouders moeten akkoord gaan met de uitbesteding. Als een leerling wordt uitbesteed, sluiten de scholen een samenwerkingsovereenkomst (art. 2.100 WVO 2020).

Omdat de leerling bij de eigen school blijft ingeschreven wordt de reguliere bekostiging doorbetaald aan de eigen school. De eigen school kan in een samenwerkingsovereenkomst afspreken hoe de middelen worden verdeeld met de ontvangende school voor de extra begeleiding of lessen. Eventuele uitval van de leerling uit het onderwijs wordt toegerekend aan de oorspronkelijke school van inschrijving.

13 <https://www.onderwijsconsument.nl/wat-de-rutte-regeling/>

3 Trends in de ongediplomeerde instroom vo-mbo

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van secundaire data-analyses van leerlingregistratiedata van de doorstroompuntregio Rijnmond. We gaan in op de ontwikkeling van de ongediplomeerde doorstroom naar het mbo, de kenmerken van de jongeren die ongediplomeerd overstappen en hun studiesucces in het mbo.

Onderzoeksvragen

- Hoe heeft de ongediplomeerde instroom zich in de periode 2016 t/m 2024 ontwikkeld?
- Hoe ziet de groep ongediplomeerde instroom vmbo/havo-mbo eruit? Is het een eenduidige groep met specifieke kenmerken of is het een gemixte groep?
- Waar gaan deze jongeren heen: VAVO, het startcollege of mbo-2/3/4? Welk percentage van deze jongeren die in de genoemde onderwijstypen terecht komen, is afkomstig van basis, kader, gemengd en theoretisch?
- Welk aandeel van de ongediplomeerde jongeren behaalt een startkwalificatie in het mbo?

3.1 Opzet van de analyses

Voor elk van de analyses is gebruik gemaakt van de leerlingregistratiedata van de doorstroompuntregio Rijnmond, soms in combinatie met DUO data. De doelgroep van de analyse waren alle jongeren die in de periode 2016 t/m 2024 in ieder geval voldeden aan de volgende criteria:

- De jongere zat in het voorgezet onderwijs op de havo, het vmbo of het vso cluster 4
- De jongere is zonder vo-diploma vanuit het vo overgestapt naar een mbo-opleiding of VAVO van de zes mbo-instellingen die vallen onder het VSV programma van de doorstroompuntregio Rijnmond.
- Leeftijd (op peildatum 1 oktober) in combinatie met uitstroomopleiding:
 - De jongere stapte vóór zijn/haar 16^e over naar een entreeopleiding,
 - Of, de jongere stapte vóór zijn/haar 18^e naar mbo-2, 3 of 4.

Voor de verschillende analyses die hieronder worden beschreven is binnen deze groep jongeren vaak weer een subgroep geselecteerd. In enkele analyses laten wij ook de overstap van deze groep jongeren naar VAVO zien.

Met de beschikbare data kon geen onderscheid gemaakt worden tussen jongeren die de geïntegreerde ofwel doorlopende leerroute volgden in het mbo en de jongeren die een reguliere overstap hadden gemaakt naar het mbo.

3.2 Ontwikkeling in de ongediplomeerde doorstroom

Van de totale ongediplomeerde doorstroom naar het mbo van de jongeren die tot onze doelgroep behoren (zie paragraaf 3.1), is slechts een klein deel afkomstig uit het (v)so of een gemengde klas (vmbo/havo/vwo)¹⁴. We richten ons in deze paragraaf daarom vooral op de jongeren die vanuit een vmbo- of havo-klas doorstromen naar het mbo.

3.2.1 Ongediplomeerde doorstroom naar mbo vanuit vmbo en havo

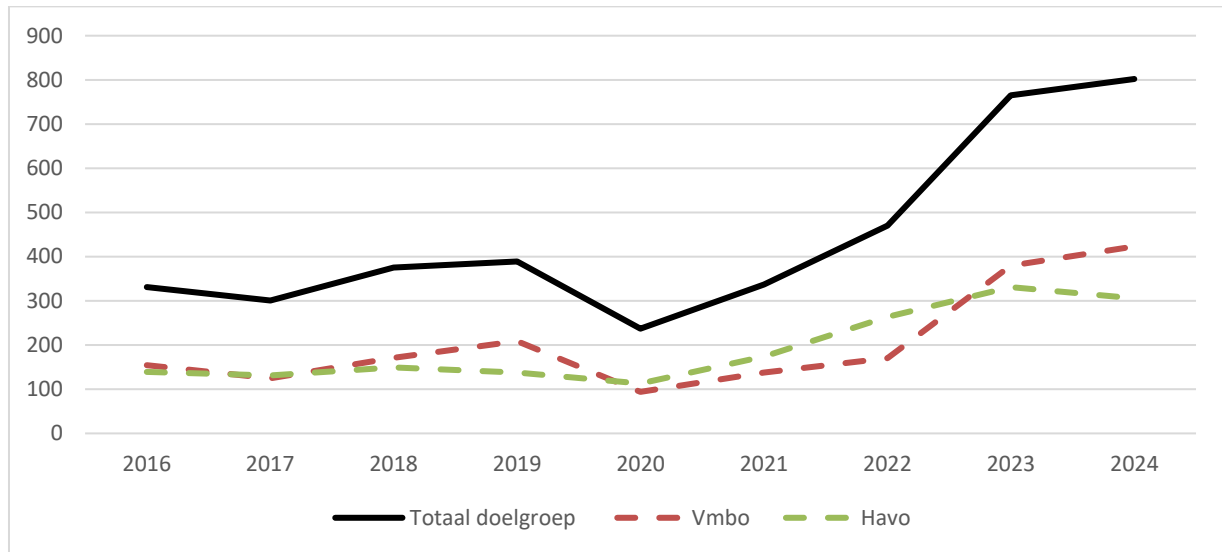
Figuur 3.1 geeft de aantallen jongeren weer die ongediplomeerd zijn doorgestroomd naar de zes mbo-instellingen die vallen onder de doorstroompuntregio Rijnmond, uitgesplitst naar herkomst uit vmbo- en havo-klassen. Het aantal jongeren dat ongediplomeerd van het vmbo naar het mbo doorstroomt is tussen 2016 en 2024 sterk toegenomen: van 154 naar 423 jongeren. In de havo-mbo doorstroom is eveneens sprake van een toename: van 139 in 2016 naar 306 in 2024. Voor zowel het vmbo als de havo laten de aantallen tussen 2016 en 2020 geen eenduidige stijgende of dalende trend zien. Vanaf 2020 is echter sprake van een toename (zie Bijlage 1 voor de exacte aantallen).

Vooraf in de peiljaren 2020 en 2021 is de stijging lastig te interpreteren wegens de coronapandemie. We kijken daarom ook nog specifiek naar de afgelopen drie jaren. Voor de vmbo-mbo doorstroom is in die periode de stijging het sterkste en ook consistent. Het aantal jongeren dat in het studiejaar 2024 ongediplomeerd doorstroomde naar het mbo is 2,5 keer zo hoog als in 2022. Er is voor de periode 2022-2024 sprake van een significante stijgende trend over tijd.

Vanuit de havo is er tussen 2020 en 2023 ook een jaarlijkse toename in het aantal jongeren dat ongediplomeerd doorstroomt. In 2024 neemt dit aantal jongeren vervolgens weer enigszins af. In 2024 stroomde ongeveer 15% meer havoleerlingen zonder diploma door naar het mbo dan in 2022. De toename lijkt triviaal in vergelijking met de toename in de vmbo-mbo doorstroom. Voor de ongediplomeerde doorstroom vanuit havo naar het mbo is er ook geen sprake van een statistisch significante stijgende trend voor de periode 2022-2024.

14 Het gaat in totaal per peiljaar om 8 tot 27 leerlingen uit een gemengde klas (2-3% van het totaal) en om 14 tot 46 leerlingen vanuit het (v)so (4 tot 12 % van het totaal).

Figuur 3.1 Aantal doelgroep jongeren dat ongediplomeerd doorstroomt naar het mbo

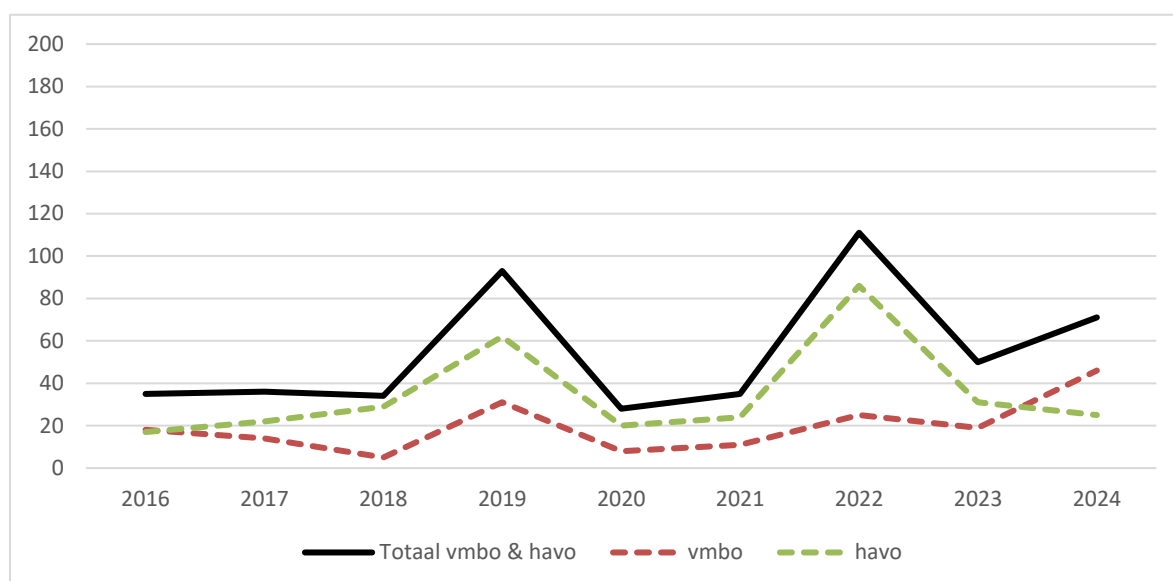
Noot. De peildata zijn op 1 oktober van het betreffende jaar. De totale doelgroep bestaat naast jongeren uit vmbo en havo klassen ook uit leerlingen die doorstromen vanuit gemengde klassen of uit vso cluster 4. Zie 3.1 voor een beschrijving van de doelgroep.

Om na te gaan of de toename in ongediplomeerde doorstroom mogelijk mede verklaard zou kunnen worden door een toename van het totaal aantal leerlingen in het vmbo en de havo, kunnen we de stijging in de doorstroom afzetten tegenover toe- of afnames in het totaal aantal leerlingen in vmbo-4 en in havo-5 in de regio van de betreffende mbo-instellingen. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. Tabellen 3.1 en 3.2 in de bijlage laten zien dat er geen sprake is van een toenemend aantal leerlingen in havo en vmbo klassen dat samenhangt met de stijging in ongediplomeerde doorstroom.

3.2.2 Ongediplomeerde doorstroom naar VAVO vanuit vmbo en havo

Het aantal leerlingen dat vanuit vmbo en havo klassen jaarlijks ongediplomeerd doorstroomt naar VAVO varieert tussen de 28 (in 2020) en de 111 (in 2022), zie figuur 3.2. In 2024 gingen 71 leerlingen vanuit vmbo en havo klassen naar VAVO. In dat jaar gingen er ook voor het eerst meer leerlingen vanuit vmbo klassen naar het mbo dan vanuit havo klassen. Er is geen duidelijk stijgende of dalende trend in het aantal leerlingen dat vanuit het vo doorstroomt naar VAVO. We zien wel twee pieken in 2019 en 2022 die aangeven dat het aantal leerlingen dat doorstroomt naar VAVO (ruim) verdubbeld ten opzichte van het jaar ervoor.

Figuur 3.2 Aantal leerlingen dat vanuit vmbo en havo ongediplomeerd doorstroomt naar VAVO

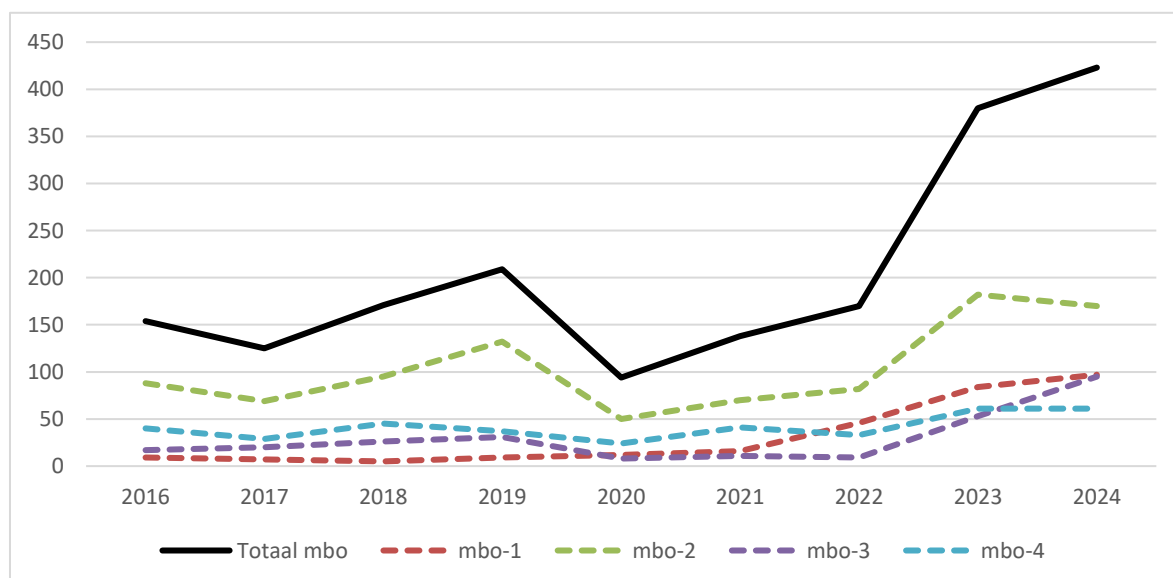
Noot. Leerlingen uit gemengde klassen zijn niet meegenomen in de totalen

3.2.3 Ongediplomeerde doorstroom vo-mbo uitgesplitst naar mbo niveau

Doorstroom vanuit vmbo-klassen

In figuur 3.2.3 is te zien dat voor elk van de peiljaren het merendeel van de vmbo-leerlingen doorstroomt naar mbo-2. In 2024 stroomden vanuit vmbo-klassen in totaal 423 jongeren ongediplomeerd door naar het mbo. Hiervan stapten 170 leerlingen (40%) over naar mbo-2 en tussen de 61 en 97 jongeren (14% tot 23%) naar entree, mbo-3 of mbo-4. Het aantal leerlingen dat naar mbo-3 doorstroomt steeg in 2023 en 2024 wat sneller dan het aantal leerlingen dat doorstroomt naar de overige niveaus. Bijlage 2 toont de exacte aantallen.

Figuur 3.2 Aantal leerlingen dat vanuit vmbo ongediplomeerd doorstroomt, uitgesplitst naar mbo niveau

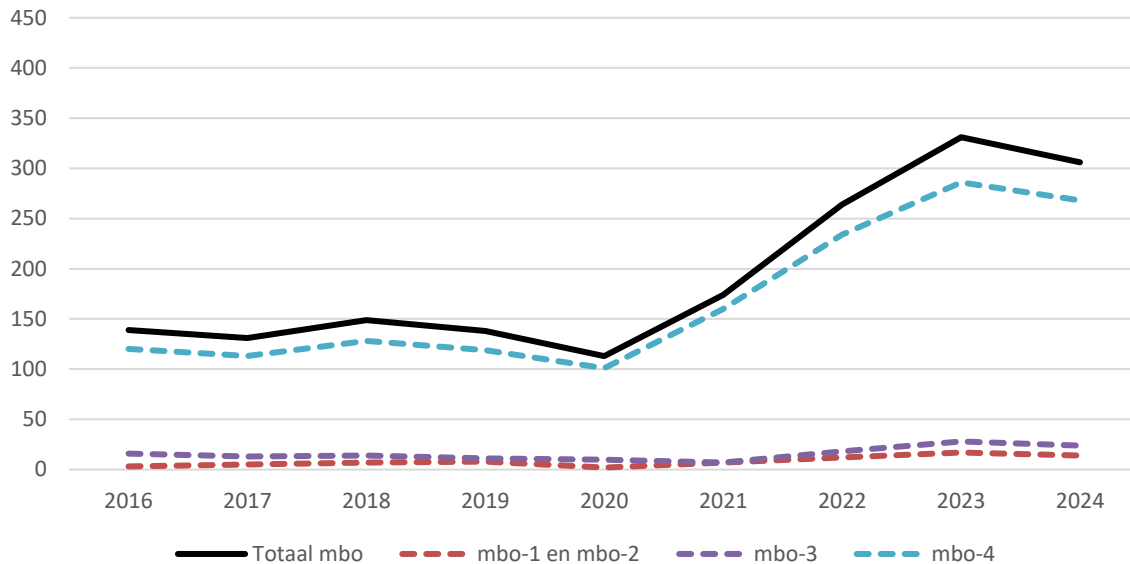

Noot. Leerlingen uit gemengde klassen (havo/ vmbo of vmbo/havo/vwo) zijn niet meegenomen in de totalen

Doorstroom vanuit havo-klassen

In figuur 3.3 is te zien dat de doorstroom vanuit havo-klassen vooral een stroom naar mbo-4 betreft, en vanaf 2020 toeneemt. In 2024 stroomden vanuit havo-klassen in totaal 306 leerlingen ongediplomeerd door naar het mbo. Hiervan stapten 268 leerlingen (88%) over naar mbo-4. Bijlage 2 toont de exacte aantallen per peiljaar.

Figuur 3.3 Aantal leerlingen dat vanuit havo ongediplomeerd doorstroomt, uitgesplitst naar mbo niveau

3.3 Kenmerken van de jongeren

In deze paragraaf bespreken we drie kenmerken van de jongeren die beschikbaar zijn in de leerlingregistratiedata: leeftijd, het niveau van herkomst uit het voortgezet onderwijs en de vrijstelling op grond van artikel 3b.

Entreeopleidingen

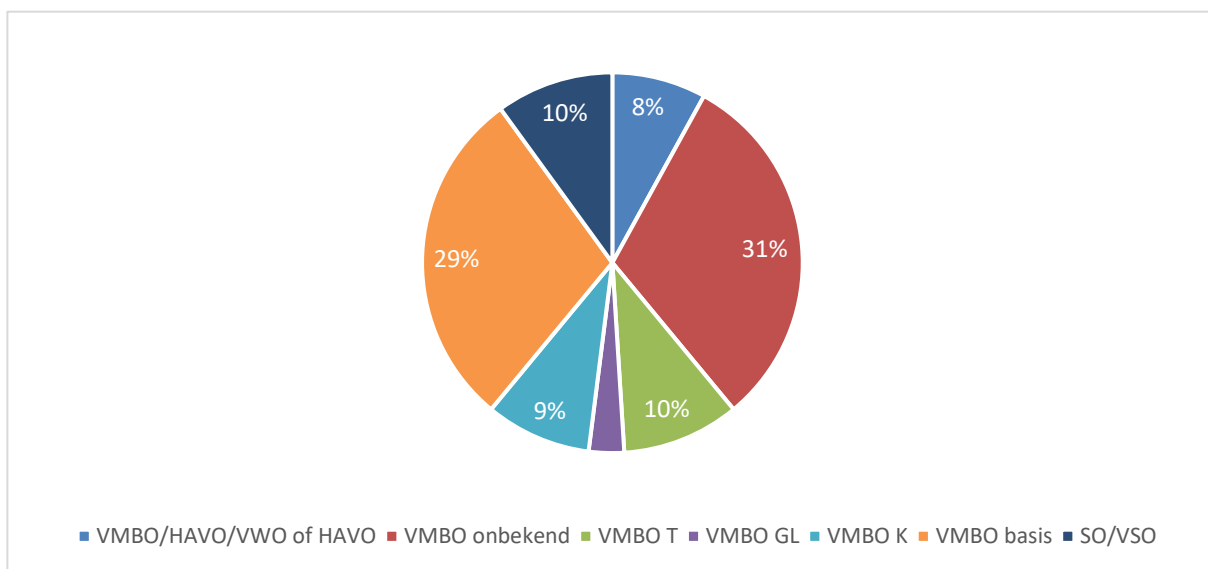
Tabel 3.1 beschrijft de instroom jongeren onder de 16 jaar bij entreeopleidingen, uitgesplitst naar jongeren die wel en geen vrijstelling 3b hebben. De instroom is vooral vanaf 2022 sterk toegenomen. In 2024 heeft ongeveer één op de drie jongeren een vrijstelling 3b. Afgezien van één jongere in peiljaar 2022 die als 13-jarige geregistreerd staat, stromen er geen jongeren onder de 15 jaar in.

Tabel 3.1 Aantal jongeren < 16 jaar dat instroomt bij entreeopleidingen vanuit het voortgezet onderwijs

Peiljaar	Aantal jongeren < 16 jaar ¹	Waarvan met Vrijstelling 3b
	N	N
2016	9	6
2017	7	1
2018	5	1
2019	14	1
2020	15	5
2021	19	5
2022	57	16
2023	97	43
2024	118	37

Noot. ¹afgezien van één 13-jarige (in 2022) waren alle jongeren 15 jaar oud op peildatum 1 oktober,

Tabel 1 in Bijlage 3 laat per peiljaar zien vanuit welk vo-type de jongeren instromen. In 2024 komen de jongeren die instromen bij de entreeopleiding het vaakst vanuit de categorie vmbo-‘niveau onbekend’ (31%) en uit vmbo-basis (29%), zie ook figuur 3.4. Ook voor 2023 geldt ook dat dat de meeste instroom vanuit deze vo-niveaus komt: 23% vanuit vmbo-‘niveau onbekend’ en 38% vanuit vmbo-basis. Voor onbekend in de categorie vmbo-onbekend is het onderwijsniveau niet gespecificeerd in de data, bijvoorbeeld omdat zij uit een gemengde klas komen. Voor de eerdere peiljaren zijn de relatieve aandelen jongeren vanuit verschillende vo-niveaus minder goed te duiden omdat het om kleine aantallen jongeren gaat.

Figuur 3.4 Vo-herkomst van de jongeren < 16 jaar die instromen bij de entreeopleiding in 2024

Mbo-2 opleidingen

Bij mbo-2 opleidingen is de instroom van 15-jarigen met name vanaf 2022 toegenomen en de instroom van 16-jarigen met name vanaf 2023, zie tabel 2. Van het totaal aantal minderjarige ongediplomeerde jongeren dat in het peiljaar 2024 instroomt (200 jongeren), is een kwart 15 jaar of jonger, terwijl in dit in de voorgaande periode slechts 1-5% van het totaal aantal jongeren betrof.

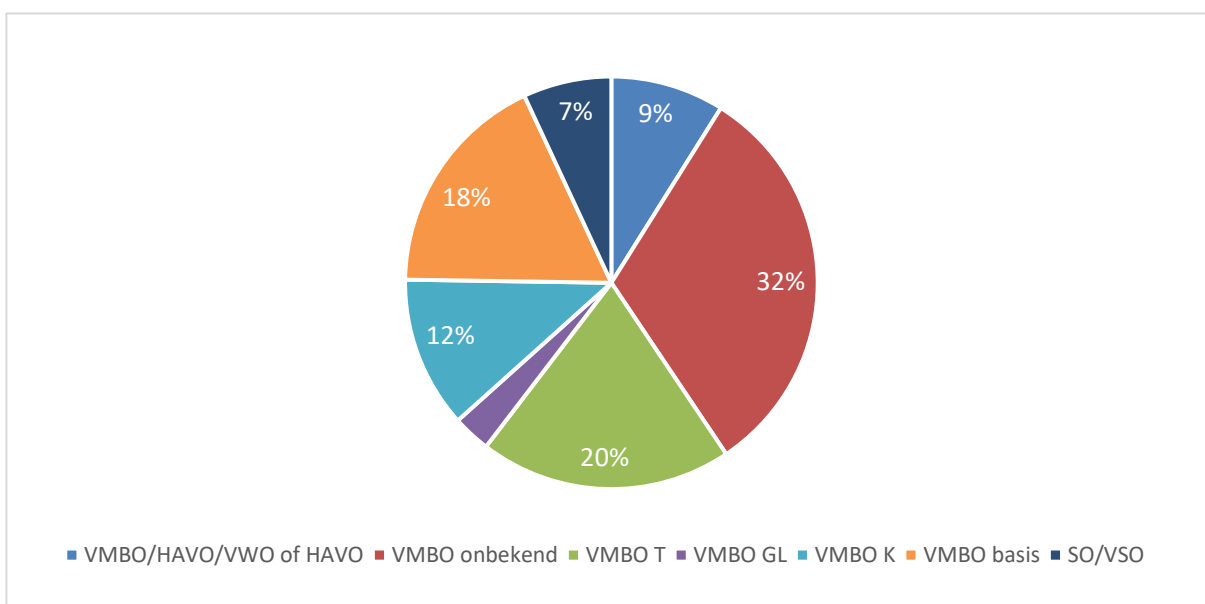
Tabel 3.2 Studenten die zonder diploma instromen in mbo-2 vanuit het voortgezet onderwijs

Peiljaar	Leeftijd op peildatum 1-10				Totaal ongediplomeerd < 18 jaar
	14 jaar N	15 jaar N	16 jaar N	17 jaar N	N
2016	0	4	41	67	112
2017	0	0	45	54	99
2018	0	2	68	64	134
2019	0	2	68	84	154
2020	1	3	25	35	64
2021	0	1	41	45	87
2022	1	17	44	37	99
2023	0	29	109	75	213
2024	5	44	90	61	200

De leerlingen die bij mbo-2 instromen hebben over het algemeen geen vrijstelling 3b. In het peiljaar 2024 gaat het bijvoorbeeld om slechts drie leerlingen.

Tabel 2 in Bijlage 2 laat per peiljaar zien vanuit welk vo-type de jongeren instromen in mbo-2. In peiljaar 2024 komen de jongeren het vaakst vanuit de categorie vmbo-‘niveau onbekend’ (32%), vmbo-tl (20%) of vmbo-basis (18%), zie figuur 3.5.

Figuur 3.5 Vo-herkomst van de jongeren die ongediplomeerd instromen op mbo-2 (< 18 jaar)

Mbo-3 opleidingen

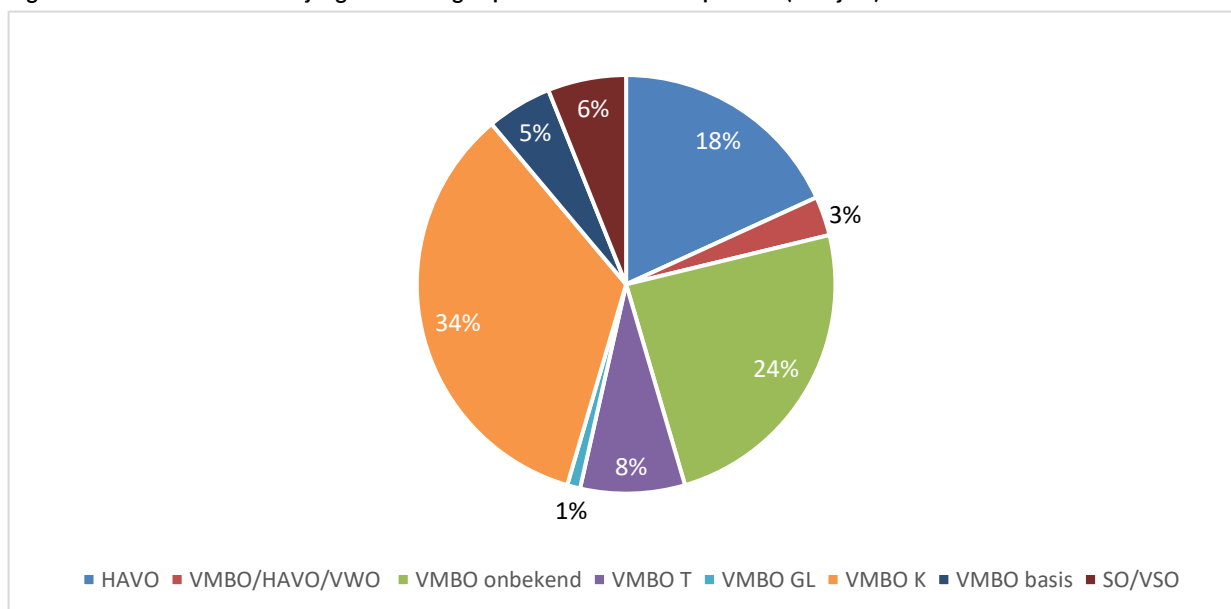
Tabel 3.3 laat zien dat bij de mbo-3 opleidingen de instroom van jonge ongediplomeerden vooral in 2024 hoger was dan in de voorgaande peiljaren. Van het totaal aantal minderjarige ongediplomeerde studenten dat in 2024 naar mbo-3 doorstroomde, is ruim 40% 15 jaar.

Tabel 3.3 Studenten die zonder diploma instromen in mbo-niveau 3 vanuit het voortgezet onderwijs

Peiljaar	Leeftijd op peildatum 1-10				Totaal ongediplomeerd < 18 jaar
	14 jaar	15 jaar	16 jaar	17 jaar	
	N	N	N	N	N
2016	0	2	16	23	41
2017	0	0	19	21	40
2018	0	1	21	24	46
2019	0	0	18	30	48
2020	0	0	10	11	21
2021	0	3	7	11	21
2022	0	2	16	16	34
2023	3	18	34	34	89
2024	4	56	45	26	131

De jongeren die bij mbo-3 instromen hebben geen vrijstelling 3b. Figuur 3.6 laat zien dat de jongeren in peiljaar 2024 het vaakst vanuit vmbo-kader (34%) vmbo-‘niveau onbekend’ (24%) en de havo (18%).

Figuur 3.6 Vo-herkomst van de jongeren die ongediplomeerd instromen op mbo-3 (< 18 jaar)

Mbo-4 opleidingen

Ook bij de mbo-4 opleidingen zien we een stijging van de instroom van jonge leerlingen, zowel van 14- als 15-jarigen. Vanaf 2020 stromen er voor het eerst 14-jarige leerlingen de opleiding in. Dit is mogelijk te verklaren door leerlingen die de geïntegreerde of doorlopende leerroute volgen (zie hoofdstuk 2). De jonge leerlingen van 14 en 15 jaar vormen een klein aandeel van de totale ongediplomeerde instroom (bv. 12% in 2024)

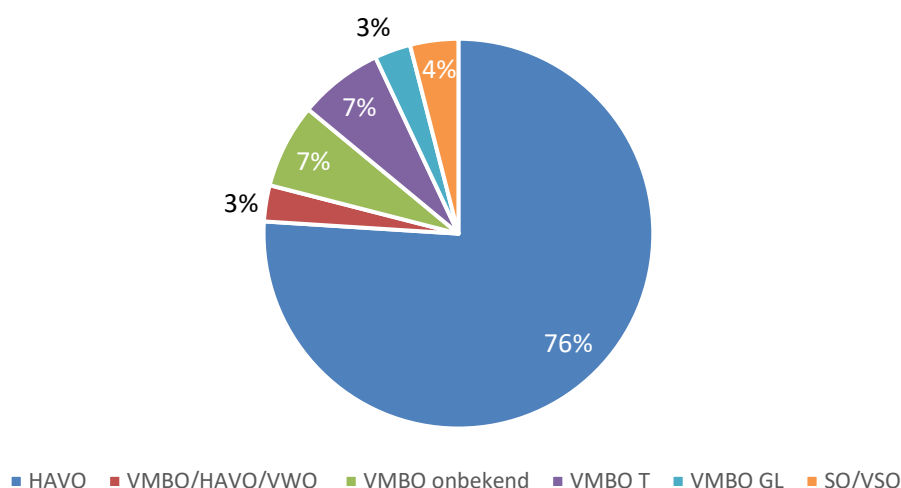
Tabel 3.4 Studenten die zonder diploma instromen in mbo-niveau 4 vanuit het voortgezet onderwijs

Peiljaar	Leeftijd op peildatum 1-10				Totaal ongediplomeerd < 18 jaar
	14 jaar N	15 jaar N	16 jaar N	17 jaar N	
2016	0	7	46	116	169
2017	0	7	50	98	155
2018	0	10	63	117	190
2019	0	5	50	118	173
2020	5	9	52	71	137
2021	12	16	55	126	210
2022	9	20	87	164	282
2023	14	27	119	205	366
2024	17	29	136	170	353

Noot. In de peiljaren 2021-2024 stroomde elk jaar ook precies een 13-jarige leerling in

Een enkele leerling (maximaal 1 per jaar) heeft vrijstelling 3b. De leerlingen komen in peiljaar 2024 het vaakst vanuit de havo (76%). Een klein deel komt vanaf vmbo-‘niveau onbekend’ (7%) en vmbo-tl (7%).

Figuur 3.7 Vo-herkomst van de jongeren die ongediplomeerd instromen op mbo-4 (< 18 jaar)

3.3 Studiesucces van studenten met en zonder diploma

In deze paragraaf kijken we naar het studiesucces van jongeren die vanuit het vo zijn doorgestroomd naar het mbo, in termen van het behalen van een startkwalificatie. Als eerste gaan we in op de jongeren die zijn overgestapt naar een entreeopleiding. Vervolgens kijken we naar het studiesucces van de jongeren die zijn overgestapt naar mbo-2, -3, of -4. Ter vergelijking geven we ook de cijfers over het studiesucces van vergelijkingsgroepen van studenten.

3.3.1 Jongeren die vanuit vo ongediplomeerd doorstromen naar de entreeopleiding
Tabel 3.5 laat zien welk aandeel van ongediplomeerde doorstroom naar een entreeopleiding binnen 3 of 4 jaar een startkwalificatie behaalt. De resultaten zijn uitgesplitst naar a) onze doelgroep, namelijk de jongeren < 16 jaar, en b) de overige instroom entreeopleidingen. We hebben in de analyses de instroom van verschillende cohorten samen genomen omdat de instroom van jongeren onder de 16 jaar zeer beperkt was in studiejaar 2016-2017 t/m 2020-2021 (zie ook tabel 3.1).

Uit de tabel blijkt dat van de jongeren < 16 jaar die tussen 2016 en 2021 met een entreeopleiding zijn gestart, 23% binnen drie jaar een startkwalificatie behaalt. Voor de overige instroom ligt dit percentage met 22% nagenoeg gelijk. Kijken we naar een termijn van vier jaar, dan behaalt 36% van de jongeren jonger dan 16 jaar een startkwalificatie, tegenover 30% van de overige groep. Het studiesucces is daarmee vergelijkbaar tussen de jongere instroom en de overige deelnemers aan de entreeopleiding.

Tabel 3.5 Aandeel jongeren dat vanuit vo doorstroomt naar entree en startkwalificatie behaalt

Cohort - startjaar entreeopleiding	Instroom < 16 jr.		Instroom ≥ 16 jr.	
	Startkwalificatie binnen 3 jaar			
	Wel behaald	Totaal gestart	Wel behaald	Totaal gestart
Zes cohorten: 2016-2017 t/m 2021-2022	16 (23%)	69 (100%)	698 (22%)	3238 (100%)
	Startkwalificatie binnen 4 jaar			
	Wel behaald	Totaal gestart	Wel behaald	Totaal gestart
Vijf cohorten: 2016-2017 t/m 2020-2021	18 (36%)	50 (100%)	770 (30%)	2171 (100%)

3.3.2 Jongeren die vanuit vo ongediplomeerd doorstromen naar mbo-2, -3 of -4
Tabellen 3.6 tot en met 3.8 laten zien welk percentage jongeren in de ongediplomeerde doorstroom (< 18 jaar) naar mbo-2, mbo-3 en mbo-4 binnen een bepaalde periode een startkwalificatie behaalt, in vergelijking met de gediplomeerde doorstroom (<18 jaar). Over het algemeen zijn deze percentages vergelijkbaar tussen beide groepen. Zo behaalt binnen vijf jaar 71% van de ongediplomeerde doorstroom naar mbo-2 een startkwalificatie, tegenover 77% van de gediplomeerde doorstroom. Voor mbo-3 liggen deze percentages op respectievelijk 77% (ongediplomeerd) en 69% (gediplomeerd), en voor mbo-4 op 65% (ongediplomeerd) en 69% (gediplomeerd).

We zien één uitzondering: een wat kleiner aandeel van de ongediplomeerde doorstroom mbo-2 behaalt een startkwalificatie binnen 2 jaar, vergeleken met de gediplomeerde doorstroom (42% vs. 58%). Dit impliceert dat de ongediplomeerde groep wat langer over hun mbo-2 opleiding doet.

Tabel 3.6 Aandeel jongeren dat vanuit vo doorstroomt naar mbo-2 en startkwalificatie behaald

Cohort – startjaar opleiding	Ongedipl. < 18 jr		Gedipl. < 18	
	Startkwalificatie binnen 5 jaar			
	Wel behaald	Totaal gestart	Wel behaald	Totaal gestart
Cohort 2019-2020	109 (71%)	154 (100%)	950 (77%)	1235 (100%)
	Startkwalificatie binnen 3 jaar			
	Wel behaald	Totaal gestart	Wel behaald	Totaal gestart
Cohort 2021-2022	53 (61%)	87 (100%)	811 (65%)	1252(100%)
	Startkwalificatie binnen 2 jaar			
	Wel behaald	Totaal gestart	Wel behaald	Totaal gestart
Cohort 2022-2023	42 (42%)	99 (100%)	729 (58%)	1258 (100%)

Tabel 3.7 Aandeel jongeren dat vanuit vo doorstroomt naar mbo-3 en startkwalificatie behaald

Cohort – startjaar opleiding	Ongedipl. < 18 jr		Gedipl. < 18	
	Startkwalificatie binnen 5 jaar			
	Wel behaald	Totaal gestart	Wel behaald	Totaal gestart
Twee cohorten: 2018-2019 t/m 2019-2020	72 (77%)	94 (100%)	1253 (69%)	1789 (100%)
	Startkwalificatie binnen 3 jaar			
	Wel behaald	Totaal gestart	Wel behaald	Totaal gestart
Drie cohorten: 2019-2020 t/m 2021-2022	41 (46%)	90 (100%)	1093 (44%)	2478 (100%)

Tabel 3.8 Aandeel jongeren dat vanuit vo doorstroomt naar mbo-4 en startkwalificatie behaald

Cohort - startjaar opleiding	Ongedipl. < 18 jr		Gedipl. < 18	
	Startkwalificatie binnen 5 jaar			
	Wel behaald	Totaal gestart	Wel behaald	Totaal gestart
Cohort 2019-2020	113 (65%)	173 (100%)	2302 (69%)	3344 (100%)
	Startkwalificatie binnen 4 jaar			
	Wel behaald	Totaal gestart	Wel behaald	Totaal gestart
Cohort 2020-2021	87 (64%)	137 (100%)	2103 (62%)	3395 (100%)

4 Opzet van het verdiepende onderzoek

Om zicht te krijgen op verklaringen voor de toename in de ongediplomeerde vmbo-mbo instroom en de consequenties hiervan, zijn interviews gehouden met drie doelgroepen: (1) medewerkers van mbo-opleidingen die verantwoordelijk zijn voor de intake van (ongediplomeerde) studenten, (2) medewerkers van vo-scholen die verantwoordelijk zijn voor studieadvisering, loopbaanoriëntatie, en (3) studenten van 15-17 jaar oud die recent ongediplomeerd zijn ingestroomd bij een mbo-opleiding.

4.1 Selectie deelnemers en deelnamebereidheid

Voor de online interviews met mbo- en vo-medewerkers zijn mbo-opleidingslocaties en vo-scholen geselecteerd met een relatief hoge ongediplomeerde doorstroom (vo-scholen) ofwel instroom (mbo-opleidingen). In de selectie van vo-scholen brachten we variatie aan in regio van de vo-school (vier categorieën: Rijnmond Zuid-Oost, Nieuwe Waterweg Noord, de Zuid-Hollandse Eilanden en stad Rotterdam) en het samenwerkingsverband. In de selectie van mbo-opleidingen brachten we ook variatie aan in regio en daarnaast ook in de mbo-instelling (binnen de zes mbo-instellingen die vallen onder de doorstroompuntregio Rijnmond).

Deze opleidingen zijn vervolgens door de Regiegroep VSV regio Rijnmond aangeschreven met het verzoek om mee te werken aan het onderzoek. Met (diverse) herinneringen is vervolgens de respons geoptimaliseerd. Uiteindelijk zijn bij 13 van de 15 geselecteerde mbo-opleidingslocaties en bij 7 van de 10 geselecteerde vo-scholen één of meerdere medewerkers geïnterviewd. De deelnamebereidheid lag daarmee lager in het vo dan in het mbo. Dit kan deels komen doordat het nabellen van vo-scholen later op gang kwam (aan het einde van het schooljaar) dan het nabellen van mbo-opleidingen. De interviews vonden plaats in de periode juni-september 2025.

Om studenten te werven voor deelname aan een (telefonisch) interview hebben de onderzoekers de mbo medewerkers benaderd die hadden deelgenomen aan een interview, met het verzoek om hun ongediplomeerde uit te nodigen om ook deel te nemen aan het onderzoek. Aanvullend heeft de Regiegroep VSV regio Rijnmond ook opleidingsmanagers benaderd van verschillende mbo-instellingen om mee te helpen met het werven van studenten. In eerste instantie meldden zich vooral mbo-3 en mbo-4-studenten aan voor deelname aan het onderzoek. Daarom is vervolgens besloten persoonlijk langs te gaan bij een entreeopleiding in de regio met een 16- groep, specifiek voor jongeren van 15 jaar oud. Uit deze groep hebben we drie studenten gesproken.

4.2 Deelnemende medewerkers uit het mbo

Er zijn 15 online interviews van 45 minuten gehouden met één of meerdere medewerkers van 13 verschillende mbo-locaties van vier verschillende mbo-instellingen in de regio Rijnmond. Dit betrof medewerkers van drie verschillende entreeopleidingen, drie verschillende mbo-2-opleidingen en drie verschillende mbo-4-opleidingen. Daarnaast zijn er 4 interviews gehouden met medewerkers die te maken hadden met diverse opleidingen (2, 3 en/of 4), waarbij twee van medewerkers die we in verschillende interviews spraken deels met dezelfde studenten te maken hadden. Tabel 4.1 beschrijft de functies van de medewerkers en de kenmerken van de mbo-locaties waar zij werkzaam waren.

Tabel 4.1 Functie van de deelnemers en kenmerken van de opleidingen

Nr.	Instelling ¹	Niveau(s) van de opleiding(en)	Opleidingssector	Functie medewerker(s)
1	A	Entree	n.v.t. Startcollege	Voormalig intake-medewerker, management
2	B	Entree	Assistent verkoop/ Retail	Team coördinator, zorgcoördinator, mentor, intake medewerker
3	B	Entree	Assistent dienstverlening en zorg Assistent horeca, voeding of voedingsindustrie	Zorgcoördinator, trajectbegeleider, intake medewerker
4	C	2	Techniek en Gebouwde Omgeving	Intake medewerker, mentor, docent en stagebegeleider.
5	A	2	Zorg welzijn en sport	Intake medewerker
6	B	2	Zorg welzijn en sport	Onderwijsleider
7	B	2 en 3	Zakelijke dienstverlening en veiligheid	Intake medewerker
8	B	2 en 3	Techniek en Gebouwde Omgeving	Opleidingsmanager, intake medewerker
9	B	2,3 en 4	Techniek en Gebouwde Omgeving	Teamleider
10	A	2,3 en 4	Techniek en Gebouwde Omgeving	Docent en intake medewerker
11	A	4	Zorg welzijn en sport	Opleidingsmanager, docent, mentor, intake medewerker,
12	B	4	Zorg welzijn en sport	Docent en intakemedewerker
13	D	4	ICT en creatieve industrie	Docent en intakemedewerker

Opleidingen zijn ingedeeld in sectoren op basis van: Sectoren | MBO Raad. ¹De namen van de mbo-instellingen zijn vervangen door de letters A t/m D omwille van de privacy van de respondenten.

4.3 Deelnemende medewerkers uit het vo

Er zijn 7 online interviews van 45 minuten gehouden met één of meerdere medewerkers van 7 vo-scholen in de regio Rijnmond. De functie van de medewerkers verschilt tussen de deelnemende scholen, zo is er gesproken met ondersteuningscoördinatoren, afdelingsleiders, teamleiders, leerlingcoördinatoren en directeuren. De onderwijsniveaus die de vo-scholen aanbieden verschillen. Tabel 4.2 beschrijft de functie van de medewerkers en de schoolkenmerken van de vo-scholen.

Tabel 4.2 Functie van de deelnemende medewerkers uit het vo en schoolkenmerken

Nr.	Niveau(s) vo	Functie medewerker(s)
1	vmbo (basis/kader/ gl/tl)	Afdelingsleider bovenbouw, ondersteuningscoördinator, leerlingcoördinator
2	vmbo (basis/kader/ gl/tl)	Directeur, ondersteuningscoördinator
3	havo, vwo	Afdelingsleider havo bovenbouw, ondersteuningscoördinator
4	vmbo (basis/kader/ gl/tl), havo, vwo	Afdelingsleider leerlingzaken, gedragswetenschapper
5	vmbo (basis/kader/ gl/tl), havo onderbouw	Ondersteuningscoördinator
6	vmbo (basis/kader/ gl/tl), havo, vwo	Directeur en teamleider havo bovenbouw
7	vmbo tl, havo, vwo	Adjunct directeur

4.4 Deelnemende studenten uit het mbo

Er zijn 15 individuele interviews van circa 30 min. gehouden met mbo-studenten die zonder diploma van het vo naar het mbo zijn overgestapt. Twaalf interviews werden telefonisch gehouden. Drie interviews werden face-to-face op de opleidingslocatie gehouden met studenten uit dezelfde 16- groep van de entreeopleiding. Er zijn acht jongens en zeven meisjes geïnterviewd. Tabel 4.3 beschrijft de kenmerken van de deelnemende mbo-studenten.

Tabel 4.3 Kenmerken van de deelnemende mbo-studenten

Nr.	Mbo opleiding niveau: huidig/ eerder	Mbo- opleiding sector huidig	Mbo- leerjaar huidig	Leeftijd: huidig/ bij instroom in mbo	Loopbaan in vo en mbo	Niveau vo-school
1	Mbo-4 / n.v.t.	Social Work	1	17 jaar	4 havo 2 keer blijven zitten, halverwege 2e jaar havo-4 gestopt met school.	havo
2	Mbo-2 / mbo-4	Retail Verkoop-medewerker	1	19 jaar / 17 jaar	Brugklas blijven zitten, eindexamen vmbo-t niet gehaald, MBO-4 IT gestopt	Vmbo-t
3	Mbo-4 / mbo-1 en 2	Rechten	1	17 jaar / 15 jaar	Van mavo-3 naar kader-3, mbo-1 gestart en gestopt, mbo-2 afgerond	Vmbo-t en Vmbo-k
4	mbo-4 / n.v.t.	Travel Manager	1	17 jaar	Mavo-eindexamen niet gehaald, MBO-4 én 2 vakken op VAVO	Vmbo-t
5	mbo-3 / n.v.t.	Defensieopleiding	1	16 jaar	3 Havo 2 keer blijven zitten	Havo
6	mbo-2 / mbo-3	Zorg	1	17 jaar / 16 jaar	Mavo-eindexamen niet gehaald, mbo-3 gestart en gestopt	Vmbo-t
7	mbo-4	Ondernemen en Handel	1	17 jaar	3 havo 2 keer blijven zitten	Havo
8	mbo-4/ mbo-3	E-commerce	1	18 jaar / 17 jaar	Mavo-3 blijven zitten, mbo-3 gestart en gestopt	Vmbo-t
9	mbo-3	Sport en Bewegen	3	17 jaar / 15 jaar	Mavo-2 blijven zitten, mavo-3 blijven zitten, mbo-3 gestart	Vmbo-t
10	mbo-4	Onderwijsassistent	3	19 jaar / 17 jaar	In havo-4 overgestapt naar mbo-4	Havo (vso)
11	mbo-4	Onderwijsassistent	2	18 jaar / 17 jaar	Havo-3 havo blijven zitten, havo-4 blijven zitten, mbo-4 gestart	havo
12	Entree	Assistent dienstverlening	1	17 jaar	Mavo-eindexamen niet gehaald, halverwege 2 ^e jaar mavo-4 overgestapt mbo-1	Vmbo-t
13	Entree	16- groep entree	1	15 jaar	Blijven zitten in vmbo-kader klas 2, daarna vmbo-basis	Vmbo-k en vmbo-b

5 De jongeren en hun beweegredenen

In dit hoofdstuk gaan we in op de kenmerken van de jongeren die ongediplomeerd instromen en hun beweegredenen. Bij elk van de doelgroepen (studenten in het mbo en medewerkers in het vo en mbo) zijn hier in de interviews vragen over gesteld. De interviewresultaten met de mbo-medewerkers delen we op in vier groepen: medewerkers die werken met (a) entree-studenten, (b) mbo-2-studenten, (c) studenten van diverse opleidingen en niveaus, en (d) mbo-4-studenten. Deze indeling doet recht aan de verschillen tussen deze groepen, maar heeft wel tot gevolg dat de bevindingen per groep telkens gebaseerd zijn op een beperkt aantal opleidingen. In het conclusiehoofdstuk presenteren we de overkoepelende samenvattingen en conclusies.

Onderzoeksvragen

- Hoe ziet de groep ongediplomeerde instroom vmbo/havo-mbo eruit? Is het een eenduidige groep met specifieke kenmerken of is het een gemixte groep?
- Wat zijn de redenen van jongeren om zonder diploma door te stromen naar het mbo?

5.1 Welke motivaties hebben de jongeren?

5.1.1 Resultaten interviews vo-scholen

Veel scholen beschrijven een groep leerlingen die weinig motivatie voelt voor het vo, terwijl ze het niveau vaak wel aankunnen. Zij steken hun energie liever in een bijbaan, vinden werken nuttiger dan naar school gaan, en voelen zich meer aangesproken door vakken die direct voorbereiden op hun toekomst. Daarnaast signaleren scholen leerlingen die moeite hebben met theorielessen. Zij vinden stilzitten en concentratie tijdens deze lessen lastig, leren beter in de praktijk en willen graag met hun handen werken.

Het initiatief voor een overstap naar het mbo kan uit verschillende hoeken komen en verschilt per leerling en situatie. Sommige scholen zien dat vooral oudere leerlingen zelf het initiatief nemen, bijvoorbeeld omdat vrienden positieve ervaringen delen of omdat havisten liever overstappen naar mbo-4 dan naar het vmbo. Andere scholen geven aan dat het initiatief meestal bij de school ligt. In een deel van de gevallen ontstaat het initiatief in samenspraak tussen leerling, ouders en school. Bij sommige scholen wisselt het: oudere leerlingen nemen vaker zelf het voortouw, terwijl het bij jongere leerlingen juist vaker vanuit school komt.

Ook ouders spelen een rol; zij hebben soms een negatief beeld van het mbo, met name van de entreeopleiding, waardoor een gesprek over overstappen snel voelt als slecht nieuws. Een belemmerende factor hierbij is volgens verschillende vo-scholen de negatieve beeldvorming rond het mbo. Wanneer de school een overstap in het belang van de leerling vindt, ervaren ouders dit regelmatig als een teleurstelling. Scholen signaleren dat stigmatisering van het mbo een belangrijke rol speelt in de keuzes die ouders en leerlingen maken. Havo wordt in de samenleving vaak als waardevoller gezien dan het mbo, waardoor ouders hun kind liever op de havo houden – zelfs als dat betekent dat een leerling een jaar voor de derde keer moet overdoen. In sommige gevallen speelt ook mee dat een specifieke mbo-instelling in de regio een minder goede reputatie heeft, wat de drempel voor een overstap verder verhoogt.

5.1.2 Resultaten interviews mbo-opleidingen

Entreeopleidingen

Vaak wordt aangegeven dat de jongeren helemaal 'klaar' zijn met het vo, vooral met de theoretische kant. Zij zien het mbo als een snellere route naar de praktijk, omdat ze verwachten dat ze zullen doubleren of hun diploma niet zullen behalen. Ook ouders denken dat een nieuwe start kan helpen. Volgens de medewerkers zijn de meeste jongeren wel zelf gemotiveerd voor de overstap naar het mbo. In een van de interviews komt echter naar voren dat jongeren vaak gemotiveerd raken door verkeerde verwachtingen, omdat zij op hun vo-school niet altijd goed worden geïnformeerd. Zij denken dat zij in de entreeopleiding voortdurend praktisch bezig zullen zijn. Daarnaast werden enkele andere motivaties genoemd: soms ligt de mbo-opleiding dichterbij huis dan een andere vo-school; sommige jongeren kiezen voor entree om de tijd te overbruggen tot zij 18 jaar zijn; en er zijn leerlingen die liever een BBL-traject willen volgen, maar doordat zij pas 15 zijn, eerst een half jaar entree 'moeten uitzitten'.

Mbo-2-opleidingen en mbo- 2, 3 en/of 4-opleidingen

In de meeste interviews komt net zoals bij de entreeopleidingen naar voren dat jongeren geen zin meer in het vo hebben, zich daar niet (meer) op hun plek of niet meer welkom voelen. Verschillende medewerkers merken op dat dit kan komen door een mismatch tussen de jongere en de (mentor van) vo-school en/of gebrek aan begeleiding. Ook ouders willen volgens de geïnterviewden vaak dat jongeren overstappen naar het mbo als het op het vo niet meer gaat. Dit is in overeenstemming met de hiervoor beschreven ervaringen in het vo, maar tegenstrijdig met de ervaring op sommige vo-scholen (zie 5.5.1). Daarnaast komt vooral in de interviews over studenten in het mbo-3 en 4 als motivatie naar voren dat de jongeren willen werken en geld verdienen. In sommige gevallen gaat het ook om jongeren die tijdens hun zoektocht naar werk merken dat werkgevers aangeven dat een mbo-opleiding (BBL) vereist is om te kunnen starten. Een verschil tussen de mbo-2-opleidingen en de opleidingen van andere mbo-niveaus is dat er bij mbo-2 vaak niet voor een specifieke opleiding wordt gekozen, maar er wordt 'rondgeshopt' bij verschillende opleidingen met de hoop ergens toegelaten te worden.

Mbo-4-opleidingen

Bij deze opleidingen komt de keuze voor het mbo meestal primair bij de jongere zelf vandaan. In een van de interviews wordt ingeschat dat bij één op de vijf leerlingen, de wens

van de ouders daarnaast ook een belangrijke motivator is. Het zijn veelal havisten die de overstap naar het mbo willen maken omdat ze tegen het theoretische karakter van de havo aanlopen én al een idee hebben van werk beroep bij ze past. Een deel van deze leerlingen heeft zichzelf al goed verdiept in de verschillen tussen mbo en het hbo. Andere leerlingen hebben vooral van anderen gehoord dat het mbo aantrekkelijk is omdat het minder theoretisch is dan de havo.

5.1.3 Resultaten interviews mbo-studenten

Redenen om te stoppen met het voortgezet onderwijs

Studenten entreeopleiding

Door mbo-1-studenten wordt de keuze om te stoppen met de vo-school niet zozeer beschreven als een bewuste of positieve keuze, maar als gevolg van een periode waarin het steeds moeilijker werd om op school te blijven functioneren. Persoonlijke omstandigheden speelden bij deze studenten een rol en gingen samen met mentale belasting, blijven zitten en het gevoel dat de school onvoldoende wist om te gaan met wat er speelde. In één geval bleek pas laat dat een student nog een aantal toetsen moest maken voor het examen, wat bijdroeg aan het zakken en opnieuw moeten doen van het examenjaar. De student ervoer dat de school hierin onvoldoende overzicht hield en haar niet tijdig informeerde, waardoor het vertrouwen in de school verder afnam.

Daarnaast komen sociale problemen naar voren in de ervaringen van meerdere mbo-1-studenten. Zij benoemen conflicten met andere leerlingen, groepsdruk en eerdere pestervaringen, die maakten dat zij zich onveilig, onbegrepen of niet serieus genomen voelden. In één geval leidde een langdurig conflict tot een politie contactverbod, waardoor de student noodgedwongen de school moest verlaten, ondanks dat het onderwijs inhoudelijk goed verliep. Een andere student beschrijft dat zij door school als 'storend' werd gezien en daardoor apart moest zitten, niet mee mocht doen aan activiteiten of pauzes alleen moest doorbrengen. Dit versterkte het gevoel er niet bij te horen en geen steun te krijgen. Hoewel scholen volgens studenten wel hulp toezegden, werd deze begeleiding vaak niet (consistent) ervaren. Bij een student speelde langdurige schorsing een grote rol: hij zat een groot deel van het schooljaar thuis, kon geen toetsen maken en kreeg daardoor automatisch onvoldoendes. Hierdoor lukte het niet meer om het schooljaar succesvol af te ronden.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

Ook bij mbo-2, 3 en 4-studenten spelen persoonlijke omstandigheden, verzuim en herhaald blijven zitten een rol bij het stoppen in het voortgezet onderwijs. Een terugkerend patroon is vastlopen binnen regels rond blijven zitten en overgaan. Studenten beschrijven dat zij na een tweede keer doubleren of bij aanhoudend verzuim niet verder mochten, geen examenjaar meer mochten overdoen of steeds opnieuw werden teruggezet. Hierdoor werd stoppen ervaren als onvermijdelijk en als het eindpunt van een langer proces van afhakende betrokkenheid. Bij een mbo-3 student komt een gevoel van stigmatisering naar voren. Hij geeft aan dat eerdere incidenten langdurig bleven doorwerken in hoe hij door docenten werd benaderd. Hij ervoer weinig ruimte om te laten zien dat zijn gedrag was veranderd.

In vergelijking met mbo-1-studenten benoemen studenten vaker dat de vo-school niet (meer) bij hen paste of onvoldoende aansloot bij hun toekomstperspectief. Vooral mbo-4 studenten wijzen op afnemende motivatie: zij ervoeren het onderwijs als steeds minder relevant voor hun toekomst. Dit in combinatie met strikte regels en de manier van lesgeven, droeg voor hen bij aan de beslissing om te stoppen.

Zouden studenten in het vo zijn gebleven als er meer ondersteuning was?

Studenten entreeopleiding

Bij mbo-1-studenten leeft het gevoel dat zij mogelijk op de vo-school waren gebleven als zij andere of betere ondersteuning hadden gekregen. Een student wijst daarbij op het belang van tijdige en structurele begeleiding. Zij geeft aan dat beter overzicht vanuit school over toetsen of extra ondersteuning bij dyslexie verschil had kunnen maken. Ze had ook behoefte aan een vaste vertrouwenspersoon bij wie ze veilig kon praten over wat er speelde, zonder dat dit direct met haar ouders gedeeld werd. Ook beschrijft een student dat zij verschillende vormen van ondersteuning had geprobeerd, zoals alternatieve klassen of leerwerktrajecten, maar deze vaak niet helpend waren. Overplaatsingen naar andere voorzieningen voelde soms als 'weggezet worden'. Ook sociale problemen en conflicten bleken lastig hanteerbaar voor scholen, waardoor sommige studenten zich onbegrepen of oneerlijk behandeld voelden. In enkele gevallen was op de school blijven geen reële optie meer vanwege incidenten.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

Bij mbo-2, 3 en 4-studenten is het beeld gemengd als het gaat om de vraag of zij de middelbare school hadden afgemaakt bij meer of andere ondersteuning. Een student geeft aan dat zijn motivatie al te ver was afgenomen, mede doordat hij steeds te horen kreeg dat hij het toch niet zou halen, waardoor extra begeleiding voor hem mogelijk geen verschil meer had gemaakt. Andere studenten zien wel aanknopingspunten waar ondersteuning mogelijk wel verschil had gemaakt. Zo noemt een student behoefte aan meer begrip, inlevingsvermogen en gesprekken met docenten, en geeft een andere student aan dat betere begeleiding bij het kiezen van een passend vakkenpakket mogelijk had kunnen voorkomen dat zij vastliep. Tegelijkertijd beschrijven studenten dat zij tijdens het voortgezet onderwijs verschillende vormen van ondersteuning hebben gehad die bijdroegen aan hun welbevinden, zoals huiswerkbegeleiding en begeleiding via een zorgteam, een vertrouwenspersoon of een maatschappelijk werker. Enkele studenten geven daarbij aan dat begeleiding soms als te intensief werd ervaren of onvoldoende aansloot bij wat zij nodig hadden.

Redenen om naar het mbo te gaan

Studenten entreeopleiding

Enkele mbo-1-studenten gaven aan dat zij vooral behoefte hadden aan een nieuwe start, weg van hun oude vo-school. In sommige gevallen was de overstap het gevolg van noodzaak: zij moesten de vo-school verlaten of kregen vanuit school een beperkte keuze, waarbij het mbo werd ervaren als de meest logische optie.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

Bij mbo-2, 3 en 4-studenten kwam het idee om naar het mbo te gaan meestal voort uit een

combinatie van vastlopen in het voortgezet onderwijs en een inhoudelijke oriëntatie op de toekomst. In vergelijking met mbo-1 studenten benoemen zij vaker wat hen aanspreekt aan het mbo. Een belangrijk motief is het verlangen om gericht te leren. Studenten geven aan dat zij het voortgezet onderwijs als te algemeen ervoeren en het nut van veel vakken niet inzagen: *“Het papiertje van de middelbare school is alleen belangrijk voor de overstap naar het mbo”* (mbo-2-student). Zij zien het mbo als een plek waar zij zich kunnen richten op één opleiding of beroepsrichting die aansluit bij hun interesses, kwaliteiten of toekomstplannen. Vaak wisten de studenten al welke richting ze op wilden in het mbo of in hun beroep. Het gerichte karakter van het mbo gaf het gevoel dat leren weer betekenisvol werd.

Daarnaast spelen praktische en organisatorische aspecten een belangrijke rol in de aantrekkingskracht van het mbo. Studenten noemen stagelopen, werken in de praktijk en het idee sneller toe te kunnen werken naar werk of een vervolgopleiding. Voor sommigen was ook de duur van mbo-opleidingen relevant, omdat deze hen de mogelijkheid boden sneller klaar te zijn met school en door te stromen naar werk en inkomen. Verder ervaren meerdere studenten het mbo als een omgeving met meer zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Zij beschrijven dat regels soepeler zijn, dat zij meer als meer volwassen worden behandeld en dat er ruimte is om eigen keuzes te maken, wat zij afzetten tegen het voortgezet onderwijs dat zij als strikter en meer controlerend ervoeren. Tot slot spelen concrete toekomstdoelen een belangrijke rol: studenten noemen specifieke beroepen of sectoren waarvoor het mbo een logische route biedt, wat hun motivatie voor de overstap versterkte.

Vanuit wie kwam het initiatief om naar het mbo te gaan?

Studenten entreeopleiding

Bij sommige mbo-1-studenten ontstaat het initiatief voor de overstap naar het mbo in samenspel met anderen, zoals leraren of externe begeleiders van de vo-school. Een student beschrijft dat zij eerst twijfelde, omdat zij hoopte het voortgezet onderwijs alsnog te kunnen afronden en omdat zij een negatief beeld had van mbo-1. Bij sommige mbo-1 studenten kwam het initiatief (ook) vanuit noodzaak. Zij moesten de vo-school verlaten of kregen vanuit school een keuze tussen het mbo en enkele andere onderwijsvoorzieningen. In deze situaties werd het mbo niet zozeer gekozen vanuit een duidelijke voorkeur, maar ervaren als de meest logische optie binnen de mogelijkheden die er waren. Een student geeft aan vooraf geen uitgesproken beeld te hebben gehad van het mbo. Een student geeft aan dat de keuze vooral van haarzelf kwam, maar deze keuze hing wel samen met problemen die speelden op school.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

Bij een aantal mbo-2, 3 en 4-studenten was de overstap hun eigen keuze, soms met steun van ouders of begeleiding vanuit school. In andere situaties kwam het idee vanuit de vo-school, bijvoorbeeld als opnieuw doubleren binnen het voortgezet onderwijs niet meer mogelijk was. Studenten geven regelmatig aan dat school het mbo als optie aandroeg en dat zij zich hierin konden vinden. De rol van ouders verschilde daarbij: soms stonden zij direct achter de keuze, maar in andere gevallen waren zij in eerste instantie terughoudend of kritisch, omdat zij liever zagen dat de middelbare school werd afgemaakt. Studenten beschrijven dat hierover gesprekken zijn gevoerd en dat uiteindelijk gezamenlijk werd

ingestemd met de overstap naar het mbo. Bij enkele studenten lag het initiatief juist bij de ouders, die het mbo als een beter passend alternatief zagen. Een enkele student gaf aan dat begeleiding vanuit school, zoals gesprekken met een begeleider, hielp om verschillende leerroutes te verkennen en hun keuze te maken. In de terugblik beschrijven studenten de keuze vaak als hun eigen besluit, ook wanneer het initiatief oorspronkelijk bij school of ouders lag.

5.2 Wat kenmerkt de jongeren die ongediplomeerd instromen in het mbo?

5.2.1 Resultaten interviews vo-scholen

Uit de zeven interviews met vo-scholen blijkt dat de groep ongediplomeerde doorstroom vanuit het vmbo en havo naar het mbo zeer divers is. Scholen schetsen geen eenduidig profiel; het gaat juist om verschillende subgroepen met uiteenlopende ondersteuningsbehoeften.

Veel scholen noemen leerlingen die moeite hebben met de Nederlandse taal, zij zitten vaak in een internationale schakelklas (ISK) en hebben ouders die geen Nederlands spreken. Ook wijzen veel scholen op leerlingen die opgroeien in kwetsbare thuissituaties, waarbij zij bijvoorbeeld sturing en begeleiding van hun ouders missen, geen rustige plek hebben om te leren, in lagere sociaaleconomische milieus opgroeien, of veel druk ervaren om te presteren (bijvoorbeeld om advocaat of arts te worden). Ook zijn er leerlingen waar thuis andere sociaal-culturele normen gelden dan op school, waardoor wat op school gevraagd wordt soms schuurt met wat zij van huis uit gewend zijn.

Verder geven scholen aan dat een deel van de groep bestaat uit leerlingen die twee keer hebben gedoubleerd, op een voor hen te hoog niveau zijn ingestroomd of met achterstanden uit het primair onderwijs binnenkomen. Ook persoonlijke problematiek wordt genoemd, zoals onderpresteren, gedragsproblemen of veel verzuim. Een kleine groep bestaat uit leerlingen die in hun ontwikkeling al verder zijn en het schoolse beginnen te ontgroeien.

Een school geeft aan dat ongediplomeerde doorstroom naar het mbo vooral jongere leerlingen betreft, terwijl andere scholen juist benadrukken dat de overstap naar het mbo vóór 15,5 jaar niet mogelijk is, waardoor de instroom logischerwijs vooral bij oudere leerlingen ligt. Wat het leerjaar betreft, noemen meerdere scholen vooral leerlingen uit leerjaar 2, 3 en 4. Ook het geslacht speelt volgens enkele scholen een rol: zij zien vaker jongens dan meisjes ongediplomeerd doorstromen richting het mbo. Als het gaat om niveau, schetsen scholen een wisselend beeld dat samenhangt met het aanbod van hun eigen school. Sommige scholen zien vooral leerlingen uit vmbo-basis, vmbo-kader en soms vmbo-gemengd doorstromen. Een andere school noemt juist dat uitval vaker voorkomt in de havo en minder in vmbo en vwo.

5.2.2 Resultaten interviews mbo-opleidingen

Entreeopleidingen

Er zijn binnen de groep jongeren die bij de entreeopleiding instroomt geen duidelijke subgroepen te onderscheiden. In alle interviews wordt aangegeven dat er altijd sprake is multiproblematiek, zowel gedragsproblemen als thuisproblematiek, en dat de problemen

van de jongeren ernstiger lijken te worden over de jaren heen. Het cognitieve niveau van de jongeren is nagenoeg nooit de reden voor ongediplomeerde instroom.

Mbo-2-opleidingen

Ook bij mbo-2-opleidingen komt over het algemeen hetzelfde beeld van multiproblematiek naar voren. In één interview wordt echter wel aangegeven dat er bij de betreffende opleiding ook een ander type ongediplomeerde student instroomt. Naast de groep met multiproblematiek en gedragsproblemen op school die (hierdoor) niet meer welkom is op de vo-school, is er ook een groep bestaande uit vmbo-kader studenten die hun vo-diploma nét niet hebben gehaald. Deze groep is (redelijk) gemotiveerd voor school, kiest bewust voor de betreffende mbo-opleiding en -sector en bestaat vooral uit 17-jarigen, jongeren die dus relatief oud zijn voor het vmbo. Meestal neemt de school bij deze vmbo-kader studenten zelf contact op met de mbo-opleiding voor de overdracht.

Mbo-2, 3 en/of 4-opleidingen

In de interviews met medewerkers die met studenten van opleidingen op meerdere niveaus te maken hebben (2, 3 en/of 4) wordt meestal genoemd dat de jongeren in het vo gedragsproblemen hebben, maar er is doorgaans geen sprake van (ernstige) multiproblematiek. Soms is er vooral sprake van verzuim door persoonlijke problemen en niet zo zeer van probleemgedrag op school. Enkele medewerkers geven aan geen zicht te hebben op de problemen van de studenten en hier ook geen behoefte aan te hebben. Nagenoeg alle studenten kenmerken zich door een beroepsgerichte en praktische instelling.

Mbo-4-opleidingen

Uit de interviews ontstaat een divers beeld van het type ongediplomeerde instromer. De kenmerken van de studenten lijken samen te hangen met de inhoud van de opleiding. Bij de eerste opleiding komen veel jongeren met een 'rugzakje' binnen die door hun eigen situatie of achtergrond bewust kiezen voor de specifieke opleiding op het gebied van hulpverlening. Vaak is er sprake van probleemgedrag op het vo en diverse problematiek (mentaal, gezondheidsklachten of thuisomgeving) waardoor ze zich op het vo lastig kunnen concentreren. Ze zijn doorgaans vastgelopen op het vo omdat ze niet de juiste begeleiding kregen of hebben daar nare ervaringen gehad. In een enkel geval gaat het bij deze opleiding om topsportstudenten die op het mbo meer ruimte voor sport krijgen. Bij de tweede opleiding in de creatieve sector gaat het om creatieve jongeren, vaak met een pestverleden en/of sociaal-emotionele problemen, voor wie de theoretisch georiënteerde havo minder passend is en die zich binnen het vo niet op hun plek voelen. Bij de derde zorg en welzijn opleiding kenmerkt de ongediplomeerde instroom zich vooral door jongeren met een praktische en beroepsgerichte mindset, die weten wat ze beroepsmatig willen en niet meer gemotiveerd zijn voor de theoretisch georiënteerde havo.

6 Doorstroombeleid vo-scholen

In dit hoofdstuk gaan we in op het beleid van de vo-scholen, hun redenen om leerlingen ongediplomeerd door te laten stromen en de rol van de consulent van het samenwerkingsverband. Het beleid van de vo-scholen en hun redeneringen bekijken we niet alleen vanuit het perspectief van de vo-scholen maar ook vanuit de ervaringen die de medewerkers in het mbo hebben. Omdat de ervaringen opnieuw sterk tussen mbo-opleidingen van verschillende niveaus varieerden, maken we ook weer onderscheid tussen entree, mbo 2-3 en mbo-4.

Onderzoeksvragen

- Wat zijn voor het vo de redenen om jongeren ongediplomeerd door te laten stromen naar het mbo?
- Wat voor doorstroombeleid hanteren de verschillende vo-scholen ten aanzien van ongediplomeerde jongeren?
- Welke factoren kunnen de verschillen tussen vo-scholen in ongediplomeerde doorstroom verklaren?
- Wat is de rol van de consulent van het samenwerkingsverband vo bij het begeleiden van leerlingen die dreigen zonder diploma door te stromen of uit te vallen? Hoe vaak is een consulent betrokken geweest in het doorstroomproces en bij welke vragen/kwesties? Als de consulent weinig betrokken was, wat was daarvoor de reden?

6.1 Wat zijn redenen voor het vo om jongeren ongediplomeerd uit te laten stromen? Wat is het doorstroombeleid?

6.1.1 Resultaten Interviews vo-scholen

Redenen voor de doorstroom

Vo-scholen besluiten om uiteenlopende redenen om jongeren ongediplomeerd naar het mbo te laten doorstromen. Soms is een mbo-start wenselijk omdat er op de vo-school te veel is gebeurd en een leerling gebaat is bij een nieuwe omgeving. Ook noemen scholen leerlingen die cognitief verder zijn of bij wie het leeftijdsverschil met klasgenoten te groot wordt. Voor een deel van de leerlingen sluit het mbo beter aan omdat zij moeite hebben met theorievakken maar juist sterk zijn in praktijkvakken, of omdat zij graag toekomstgericht aan de slag willen.

Daarnaast spelen omstandigheden buiten de school mee. Enkele scholen noemen leerlingen met een moeilijke thuissituatie of leerlingen die dreigen voor de tweede keer te blijven zitten of te zakken. Ook gedragsproblemen kunnen een rol spelen; soms is doorgaan binnen het vo niet wenselijk, al merken scholen op dat de stap naar mbo-2 dan niet altijd past bij het cognitieve niveau van de leerling. Tot slot wordt genoemd dat een achterstand in de Nederlandse taal kan meespelen in de keuze voor een mbo-route.

Doorstroombeleid

Scholen geven aan dat zij leerlingen het liefst binnenboord houden en eerst andere opties verkennen. Een ongediplomeerde overstap naar het mbo wordt passend gevonden wanneer eerdere ondersteuning onvoldoende heeft gewerkt en een mbo-route voor de leerling perspectief biedt.

Vo-scholen gaan verschillend om met ongediplomeerde doorstroom naar het mbo. Hierbij staat maatwerk centraal. Veel scholen bepalen per leerling, samen met het begeleidingsteam, welke route passend is. Daarbij wordt eerst gekeken of basisondersteuning en extra ondersteuning binnen de school voldoende zijn; pas wanneer die opties onvoldoende werken, worden alternatieven zoals een mbo-overstap verkend.

Eén school gaat bijvoorbeeld in gesprek met een leerling wanneer de resultaten na de eerste toets-week in havo 4 te laag zijn om naar havo 5 te gaan. Deze leerling krijgt dan extra ondersteuning en als zijspoor het advies om een keer bij het mbo te kijken. Als de resultaten na de derde toets-week weer te laag zijn, overwegen zij samen met de leerling en ouders om in te schrijven bij het mbo. Andere scholen overwegen de overstap naar het mbo wanneer een leerling dreigt voor de tweede keer te doubleren. Eén school heeft hun doorstroombeleid aangescherpt omdat er te veel leerlingen richting VAVO gingen; zij laten een overstap nu alleen toe wanneer deze kansrijk is en proberen problemen eerst binnen het vo op te lossen.

De routes die scholen hanteren variëren per niveau en situatie. Genoemd worden onder andere de overstap van vmbo-b naar mbo-2, een jaar extra in het vo voor vmbo-k-leerlingen voordat zij naar een combi-opleiding mbo 3-4 gaan, overstappen van havo naar vmbo, en bij tweemaal doubleren in havo 3 doorstromen naar mavo 4.

6.1.2 Resultaten interviews mbo-opleidingen

In de interviews met mbo-medewerkers is gevraagd of zij een beeld hebben van de redenen waarom vo-scholen leerlingen ongediplomeerd laten uitstromen naar het mbo. Bijna alle respondenten hadden hier naar eigen zeggen wel enig inzicht in.

Entreeopleidingen

In elk van de interviews wordt benoemd dat de (groeierende) multiproblematiek waarschijnlijk de belangrijkste reden is voor vo-scholen om leerlingen zonder diploma door te verwezen naar het mbo. Ook wordt aangegeven dat het doorverwijzen naar het mbo deels komt door onmacht doordat vo-scholen te weinig ondersteuning kunnen bieden en deels door gemakzucht. De mate waarin leerlingen te snel worden 'weggezet', daar verschillen de meningen over. In één van de interviews wordt vooral aangegeven dat vo-scholen ervan uitgaan dat het mbo meer ondersteuning kan bieden, wat in veel gevallen ook klopt. Bij deze medewerker heerst het idee dat de meeste vo-scholen integer handelen en denken dat het

mbo de beste oplossing voor hun leerling is. In een ander interview wordt wel sterk nadruk gelegd op gemakzucht bij de vo-scholen: ook leerlingen die nog maar eenmaal gezakt zijn of geen enkele keer hebben gedoubleerd, worden 'doorgeschoven' naar het mbo. Het gaat daarbij om leerlingen die door hun gedrag de vo-school tot last zijn. In dit interview wordt echter ook aangegeven dat over het doorschuiven van probleemleerlingen recent gesprekken zijn gevoerd met de samenwerkingsverbanden en vo-scholen, wat geleid heeft tot betere samenwerking met de vo-scholen en het minder snel doorschuiven van leerlingen. In twee van de interviews wordt aangegeven dat de "16-groep" – een aparte klas voor leerlingen jonger dan 16 jaar – die door een van mbo-instellingen in de regio wordt aangeboden, ervoor zorgt dat het probleem in stand wordt gehouden, dat het logisch is dat vo-scholen hiervan willen profiteren.

Mbo-2-opleiding en mbo-2, 3 en/of 4-opleidingen

Bij enkele medewerkers die werken met studenten van meerdere mbo-niveaus (2, 3 en/of 4), ontbreekt het inzicht in wat er in het vo heeft gespeeld. Soms wordt die informatie ook als irrelevant beschouwd, bijvoorbeeld omdat leerlingen met een schone lei moeten kunnen beginnen. De medewerkers die aangeven wel (enig) inzicht te hebben in het handelen van het vo, geven aan dat vo-scholen in meer of mindere mate probleemleerlingen doorschuiven, rigide handelen en dat er te weinig ruimte is voor maatwerk, wat het zelfvertrouwen van leerlingen aantast. Hoewel in één van de interviews wordt aangegeven dat vo-scholen hun leerlingen meestal met goede intenties doorverwijzen, zijn ze daar bij de andere opleidingen minder van overtuigd. Een van de geïnterviewden schat in dat de helft van de ongediplomeerde jongeren zich aanmeldt omdat de vo-school daarom gevraagd heeft en niet zozeer uit eigen motivatie. Een andere geïnterviewde geeft aan dat leerlingen bewust door het vo worden 'omgepraat' om te vertrekken, vooral als ze ouder zijn dan 16 en in het vo hebben gedoubleerd. In de meeste interviews wordt aangegeven dat ze van de ongediplomeerde studenten horen dat er te weinig begeleiding was in het vo.

Mbo-4-opleidingen

Uit de meeste interviews blijkt dat leerlingen die vastlopen in het vo weinig mogelijkheden hebben om toch hun diploma te halen. Zo vertelt een medewerker dat leerlingen in havo 4 niet mogen doubleren, waardoor ze bij tegenvallende resultaten moeten kiezen tussen afstromen naar vmbo of overstappen naar het mbo. Een ander geeft ook aan dat havo en vmbo-leerlingen met gedragsproblemen al gauw op een niveau lager worden gezet, zonder dat er voldoende inzet is op het behalen van een diploma op het cognitief meest passende niveau. In de meeste interviews wordt echter ook aangegeven dat steeds meer vo-scholen bewust de keuze voor het mbo stimuleren en dit met goede intenties doen. Het gaat dan om havoleerlingen die dreigen te zakken voor hun eindexamen maar al wel goed weten welke vervolgopleiding bij ze past. Vo-scholen wijzen deze leerlingen er dan op dat ze via het mbo ook kunnen doorstromen naar een specifieke hbo-opleiding. Meestal is de leerling zelf ook gemotiveerd voor het mbo. In een van de interviews wordt echter ook aangegeven dat leerlingen soms tegen hun wil door de school verplicht worden om open dagen van passende mbo-opleidingen te bezoeken. Dat vo-scholen meer aandacht hebben voor mbo-opleidingen als alternatief, is volgens een van de geïnterviewden een goede ontwikkeling. Het mbo krijgt zo steeds meer de positie van een volwaardig alternatief, in plaats van een noodoplossing.

6.2 Welke factoren kunnen verschillen tussen vo-scholen verklaren?

6.2.1 Resultaten interviews vo-scholen

De verschillen tussen vo-scholen in ongediplomeerde doorstroom kunnen door meerdere factoren worden verklaard. Zo geven de geïnterviewden aan dat sommige scholen sterk inzetten op het behalen van een vo-diploma, terwijl andere scholen sneller met leerlingen zoeken naar een passende mbo-route. Ook komt het voor dat scholen leerlingen van elkaar overnemen, waarbij sommige leerlingen instromen met bepaalde problemen of achterstanden, die mogelijk vaker ongediplomeerd doorstromen naar het mbo. Daarnaast speelt de lokale context mee: scholen in gemeenten met meer sociale of economische uitdagingen zien vaker complexe casussen. Verder verschillen scholen in hun doorstroombeleid en in hoe zij denken over de overstap naar het mbo. Ook de mate waarin scholen ondersteuning bieden kan een rol spelen; volgens enkele scholen lukt het beter om leerlingen binnenboord te houden wanneer de begeleiding goed georganiseerd is of wanneer de school bijvoorbeeld huiswerkvrij is.

Bij een vmbo-school spelen daarnaast enkele specifieke factoren waardoor de ongediplomeerde doorstroom naar het mbo hoger is. Wanneer leerlingen vanuit havo of vwo naar het vmbo komen, is hun motivatie om school af te maken soms al afgenomen, waardoor de kans groter is dat zij ongediplomeerd doorstromen naar het mbo. Bovendien is de stap naar het mbo voor vmbo-leerlingen vaak logischer en dichterbij dan voor leerlingen op havo of vwo, wat de keuze kan beïnvloeden.

6.2.2 Interviews mbo-opleidingen

Sommige respondenten gaven aan dat vo-scholen lijken te verschillen in de neiging om hun leerlingen zonder diploma door te verwijzen naar het mbo. Dit zou volgens de respondenten samen kunnen hangen met de mate van achterstanden en problemen in de wijk van de school, verschillen in de middelen, de moeite die ze willen doen voor hun leerlingen en de bekendheid met specifieke mbo-opleidingen. Voor de 16-entreeopleiding wordt bijvoorbeeld geen reclame gemaakt en niet alle scholen kennen deze mogelijkheid. De meeste medewerkers hadden echter geen zicht op verschillen tussen vo-scholen in doorstroombeleid.

6.3 Wat is de rol van de consulent van het samenwerkingsverband?

6.3.1 Resultaten interviews vo-scholen

De rol van de consulent van het samenwerkingsverband verschilt sterk per school. In een deel van de scholen heeft de consulent een rol, vooral wanneer het om leerlingen jonger dan zestien jaar gaat of wanneer de situatie complex is en er meerdere scenario's mogelijk zijn. Soms sluit de consulent aan als het ondersteuningsteam met een leerling in gesprek is, of wanneer er afstemming nodig is met de leerplichtambtenaar om vrijstelling te regelen. Er zijn ook voorbeelden waarin een consulent niet door de school zelf wordt ingeschakeld, maar wel door ouders.

Enkele scholen geven aan dat de consulent nauwelijks of geen rol speelt; zij werken dan met een ander contactpersoon vanuit het samenwerkingsverband. Tegelijk wordt door één

school genoemd dat de betrokkenheid van een consulent het proces soms kan vertragen en dit kan bij leerlingen voor onzekerheid of demotivatie zorgen.

7 Instroombeleid mbo-opleidingen

In dit hoofdstuk gaan we in op het instroombeleid van mbo-opleidingen en de redenen die zij hebben om jongeren zonder diploma wel of juist niet aan te nemen. Nagenoeg alle resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de interviews met mbo-medewerkers. In de laatste paragraaf gaan we wel in op de mogelijke verklaringen die zowel mbo als vo medewerkers opperen voor de toename in de ongediplomeerde vo-mbo stroom.

Onderzoeksvragen

- Wat zijn redenen voor het mbo om jongeren ongediplomeerd te laten instromen?
- Wat voor instroombeleid hanteren de verschillende mbo-opleidingen ten aanzien van ongediplomeerde leerlingen?
- In welke gevallen volgen deze jongeren de entreeopleiding en wanneer niet?

7.1 Met welke redenen worden ongediplomeerde studenten aangenomen in het mbo? Wat is het instroombeleid?

7.1.1 Redenen om jongeren aan te nemen

In veel interviews geven mbo-medewerkers aan dat hun mbo-opleiding alle jongeren voor wie de kans van slagen op de opleiding groot genoeg is, perspectief wil bieden. “Waar moeten deze jongeren anders heen?” wordt in een aantal interviews opgemerkt. Het gaat daarbij vooral om leerlingen die zich niet meer welkom voelen op de vo-school, en dit mogelijk ook niet meer zijn. Ook wordt in verschillende interviews aangegeven dat het beter is voor jongeren om ongediplomeerd door te stromen naar een mbo-opleiding, dan om wegens slecht gedrag af te stromen naar een te laag vo-niveau. Daarnaast wordt een mbo-opleiding passender gezien voor vo-leerlingen die door doubleren een stuk ouder zijn dan hun klasgenoten. In veel interviews komt bovendien ook naar voren dat het vo niet bij elke leerling past en dat het niet nodig is dat alle leerlingen hetzelfde pad bewandelen naar de arbeidsmarkt. Het mbo kan volgens een deel van de mbo-medewerkers, in vergelijking met het vo, meer maatwerk en ondersteuning bieden. Ook past de meer praktijkgerichte omgeving en volwassen benadering beter bij sommige jongeren. In enkele interviews wordt opgemerkt dat de mbo-opleiding verplicht is om de student te plaatsen als de resultaten van het geschiktheidsonderzoek positief zijn, dat er bij de mbo-opleiding dus geen echte keuze gemaakt kan worden.

7.1.2 Instroombeleid bij entreeopleidingen

Overwegingen rondom leeftijd

Bij elk van de entreeopleidingen worden jongeren vanaf 15 jaar aangenomen, 14-jarigen worden standaard geweigerd. Een van de opleidingen hanteert sinds 2 jaar een specifiek beleid rondom leeftijd waarbij alleen jongeren worden aangenomen die 15,5 of ouder zijn op 1 augustus. Deze grens is recent ingesteld omdat ze de opleiding niet passend vinden voor de nóg jongere leerlingen en omdat ze de verantwoordelijkheid van het vo zijn. Ook wordt aangegeven dat het beleid van de instelling rondom leeftijd verschilt per opleidingslocatie en samenhangt van de aantallen aanmeldingen van jonge ongediplomeerden. In Rotterdam en Vlaardingen komen er bijvoorbeeld minder aanmeldingen van jonge ongediplomeerden binnen dan bij de buitenlocaties en worden jongeren alleen aangenomen als ze op 1 oktober 16 jaar oud zijn. Eén van de opleidingen heeft een speciale 16- groep. Hier wordt echter geen reclame voor gemaakt omdat dit het aantal aanmeldingen alleen nog maar verder zou stimuleren. Er is volgens de medewerkers een hoge nood om deze groeiende groep te bedienen.

Criteria voor toelating

Het geschiktheidsonderzoek dat na aanmelding wordt uitgevoerd is maatwerk. In een van de interviews wordt aangegeven dat hierbij de richtlijnen voor drempelloze instroom worden ingezet, waarbij leerbaarheid het voornaamste criterium is. Motivatie en cognitieve competenties spelen geen rol bij het al dan niet toelaten. Bij een van de opleidingen laten ze leerlingen waarover twijfel is een aantal weken meelopen op de opleiding. Het doel is voornamelijk om te kunnen inschatten of de problematiek van de jongere te handelen is. In één van de interviews wordt ook aangegeven dat bij jongeren die slechts één keer gezakt zijn of nooit hebben gedoubleerd, standaard wordt geprobeerd om hen terug te laten keren naar het vo. Volgens de geïnterviewde worden deze jongeren door het vo te snel 'weggezet'.

Doorverwijzen naar een ander mbo-niveau

Bij twee van de drie entreeopleidingen wordt binnen het geschiktheidsonderzoek een capaciteitentest ingezet om na te gaan of de jongere cognitief meer aankan dan entree, bij jongeren waar daar een vermoeden van is. Indien een jongere cognitief meer aankan (bijv. niveau 4) kan een entreeopleiding demotiverend zijn en uitval veroorzaken, is het idee. Naast cognitieve capaciteiten wordt in het advies voor het al dan volgen van een hogere opleiding, ook de schoolgang en de reden voor de overstap naar het mbo meegenomen. De derde opleiding gebruikt geen capaciteitentest maar kijkt naar niveau in het vo en schat de capaciteiten in op basis van het intakegesprek met de jongere. Elk van de opleidingen geeft aan dat ze alleen niveau-2 adviseren als ze het risico op uitval op die opleiding klein achten. Dit zijn vaak (maar niet alleen) leerlingen die van de havo komen.

7.1.3 Instroombeleid bij mbo-2-opleidingen

Overwegingen rondom leeftijd

Bij de drie mbo-2-opleidingen wordt niet heel specifiek naar leeftijd gekeken bij de besluitvorming. Genoemde redenen hiervoor zijn dat aanmeldingen van 15-jarigen incidenteel zijn en dat studenten van dezelfde leeftijd onderling vaak ook sterk verschillen. In één van de interviews wordt wel aangegeven dat aan alle jonge leerlingen (15-16 jaar) in

de intakeprocedure wel wordt geadviseerd om eerst het vo-diploma te halen, omdat ze daarmee op een hoger mbo-niveau kunnen starten. Uiteindelijk gaat het echter alleen om een advies en als jongeren niet terug willen naar het vo dan krijgen ze een kans op het mbo. Ook bij een andere opleiding wordt tijdens de intakegesprekken altijd besproken welke voordelen het behalen van een vo-diploma voor de jongere heeft.

Criteria voor toelating

De intakeprocedure is er bij elk van de opleidingen op gericht om de jongeren aan te kunnen nemen waarvoor het risico op uitval klein is. De intake is (iets) uitgebreider voor jongeren zonder diploma dan voor reguliere studenten. Altijd worden mogelijke struikelblokken en zorgvragen uitgevraagd evenals de redenen voor het niet willen of kunnen behalen van het vo-diploma. In elk interview wordt ook aangegeven dat het in het intakegesprek belangrijk is te achterhalen of het cognitieve niveau van de jongere voldoende is, en of de jongere weet om wat voor opleiding en beroep het gaat en dus de juiste verwachtingen heeft. Bij één van de opleidingen wordt het trajectbureau ingeschakeld als er twijfel is over de match tussen de opleiding en de jongere. Volgens een andere geïnterviewde maakt het niet uit of jongeren al een beroep voor ogen hebben, omdat zij daar nog te jong voor zijn. Naast het cognitieve niveau en de juiste verwachtingen over de opleiding wordt motivatie en werkhouding ook belangrijk gevonden, al is dit soms moeilijk in te schatten.

Bij twee opleidingen is de ANM Talentscan standaard onderdeel van de intake om zicht te krijgen op de cognitieve capaciteiten en het karakter van de jongere. De derde opleidingen geeft aan dat de procedure om te bepalen of een jongere wordt toegelaten vooral maatwerk is. Zo heeft de opleiding een keer een jongere twee weken laten meelopen zodat zowel de jongere als de mbo-opleiding een betere inschatting kon maken of de opleiding passend was. Er worden bij deze opleiding altijd twee gesprekken gehouden met twee verschillende personen, soms drie gesprekken.

7.1.4 Instroombeleid bij mbo-2, 3 en/of 4-opleidingen

Een van de geïnterviewde medewerkers heeft geen zicht op het aannamebeleid van de opleiding. De resultaten betreffen de overige vier interviews.

Overwegingen rondom leeftijd

Afgezien van een BBL-opleiding waar alleen 16-jarigen worden aangenomen, worden bij de overige opleidingen de 15-jarigen die in het najaar 16 jaar worden op basis van hun leeftijd niet geweigerd. Bij één van de opleidingen worden alleen jongeren aangenomen die tenminste eenmaal hebben gedoubleerd. Een andere opleiding biedt de doorlopende leerroute (DLR) aan. Er lopen daarom veel jonge studenten rond, waardoor de eventuele andere ongediplomeerde 15-jarigen daar ook niet zozeer opvallen.

Criteria voor toelating

Bij drie van de vier opleidingen zijn naast voldoende cognitieve capaciteiten, ook de motivatie voor de specifieke opleiding en het beroep bepalend voor het al dan niet aannemen van de jongere. De vierde opleiding laat jongeren in principe altijd op mbo-2 starten zodat ze kunnen uitvinden of het beroep echt bij ze past. In een van de interviews wordt ook nog benoemd dat het van groot belang is dat de ouders achter de keuze voor het mbo staan, ook omdat zij toestemming moeten geven voor de overstap.

In een van de interviews wordt expliciet aangegeven dat de intake altijd door meerdere medewerkers wordt uitgevoerd en dat er meerdere gesprekken plaatsvinden. In de overige interviews kwam dit niet (vanzelf) naar voren. In het geschiktheidsonderzoek voor BOL-opleidingen wordt bij de ongediplomeerde jongeren die vanuit het vmbo willen instromen standaard de ANM Talentscan afgenomen. Doorgaans worden de resultaten gebruikt om te bepalen of de jongeren die vanuit het vmbo komen wat betreft cognitieve competenties voldoende in huis hebben. In één van de interviews wordt echter aangegeven dat deze scan niet gebruikt mag worden om af te wijzen, maar alleen om de juiste begeleiding te kunnen bieden die aan de hand van een verlengde intake wordt vastgesteld. Jongeren worden bij de betreffende opleiding in principe alleen afgewezen als er sprake is van een gebrek aan motivatie of van een (fysieke) beperking die het uitoefenen van het beroep onmogelijk maakt. In de helft van de interviews wordt aangegeven dat de opleidingen de jongeren 'niet kunnen weigeren' als het geschiktheidsonderzoek positieve resultaten laat zien.

In één interview komt naar voren dat het aannamebeleid voor de studenten die de BBL-opleiding willen gaan doen en al een werkgever hebben, verschilt van het beleid voor de studenten die een BOL-opleiding willen gaan volgen. Als studenten een werkgever hebben, worden ze aangenomen bij de BBL-opleiding of ze nu gediplomeerd zijn of niet. Er wordt in dat geval meestal geen ANM Talentscan afgenomen en vaak ook geen contact gelegd met de vo-school. Dat jongeren een werkgever hebben laat zien dat ze gemotiveerd zijn, en dat is voor het studiesucces het belangrijkste, is het argument.

7.1.5 Instroombeleid bij mbo-4-opleidingen

Overwegingen rondom leeftijd

Twee van de opleidingen nemen alleen ongediplomeerde jongeren van 16 jaar of ouder aan die een overgangsbewijs hebben van minimaal havo 3 naar havo 4. De derde mbo-4-opleiding laat ook vmbo-leerlingen vanaf 15 jaar toe. Dit komt doordat deze jongeren in het vo vaak dreigen af te stromen naar een lager niveau, terwijl zij op het mbo juist beter tot hun recht zouden kunnen komen. Het gaat bijna altijd om jongeren met een 'rugzakje' die (mede daardoor of door gebrek aan goede begeleiding) zijn vastgelopen binnen het vo. Deze specifieke mbo-opleiding biedt hen mogelijk een passende leeromgeving, met veel aandacht voor persoonlijke ontwikkeling en begeleiding. Hierdoor sluit de opleiding goed aan bij de behoeften van deze jongeren en biedt het hen een reële kans op succes bij de opleiding.

Criteria voor toelating

Bij de opleidingen die alleen jongeren met een overgangsbewijs aannemen wordt tijdens de intakeprocedure uitgezocht of de opleiding inhoudelijk voldoende past bij de jongere. De ene opleiding doet dit meestal alleen middels een gesprek – onder meer door andere mogelijke passende opleidingen te introduceren en uit te leggen dat als een jongere graag hbo wil doen, de snelste weg via het vo of VAVO is. Soms wordt er ook een opdracht mee gegeven. Bij de andere opleiding is een 'belevingsdag' op de opleiding een standaard onderdeel van de procedure om te beoordelen of de opleiding bij de jongere past (vanuit zowel student als opleiding). Ook hier wordt door een van de opleidingen genoemd dat ze een jongere niet kunnen weigeren, alleen een negatief advies kunnen geven.

Bij de opleiding die ook 15-jarigen en vmbo-leerlingen aanneemt, vindt een uitgebreide intakeprocedure plaats. Aan de hand van meerdere gesprekken, de ANM test en aanvullende gesprekken met personen die de jongere goed kennen (niet alleen ouders maar ook bijv. een sportcoach) wordt vanuit meerdere invalshoeken inzicht verkregen in de motivatie, capaciteiten, verwachtingen, achtergrond/gezinssituatie, en ondersteuningsbehoeften van de jongeren. Ook lopen jongeren een dag mee op de opleiding om hier een goed beeld van te krijgen. Op basis van het totaal aan informatie wordt vastgesteld of de opleiding voldoende passend is. De vrijstelling voor de wettelijke toelatingseisen voor het mbo wordt gebruikt om vmbo leerlingen toe te kunnen laten.

7.2 Wanneer worden jongeren doorverwezen naar de entreeopleiding?

Bij een deel van de mbo-2, 3 en 4-opleidingen worden ongediplomeerde vmbo-basis jongeren standaard doorverwezen naar de entreeopleiding. Een enkele medewerker wijst een jongere soms wel af maar geeft nooit adviezen voor een alternatieve opleiding, en andere opleidingen hanteren elk een ander criterium. Zo verwijst één van de opleidingen jongeren standaard door naar de entreeopleiding indien taalvaardigheden te laag zijn of indien de student niet weet wat hij zij wil qua opleiding/beroep. Een andere opleiding verwijst studenten die wat problematischer lijken (bijv. omdat ze al meerdere vo-scholen bezocht of al wat ouder zijn) door naar entree. Bij een derde opleiding wordt er bewust nooit doorverwezen naar de entreeopleiding, omdat dit als 'een verspilling van tijd' wordt gezien. Ten eerste komen jongeren uiteindelijk toch bij de betreffende opleiding terecht. Ten tweede wordt de entreeopleiding ervaren als een 'degradatie', wat demotiverend kan zijn. Ten derde biedt de betreffende opleiding maatwerk en kan zij ondersteuning bieden bij zowel persoonlijke problemen als achterstanden in vakken die voor de opleiding nodig zijn.

7.3 Verklaringen toename van ongediplomeerde vo-mbo doorstroom

Twee vo-scholen geven aan dat kansrijk adviseren en de coronapandemie een rol spelen in de toename van het aantal ongediplomeerde mbo-studenten: veel leerlingen hebben volgens de geïnterviewden een te hoog advies gehad. Eén school geeft aan dat toelaatbaarheidsverklaringen naar het speciaal onderwijs tegenwoordig minder snel worden afgegeven waardoor zij sneller aan de overstap naar het mbo denken.

In de gesprekken met mbo-opleidingen wordt vaak aangegeven dat de aantallen ongediplomeerde studenten die zich aanmelden voor de mbo-opleiding toenemen. Met name het aantal ongediplomeerde 15-jarigen stijgt. Genoemde redenen hiervoor zijn de groeiende multiproblematiek, dat er speciale programma's zijn voor deze jongeren (namelijk de 16- klassen bij de entreeopleiding en de doorlopende leerroute [DLR]), dat jongeren het behalen van een vo-diploma minder belangrijk zijn gaan vinden en dat specifieke mbo-opleidingen zoals verpleegkunde in achtning zijn gestegen na corona. Ook wordt in meerdere interviews aangegeven dat vo-scholen hun leerlingen eerder het mbo als (goed) alternatief aanraden dan vroeger.

8 De vo-mbo overdracht van de jongeren

In dit hoofdstuk gaan we in op de overdracht van de jongeren die zonder vo-diploma overstappen naar een mbo-opleiding. We bekijken dit onderwerp vanuit de drie verschillende perspectieven: mbo-opleidingen, vo-scholen en de jongeren zelf. We beschrijven de huidige situatie en de verbeterpunten voor de opdracht die de verschillende betrokkenen zien.

Onderzoeksvragen

- Hoe krijgt de warme overdracht bij deze jongeren vorm? Zijn er verbeterpunten voor de overdracht voor deze groep jongeren en zo ja, welke?
- Ervaren jongeren een warme overdracht van vo naar mbo? Zo niet, wat zijn hierin hun aanvullende behoeften?

8.1 Hoe verloopt de overdracht vo-mbo? Zijn er verbeterpunten?

8.1.1 Resultaten interviews vo-scholen

De overdracht tussen vo en mbo krijgt op verschillende manieren vorm. Een school noemt dat zij tot de herfstvakantie kunnen volgen of leerlingen daadwerkelijk zijn gestart, of zien leerlingen nog even terug omdat zij langskomen op school. Soms is er een vast contactpersoon betrokken, zoals een overstapcoach vanuit het samenwerkingsverband of een ondersteuningscoördinator in het mbo. Vanuit sommige scholen is er iemand aanwezig bij het intakegesprek in het mbo, bijvoorbeeld de overstapcoach. Ook zijn er scholen die (van plan zijn om te gaan) werken met een format voor warme overdracht.

Tegelijk signaleren verschillende scholen dat de overdracht niet altijd soepel verloopt. Zij ervaren weinig contact met het mbo, of merken dat door hen aangeleverde informatie niet altijd wordt gebruikt. Een school noemt dat leerlingen die zes maanden niet komen opdagen in het mbo worden uitgeschreven en vervolgens weer op de vo-lijst terechtkomen.

Twee scholen geven aan dat het wel eens voorkomt dat een leerling zichzelf aanmeldt bij de mbo-instelling, zonder de vo-school het te laten weten.

8.1.2 Resultaten interviews mbo–opleidingen

Verloop van de overdracht

Entreeopleidingen

Bij vrijwel alle jongeren is er in ieder geval mailcontact met de vo–school. Uitzonderingen zijn jongeren van wie het traject volledig buiten de vo–school om verloopt, bijvoorbeeld via ouders, of wanneer herhaaldelijke pogingen om contact te leggen met de vo–school zonder resultaat blijven. De overdracht heeft bij geen van de opleidingen een volledig vast format. Bij de meeste opleidingen wordt aangegeven dat de overdracht in de afgelopen jaren verbeterd is.

De vorm en intensiteit van het contact tussen mbo–scholen en toeleverende vo–scholen verschilt sterk per opleiding. Bij een eerste opleiding is de vorm van overdracht afhankelijk van zowel de problematiek van de jongere als van de samenwerking met de betreffende vo–school. Bij de meeste jongeren is er telefonisch overleg met de vo–school, waarbij besproken wordt wat er speelt bij de jongere en of de entreeopleiding passend is. Dit contact wordt doorgaans geïnitieerd door een medewerker van de vo–school. Een deel van de jongeren wordt daarnaast (ook) besproken tijdens zogeheten *doorstroomtafels*. Deze worden georganiseerd op de vo–scholen waarvandaan veel leerlingen instromen op de mbo–opleiding. Hoewel deze tafels waardevolle informatie opleveren, is het voor de opleiding te tijdrovend om dit bij alle vo–scholen te doen. Wel gebeurt het regelmatig dat begeleiders van de vo–school meegaan naar de intake, met name bij jongeren met complexere problematiek. De overdracht en de contacten met de vo–scholen zijn recent verbeterd nadat de medewerkers van de mbo–opleiding gesprekken hebben gevoerd met samenwerkingsverbanden en vo–scholen over de zorgwekkende toename van aanmeldingen van ongediplomeerde jongeren vanuit het vo.

Bij een tweede opleiding hoort telefonisch contact met de vo–school standaard bij de intake, maar soms lukt het niet om de juiste contactpersonen daar te bereiken. Hoe de overdracht verloopt, hangt bij deze opleiding mede af van de bestaande relatie met de decaan van de vo–school. Die relatie wordt onder andere beïnvloed door de aanwezigheid van decanen bij netwerk- of decanendagen. Bij een derde opleiding verloopt de overdracht hoofdzakelijk via e-mail, vaak in de vorm van een ingevuld overdrachtsformulier. Bij deze opleiding wordt gestreefd naar een laagdrempelige overdracht voor de vo–scholen, maar tegelijkertijd wordt in het interview ook benadrukt dat het belangrijk is om op basis van de overdracht een volledig beeld van de problematiek van de jongere te krijgen.

Mbo–2–opleiding en mbo–2, 3 en/of 4–opleidingen

De overdracht bestaat meestal uit een door de vo–school ingevuld formulier. De informatie verschilt tussen opleidingen maar het kan bijvoorbeeld gaan over de nodige extra begeleiding, behaalde cijfers, de mate waarin de vo–school inschat dat de cognitieve capaciteiten en motivatie voldoende zijn voor de betreffende opleiding en de reden voor het niet behalen van een diploma. Bij het merendeel van de opleidingen is er bij de meeste jongeren geen ander contact met de vo–school.

Bij één van de opleidingen is er meestal wel telefonisch contact met de vo-school. Uitzonderingen hierop worden gemaakt als het heel lastig is om de juiste medewerkers in het vo te bereiken. Indien de school zelf initiatief neemt voor een overstap naar het mbo, komt er bij deze opleiding soms ook wel eens een medewerker van de vo-school mee naar de intake.

Dat er bij de overige mbo-instellingen vaak geen contact is met de vo-school heeft te maken met een gebrek aan tijd en/of onderbezetting bij het personeel van de mbo-opleiding. Bij één van de opleidingen is het afhankelijk van de type opleiding. Bij een aanmelding voor de BOL-variant is er soms wel contact met de vo-school, maar niet bij de jongeren die zich aanmelden voor de BBL-opleiding en zelf al een werkgever hebben. In ongeveer de helft van de interviews wordt aangegeven dat de AVG-wetgeving de informatie die door vo-scholen kan worden verstrekt beperkt. De overdracht is daarom de afgelopen jaren minder uitgebreid geworden en belangrijke informatie (bijvoorbeeld over verzuim) ontbreekt.

Mbo-4-opleidingen

Bij de mbo-4-opleidingen die alleen 16+ jongeren met een overgangsbewijs havo 3 naar havo 4 aannemen is er (nagenoeg) nooit contact met de vo-school. Redenen hiervoor zijn dat studenten zelf de relevante informatie geven en dat de jongeren het goed doen op de opleiding. De andere mbo-4-opleiding, die ook vmbo-leerlingen aanneemt, heeft juist altijd telefonisch contact met de vo-school. Ze winnen advies in over waar ze rekening mee moeten houden in de begeleiding van de student.

Verbeterpunten voor de overdracht

Entreeopleidingen

Er wordt benoemd dat de overdracht beter kan en dat hier bij de opleidingen ook aan gewerkt wordt. Vaak genoemde verbeterpunten zijn de bereikbaarheid en samenwerking met het vo. Elkaar leren kennen (bijvoorbeeld op decanendagen, of door mee te komen naar een intake) zou aan een betere samenwerking en overdracht kunnen bijdragen omdat het vo en mbo momenteel toch vooral op hun 'eigen eiland' zitten. Over de wenselijkheid van een uitgebreider overdrachtsformulier verschillen meningen. Bij één van de opleidingen werd er in het verleden wel met een dergelijk formulier gewerkt maar het was belastend om in te vullen. In een ander interview wordt aangegeven dat een gestandaardiseerd formulier wél goed zou kunnen werken en dat jongeren afgewezen zouden kunnen worden als het niet (volledig) is ingevuld door de vo-school. Specifiek ten aanzien van de 16- groep die bij een van de opleidingen wordt aangeboden, wordt aangegeven dat het onhandig is dat de jongeren niet direct bij de opleiding worden aangemeld maar via de website automatisch in de 16- groep worden geplaatst. Hierdoor is er vanuit de opleiding geen gelegenheid om tijdig duidelijk te kunnen maken wanneer deze 16- klas wel of juist niet passend is voor een jongere. Deze aanmeldprocedure wordt momenteel wel aangepast.

Mbo-2-opleidingen en mbo-2, 3 en/of 4-opleidingen

In iets meer dan de helft van de interviews wordt aangegeven dat de overdracht beter moet en dat met elke vo-school idealiter een telefonisch gesprek zou moeten plaatsvinden. In dit gesprek kan er dieper ingegaan worden op de informatie uit het overdrachtsformulier en kan er meer informatie worden opgehaald over mogelijke problematiek - niet alleen diagnoses of specifieke ondersteuningsbehoeften - en over wat goed werkt voor de

specifieke jongere. Een telefonisch gesprek levert volgens een aantal geïnterviewden eerlijkere informatie op dan een formulier. Het voorkomt dat de mbo-opleiding er pas halverwege het jaar achter komt dat er aanvullende problemen bij de jongeren spelen, waar ze liever al eerder op in hadden willen spelen. Een concrete aanbeveling voor de overdracht is dat het vo bij een ongediplomeerde overstap standaard zelf contact opneemt met de mbo-opleiding. Daarnaast wordt geadviseerd dat vo-scholen jongeren een formulier meegeven waarin zowel hun sterke als zwakke punten worden vermeld, inclusief de contactgegevens van een verantwoordelijke op de vo-school. Het vergemakkelijken van het contact met het vo wordt algemeen als belangrijk beschouwd.

In de overige interviews wordt aangegeven dat overdracht niet verbeterd of uitgebreid hoeft te worden. De hiervoor genoemde argumenten zijn dat het belangrijk is dat jongeren in het mbo met een schone lei kunnen beginnen, dat de informatie uit het vo niet voldoende relevant is omdat het mbo een geheel andere omgeving is, dat de docenten en mentoren niet op de hoogte hoeven te zijn van eventuele (thuis)problematiek en dat het ondersteuningsteam deze studenten indien nodig ondersteuning biedt.

Mbo-4-opleidingen

Bij deze opleidingen is men over het algemeen tevreden over de vo-mbo overdracht. Bij één opleiding is de intake al zeer uitgebreid, terwijl bij de andere twee opleidingen de studenten doorgaans ongediplomeerd overstappen met een overgangsbewijs van havo 3 naar 4 en het goed doen op de opleiding.

Kwaliteit van de informatie

In diverse interviews met medewerkers die te maken hebben met studenten op entree, mbo-2 en/of 3 wordt opgemerkt dat vo-scholen niet altijd een compleet en eerlijk beeld geven van de problematiek van de jongeren. Een jongere blijkt bijvoorbeeld minder gemotiveerd te zijn voor de mbo-opleiding dan aangegeven door de vo-school of de jongere blijkt ernstige problemen te hebben die door de vo-school niet genoemd zijn. Volgens de geïnterviewden verstrekken vo-scholen soms bewust beperkte informatie, bijvoorbeeld omdat zij hun leerlingen een nieuwe start willen gunnen of omdat zij willen voorkomen dat een jongere door het mbo wordt geweigerd en de school zelf langer met een lastige leerling blijft zitten. Ook wordt vaak genoemd dat de AVG een eerlijke en volledige informatieoverdracht bemoeilijkt, waardoor belangrijke gegevens, zoals over verzuim, de opleiding niet bereiken. Vo-scholen moeten toestemming van ouders vragen om persoonsgegevens te delen, wat een drempel vormt voor een zorgvuldige overdracht. Een van de medewerkers geeft aan daarom liever de leerplichtambtenaar te contacteren als hij aanvullende gegevens nodig heeft over verzuim. Jongeren zelf geven volgens de geïnterviewden ook niet altijd een eerlijk en compleet beeld van hun motivatie en vo schoolloopbaan.

8.1.3 Resultaten interviews mbo-studenten

Hulp in het voortgezet onderwijs bij de keuze voor het mbo

Studenten entreeopleiding

Eén student had een externe begeleider vanuit het voortgezet onderwijs die haar ondersteunde bij het verkennen van mbo-opleidingen, nadenken over de overstap en het maken van de keuze. Deze begeleiding werd als positief ervaren. Tegelijkertijd komt naar voren dat het vertrouwen in de vo-school bij sommige mbo-1-studenten was verdwenen. Twee studenten wilden dan ook geen hulp meer van medewerkers van school.

Tevens blijkt dat er beperkte alternatieven zijn overwogen voor ongediplomeerde doorstroom naar het mbo. Vaak werden deze andere routes niet actief aangeboden door de vo-school. Overstappen naar een andere vo-school was vaak geen realistische optie, bijvoorbeeld omdat zij dan terecht zouden komen in klassen met veel jongere leerlingen. Ook speelden praktische beperkingen soms een rol, zoals volle scholen of het moment in het schooljaar waarop de overstap speelde (vlak voor de zomervakantie). In meerdere situaties werd door de vo-school een beperkte keuze voorgelegd, bijvoorbeeld tussen mbo en vso of mbo en OPDC, waarbij het mbo werd ervaren als de beste optie. Een mbo-1 student hoorde pas achteraf over VAVO als alternatief. Zij geeft aan dat zij deze route mogelijk had overwogen als zij hier eerder op was gewezen. De verhalen van de mbo-1 studenten laten zien dat zij op het moment van stoppen vooral behoefte hadden aan een duidelijke uitweg uit een vastgelopen situatie, waardoor het mbo vanzelfsprekend in beeld kwam en andere opties nauwelijks ruimte kregen om te worden overwogen.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

Sommige mbo-2, 3 en 4-studenten geven aan dat zij weinig tot geen ondersteuning kregen bij het maken van de keuze om naar het mbo te gaan. Een student beschrijft dat het voor hem voelde alsof de school van hem af wilde zijn. De ondersteuning was niet altijd gewenst, bijvoorbeeld omdat studenten de overstap zelfstandig wilden regelen of omdat ze geen vertrouwen meer hadden in ondersteuning vanuit school. Een deel van de studenten wilde zelf op zoek naar informatie, vaak samen met ouders, bijvoorbeeld door naar een open dag te gaan. Soms was vanuit de school in gesprekken uitgesproken dat het mbo een vervolgstap zou kunnen zijn, zonder verdere ondersteuning of aangeboden alternatieven. Sommige studenten noemen dat een korte toelichting over wat zij op het mbo konden verwachten helpend zou zijn geweest. Er zijn ook studenten die juist positief zijn over de begeleiding vanuit school. Zij beschrijven hoe mentoren, begeleiders of leerjaarcoördinatoren met hen meedachten over passende routes, wat hen hielp om gerichter keuzes te maken en vertrouwen te krijgen in de overstap. Bij één student heeft de vo-school contact opgenomen met de mbo-instelling, zodat hij kon beginnen met mbo-3 in plaats van mbo-1.

Ook mbo-2, 3 en 4-studenten geven aan dat zij weinig alternatieven voor ongediplomeerde doorstroom naar het mbo hebben overwogen of aangeboden kregen. Meerdere studenten geven aan dat zij 'gewoon naar het mbo wilden' en 'klaar waren met de middelbare school'. Overstappen naar een andere vo-school was vaak geen optie, bijvoorbeeld vanwege regels rondom blijven zitten. VAVO werd in sommige gevallen wel genoemd door school, maar regelmatig bewust niet gekozen, bijvoorbeeld omdat studenten geen waarde meer hechtten

aan een vo-diploma, of omdat zij zelf liever direct wilden werken aan een beroepsgerichte toekomst. Wat uit de ervaringen naar voren komt, is dat het mbo voor veel studenten niet zozeer werd gekozen na een brede afweging van alternatieven, maar vooral naar voren kwam als het niet goed ging en het meest passende vervolg was binnen de mogelijkheden die er op dat moment waren.

Contact met het voortgezet onderwijs na de overstap naar het mbo

Studenten entreeopleiding

Bij de entreestudenten is er in de eerste weken na de overstap naar het mbo meestal geen contact meer met de vo-school. De meeste studenten geven aan hier ook geen behoefte aan te hebben gehad, mede doordat zij op het mbo instroomklassen of een periode van gast-leerling hadden waarin ruimte was om te wennen aan de nieuwe opleiding. Eén student hield wel contact met een externe begeleider die al betrokken was tijdens het voortgezet onderwijs.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

Ook bij mbo-2, 3 en 4-studenten is het contact met de vo-school na de overstap naar het mbo meestal minimaal. In enkele gevallen was er nog kort contact, bijvoorbeeld een bericht of gesprek waarin een docent vertrouwen uitsprak of succes wenste. Dit soort contact werd door studenten als positief en motiverend ervaren, vooral wanneer het ging om erkenning en aanmoediging. Sommige studenten geven aan dat zij wel hadden gewild dat iemand vanuit de vo-school nog contact had opgenomen om te vragen hoe het gaat. Andere studenten geven aan dat zij bewust geen behoefte hadden aan contact met de vo-school, omdat zij klaar waren met die fase of snel hun weg vonden op het mbo. Enkele studenten zijn zelf langs gegaan op hun vo-school om hun vrienden en docenten te spreken. Studenten vonden vaak snel ondersteuning binnen het mbo zelf, bijvoorbeeld via intakegesprekken, toelatingstrajecten of begeleiding vanuit de mbo-opleiding, waardoor aanvullende hulp vanuit de vo-school minder nodig werd ervaren.

Hulp vanuit de mbo-opleiding na de overstap

Studenten entreeopleiding

Bij de entreestudenten is er in de eerste weken op het mbo vaak sprake van ondersteuning vanuit de opleiding. Studenten noemen mentoren, studieloopbaanbegeleiders, jongerencoaches en andere begeleiders als vaste aanspreekpunten. Deze ondersteuning bestaat vooral uit persoonlijke gesprekken over hoe het gaat op school en thuis, hulp bij het wennen aan het mbo en praktische begeleiding bij planning en schoolzaken. De mogelijkheid om laagdrempelig een gesprek aan te vragen vinden zij prettig, vooral wanneer begeleiders vertrouwen uitstralen. Studenten die in een speciale 16- klas zitten, maken in het mbo gebruik van specifieke voorzieningen, zoals een instroomklas of een periode van gastleerlingschap, die zij helpend vinden om rustig te wennen aan het mbo-ritme en structuur op te bouwen. Ook maatwerkvoorzieningen komen naar voren bij mbo-1 studenten, zoals aangepaste roosters, extra tijd bij toetsen of extra ondersteuning bij lezen. Tegelijk verschillen de behoeften tussen studenten: sommigen maken intensief gebruik van begeleiding, terwijl anderen aangeven weinig hulp nodig te hebben maar het wel belangrijk vinden dat ondersteuning beschikbaar is als dat nodig mocht zijn. Een student geeft aan

behoefte te hebben aan meer duidelijkheid over verwachtingen, bijvoorbeeld rond opdrachten en examens, om beter te weten waar ze aan toe is.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

Ook veel mbo-2, 3 en 4-studenten geven aan dat zij in de eerste weken op het mbo veel ondersteuning kregen vanuit de opleiding, bijvoorbeeld van mentoren, studieloopbaanbegeleiders, zorgteams, plusteam of zorgcoördinatoren. Deze ondersteuning varieert van vaste gesprekken tot meer informele contactmomenten. Studenten waarderen vooral het persoonlijke en vertrouwelijke karakter van deze begeleiding: zij voelen zich gezien wanneer docenten en begeleiders interesse tonen in hoe het met hen gaat, vertrouwen uitspreken en uitgaan van wat zij wel kunnen. Een student omschrijft het mbo als 'een tweede thuis'. In sommige gevallen wordt de begeleiding na verloop van tijd afgebouwd wanneer studenten zelfstandig verder kunnen. Daarnaast noemen studenten ondersteuning bij studiekeuzes als waardevol, bijvoorbeeld wanneer zij toch wilden overstappen naar een andere opleiding. Tegelijk geven sommige studenten aan dat zij bewust geen gebruik maakten van begeleiding in het mbo omdat zij een frisse start wilden maken, zich snel thuis voelden of voldoende steun haalden uit de structuur van de opleiding zelf. Deze studenten weten meestal goed waar zij terechtkunnen als dat nodig is en zij vinden het fijn dat er wel begeleiding mogelijk is. Enkele studenten geven aan dat zij juist graag meer persoonlijke begeleiding hadden gehad, bijvoorbeeld bij een speciale ondersteuningsbehoefte.

Een deel van de mbo-2, 3 en 4-studenten noemen verbeterpunten voor de eerste weken in het mbo. Sommigen vinden dat verwachtingen over de opleiding en opdrachten vooraf duidelijker hadden gekund, bijvoorbeeld wanneer opdrachten afgerond moesten zijn. Een student die halverwege het schooljaar instroomde had behoefte aan meer begeleiding bij de lesstof en informatie over examens. Daarnaast geven enkele studenten aan dat zij in de eerste weken graag meer uitleg hadden gekregen over wat het mbo inhoudt en bij wie zij terechtkonden voor hulp of ondersteuning, omdat zij dit niet vanzelfsprekend wisten. Tot slot benoemen enkele studenten dat het tempo van de opleiding voor hen te laag lag en één student dat hij zich in het begin in een hokje geplaatst voelde vanwege zijn instroomroute.

9 Zijn de jongeren op hun plek in het mbo?

In dit hoofdstuk verkennen we de vraag of het voor (een deel van) de jongeren passender kan zijn om ongediplomeerd door te stromen naar het mbo dan om in het vo te blijven. Daarbij hanteren we opnieuw het perspectief van alle drie de betrokken partijen: medewerkers uit het vo en mbo, en de jongeren zelf. Daarnaast onderzoeken we of de ongediplomeerde studenten verschillen van gediplomeerde studenten als het gaat om hun ondersteuningsbehoefte en studieresultaten. Tot slot staan we stil bij de vraag welke gegevens over ongediplomeerde jongeren in het mbo structureel zouden moeten worden vastgelegd. Het monitoren van deze groep kan immers bijdragen aan beter inzicht in de omstandigheden waaronder een ongediplomeerde overstap een passende keuze is — en wanneer juist niet.

Onderzoeksvragen

- Welk aandeel van de ongediplomeerde jongeren behaalt een startkwalificatie in het mbo?
- In hoeverre zijn de jongeren op deze andere vlakken succesvol in het mbo?
- Is het in het belang van de jongeren om ongediplomeerd in te stromen in het mbo? Verschilt dit voor jongeren met verschillende kenmerken?
- Hoe ervaren jongeren zonder diploma de overgang van vo naar mbo? Voelen zij zich beter op hun plek in het mbo dan in het vo?
- Voelen zij zich voldoende ondersteund vanuit het vo en mbo? Zo niet, welke ondersteuning hebben zij aanvullend nodig?

9.1 Is ongediplomeerd doorstromen in het belang van de jongeren?

9.1.1 Resultaten interviews mbo-opleidingen

Entreeopleidingen

Studieresultaten en gedrag

De studieresultaten en het diplomarendement van de jonge ongediplomeerde studenten lijken – op basis van inschattingen door de respondent – niet af te wijken van de resultaten van de oudere studenten. In elk van de gesprekken wordt wel aangegeven dat de studenten die vanuit havo en vmbo-t instromen zich vaak al binnen een half jaar beginnen te vervelen op de entreeopleiding omdat het niveau (veel) te laag is. In één interview komt naar voren dat sommige leerlingen, vooral van de havo, hier rationeel mee om kunnen gaan: doordat

zij weten dat het tijdelijk is, kunnen zij zichzelf gemotiveerd houden. Andere studenten raken echter gedemotiveerd, waardoor een deel van hen uitvalt. In een ander interview wordt genoemd dat de jonge studenten ook meer moeite hebben met het handhaven van regels en dat ze minder zelfstandig zijn. Echter lijken de docenten hier volgens de geïnterviewde vooral last van te hebben terwijl deze jonge studenten zich wel thuis voelen.

Extra ondersteuning

Op de vraag of de jongeren extra ondersteuning nodig hebben, wordt in twee van de drie interviews aangegeven dat maatwerk nodig is om hen gemotiveerd te houden. Het gaat bij beide opleidingen om extra stage-uren en één van de opleidingen biedt ook een versneld traject aan waarbij de jongere na een half jaar door kan stromen naar een mbo-2 opleiding. In één interview komt naar voren dat specifiek voor de jonge studenten de band met de mentor van belang is. Daarom worden bij deze opleiding speciale mentoren ingezet in de 16- groep die ook coach en jongerenwerker zijn. In een ander interview wordt aangegeven dat bij de minderjarige studenten vaker ouders worden betrokken bij probleemgedrag, maar dat deze interventies weinig effect hebben, soms ook wegens een taalbarrière.

Past het mbo beter?

Op de vraag of het in het belang van deze jongeren is om vanuit het vo door te stromen naar de entreeopleiding, wordt in één van de interviews aangegeven dat dit in principe nooit het geval is wanneer de jongere cognitief meer aankan. Voor deze jongeren is multiproblematiek (zowel gedragsproblemen als thuisproblematiek) de reden dat ze op de entreeopleiding terecht komen en dit is volgens één van de geïnterviewden onwenselijk omdat het mbo geen zorginstelling is. In de andere twee interviews wordt aangegeven dat voor sommige studenten de entreeopleiding passender is dan op het vo te blijven. In het ene interview wordt aangegeven dat de entreeopleiding alleen passend is als de jongere zelf gemotiveerd is voor de opleiding in plaats van te snel is 'weggezet' door het vo. In het andere interview wordt aangegeven dat de entreeopleiding alleen passend is indien 1) de leerlingen (bijna) 16 zijn en door meermaals blijven tussen veel jongere leerlingen in het vo zitten, en 2) er bij entreeopleiding maatwerk geboden kan worden. Of de entreeopleiding voldoende maatwerk kan bieden of zou moeten kunnen bieden, daar zijn de meningen over verdeeld.

Mbo-2-opleiding en mbo-2, 3 en/of 4-opleidingen

Studieresultaten en gedrag

In geen van de interviews wordt aangegeven dat ongediplomeerde studenten het duidelijk slechter doen qua studieresultaten dan studenten met diploma. Vaak is daar echter ook geen zicht op, omdat niet wordt bijgehouden wie wel of geen diploma heeft. Een geïnterviewde geeft aan vooral aan het begin van het studiejaar verschillen te zien in basiskennis, de vaardigheid 'leren leren' of geeft aan dat studenten wat langer over hun studie doen. In een aantal interviews wordt aangegeven dat de ongediplomeerde studenten van de havo en/of vmbo-t het juist beter doen dan de reguliere studenten van de opleidingen.

Op het gebied van motivatie en gedrag worden er meestal geen verschillen gezien tussen gediplomeerde en ongediplomeerde studenten. Een van de uitzonderingen is een medewerker die aangeeft dat de werkhouding van de ongediplomeerde studenten wat minder goed is. Bij twee andere opleidingen wordt juist het tegenovergestelde opgemerkt:

bij de ene opleiding zijn de ongediplomeerde studenten vaak gemotiveerder dan de studenten die uiteindelijk wel gediplomeerd zijn, maar op een te laag vo-niveau; bij de andere opleiding zijn de 17-jarigen die in het vo meerdere keren hebben gedoubleerd tegendraadser dan de jonge ongediplomeerde studenten. Er wordt in de interviews ook aangegeven welke factoren dan wél uitmaken voor de werkhouding van studenten. Er wordt o.a. aangegeven dat de studenten bij wie de motivatie voor het specifieke beroep ontbreekt het zwaar hebben en dat het hebben van een goede werkgever tijdens stage heel motiverend kan zijn.

Ondersteuning

Op de vraag of de ongediplomeerde studenten andere ondersteuningsbehoeften hebben dan de reguliere studenten wordt in een aantal interviews benoemd dat dit (nagenoeg) niet het geval is of, in een enkel geval, dat ze daar geen zicht op hebben. In een aantal interviews wordt aangegeven dat de ongediplomeerden zich op sommige aspecten wel enigszins onderscheiden. Zo wordt in een van de interviews aangegeven dat zij meer behoefte hebben aan een luisterend oor en aan echte aandacht van een mentor of andere docent met wie het goed klikt. In het vo hebben zij deze aandacht vaak niet gehad. In een enkel interview wordt aangegeven dat de jongeren iets meer ondersteuning nodig lijken te hebben op het gebied van 'leren leren' en dat er meer aandacht uitgaat naar gedragsproblemen.

Past het mbo beter?

De meningen zijn hierover verdeeld. In drie interviews wordt aangegeven dat het mbo over het algemeen de beste plek is voor deze jongeren; een vierde opleiding geeft aan dat dit vooral geldt voor havo of vmbo-t leerlingen die al een werkgever hebben. In deze interviews komt onder meer naar voren dat jongeren zonder diploma opbloeien in het mbo omdat de praktijkgerichte aanpak en volwassen cultuur beter bij hen past. Ook kunnen studenten gemotiveerder raken in het mbo doordat ze serieuzer worden genomen en meer verantwoordelijkheid krijgen, onder meer door het lopen van een stage. Hieraan gerelateerd wordt er gewezen op het belang van een goede stageplaats of werkgever. Een betrokken werkgever kan sterk bijdragen aan motivatie, verantwoordelijkheid en positieve gedragsverandering. In een van de interviews komt naar voren dat de jongeren een betere werkhouding aannemen omdat ze weer de jongste zijn en een voorbeeld nemen aan de oudere studenten.

In de drie overige interviews wordt aangegeven dat het mbo een goede nieuwe start kan bieden voor jongeren die op het vo negatieve ervaringen hadden of niet goed begeleid werden, maar dat een algemeen antwoord lastig te geven is. Deze medewerkers benadrukken dat het belangrijk is dat het vo goed afweegt of een overstap naar het mbo zinvol is. Sommige vo-scholen doen dat zorgvuldig, anderen te makkelijk en te snel. Een argument dat volgens de meeste geïnterviewden pleit voor de overstap, is dat de mbo-opleiding meer persoonlijke aandacht en maatwerk kan bieden dan de vo-school van herkomst, en dat dit precies is wat de jongeren nodig hebben. Anderzijds komt in een van de interviews ook naar voren dat het bieden van het maatwerk in de praktijk niet altijd even goed lukt, ondanks dat dit wel in de intake is beloofd. Een meermaals genoemd argument tegen de overstap is dat jongeren van 15-16 jaar (al dan niet gediplomeerd) vaak nog te jong zijn om al een bewuste beroepskeuze te maken. Zo is stagelopen in de zorg vaak te veel gevraagd omdat de jongeren sociaal-emotioneel gezien (vooral de jongens) nog te jong zijn voor de verschillende zorgtaken. Het is daarom voor de 15-16-jarigen soms beter om nog

even in het vo te blijven, tenzij het écht niet meer werkt daar. De studenten die ondanks hun jonge leeftijd wel sterk gemotiveerd zijn voor het beroep, of ze nu wel of geen diploma hebben, zijn wél het beste af in het mbo.

Mbo-4-opleidingen

Studieresultaten en gedrag

Bij twee van de opleidingen (waar alleen havisten met een overgangsbewijs klas 3-4 worden aangenomen) doen ongediplomeerde studenten het qua studieresultaten beter dan de reguliere studenten. Bij de derde opleiding lijken er geen verschillen te zijn in studieresultaten tussen gediplomeerde en ongediplomeerde studenten. De ongediplomeerde studenten van deze opleiding zijn soms juist gemotiveerder dan de gediplomeerde studenten omdat ze blij zijn met de kans die ze krijgen op het mbo. Bij de havisten met een overgangsbewijs van klas 3 naar 4 is gebrek aan uitdaging soms wel een probleem. Uit één interview komt naar voren dat de BBL daarom passender is voor deze doelgroep aangezien de theorie versneld wordt aangeboden.

Extra ondersteuning

Op de vraag of de ongediplomeerde leerlingen extra begeleiding nodig hebben, wordt alleen in het interview met de opleiding die ook vmbo-leerlingen aanneemt bevestigend geantwoord. De studenten van 15-16 jaar oud hebben meestal wat meer begeleiding nodig, zijn minder zelfstandig en hebben vaak een wat groter 'rugzakje' dan de reguliere studenten van de opleiding. Ze hebben meer behoefte aan een vast contactpersoon en aan duidelijkheid. Wat hiervoor vaak het beste werkt is een reguliere docent met wie het goed klikt, met name omdat deze jongeren vaak al eerder contacten hebben gehad met verschillende hulpverleners en hier niet altijd meer vertrouwen in hebben.

De ongediplomeerde studenten van de betreffende opleiding krijgen niet standaard meer of andere ondersteuning dan de gediplomeerde studenten, maar extra hulp indien dat nodig blijkt te zijn. Wel wordt tijdens de intake een brief opgesteld met een aantal afspraken zoals over aanwezigheid en contactmomenten, die tijdens de studie ook worden geëvalueerd. Er wordt opgemerkt dat extra ondersteuning voor ongediplomeerde studenten nadelig kan uitpakken, omdat zij zich daardoor in een hokje geplaatst kunnen voelen en dit een vervelend gevoel kan geven. Na een uitgebreide intake krijgen ze van de docenten juist het vertrouwen dat ze de opleiding even goed kunnen doorlopen als de gediplomeerde studenten.

Past het mbo beter?

Op de vraag of de ongediplomeerde studenten op hun plek zijn in het mbo wordt in elk interview instemmend geantwoord, met soms een kanttekening. In één van de interviews wordt aangegeven dat dit pas vanaf 16 jaar is omdat de specifieke opleiding om veel zelfstandig werken binnen projectonderwijs vraagt en de zelfregulatievaardigheden en/of executieve functies van jongere studenten nog niet voldoende ontwikkeld zijn. In een ander interview wordt aangegeven dat de specifieke opleiding ook passend is voor 15-jarige studenten omdat er voldoende ondersteuning voorhanden is, en omdat ze zien dat de motivatie van de student uiteindelijk bepalender is voor succes dan de leeftijd. Bovendien is het volgens de betreffende medewerkers van belang om jongeren een kans te geven als het op de vo-school niet meer goed gaat.

Ondanks dat de meeste ongediplomeerde studenten wel op hun plek zijn in het mbo, zijn er bij de mbo-4-opleidingen ook zorgen over de studenten bij wie de specifieke opleiding toch niet blijkt te passen en/of een negatief bindend studieadvies krijgen. De vmbo-leerlingen die via een uitzondering op de wettelijke vooropleidingseisen zijn binnengekomen, kunnen bijvoorbeeld niet zo makkelijk ergens anders terecht omdat de uitkomst van het toelatingsonderzoek niet geldt voor andere opleidingen. Er wordt aangegeven dat het wenselijk zou zijn als de uitkomsten van het toelatingsonderzoek ook zouden kunnen worden ingezet bij andere opleidingen. Bij sommige opleidingen krijgen deze studenten een aangepast rooster met in ieder geval Engels en Nederlands, zodat ze in het eerste jaar een basiskwalificatie kunnen behalen en daarna makkelijker kunnen doorstromen naar een andere mbo-opleiding of alsnog de VAVO kunnen doen.

9.1.2 Resultaten interviews mbo-studenten

Ervaringen in het mbo

Studenten entreeopleiding

Meerdere studenten geven aan dat zij goed meekomen en goede cijfers halen. Sommigen noemen dat er meer maatwerk en doorstroommogelijkheden zijn dan in het voortgezet onderwijs, wat zij als positief ervaren. Hoewel de drie studenten uit een speciale 16-klas hier geen negatieve ervaringen over delen, geeft de mbo-1 student die niet in zo'n klas zit aan dat de communicatie vanuit docenten onduidelijk is, bijvoorbeeld doordat niet helder is wat er in lessen verwacht wordt en ze het gevoel heeft steeds zelf achter informatie aan te moeten. Daarnaast komt naar voren dat het niveau voor de studenten (veel) te laag aanvoelt. De sociale sfeer wordt door meerdere studenten positief beschreven, studenten voelen zich gezien en worden herkend en begroet door docenten.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

Bij mbo-2, 3 en 4-studenten overheerst het beeld dat het nu beter gaat dan op de vo-school. Veel studenten geven aan dat zij hun opdrachten goed begrijpen, goede cijfers halen en gemotiveerd zijn om hun diploma te behalen. Zij waarderen de zelfstandigheid, de verantwoordelijkheid die bij hen wordt gelegd en de gerichte inhoud van de opleiding. Ook benoemen studenten een prettige leeromgeving, met betrokken docenten, steun van klasgenoten en het gevoel gehoord te worden wanneer zij ergens tegenaan lopen. Tegelijkertijd worden ook knelpunten genoemd. Een deel van de studenten ervaart het niveau of tempo als te laag, wat leidt tot verveling, herhaling en moeite om de focus vast te houden. Anderen ervaren juist fysieke of mentale belasting, bijvoorbeeld door lange schooldagen, zware stagedagen of het opnieuw opbouwen van energie na een periode zonder school. Daarnaast komt communicatie regelmatig als lastig punt naar voren, bijvoorbeeld rondom vrijstellingen voor lessen of vervroegd examen kunnen doen. Ondanks deze knelpunten geven veel studenten aan dat zij zich beter voelen dan op de vo-school: zij hebben minder stress, zijn gemotiveerder, voelen zich productiever en ervaren het mbo als betekenisvoller dan de middelbare school.

Reflectie op de keuze om over te stappen naar het mbo

Studenten entreeopleiding

Studenten die doorstromen naar de entreeopleiding voelen zich prettiger op het mbo dan op hun oude vo-school. Zij beschrijven het mbo als een omgeving waar meer aandacht voor ze is en waar ruimte is om hun verhaal te doen. In vergelijking met de vo-school ervaren zij minder oordeel en meer begrip, zowel van docenten als van medestudenten. Tegelijk geven meerdere studenten aan dat een andere route passender was geweest. Eén student geeft aan dat zij liever haar middelbare school had afgemaakt als zij daar betere begeleiding had gekregen, bijvoorbeeld bij toetsen, ondersteuningsbehoeften of via de VAVO. Een andere student geeft aan dat hij het niveau van het onderwijs (vmbo-t) in het vo veel beter bij hem past dan het mbo-1 niveau. Hij had liever het vo afgemaakt of was liever doorgestroomd naar een ander mbo-niveau. Een andere student geeft juist duidelijk aan dat zij opnieuw dezelfde keuze zou maken om ongediplomeerd naar het mbo door te stromen, omdat het mbo hen rust, vertrouwen en perspectief heeft gegeven.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

De meeste studenten kijken positief terug op hun keuze om ongediplomeerd naar het mbo door te stromen, ook wanneer zij liever een andere mbo-route hadden gevolgd als dat mogelijk was geweest. Het mbo wordt gezien als een plek waar zij een nieuwe start konden maken, verantwoordelijkheid konden nemen en richting konden geven aan hun toekomst: *“Ik wilde al op vroege leeftijd werken aan mijn toekomst, nu ben ik bezig met wat ik later wil”* (mbo-2 student). Studenten geven aan dat ze het belangrijk vinden dat de mogelijkheid om zonder diploma naar het mbo te gaan blijft bestaan, omdat dit voor hen het verschil maakte tussen vastlopen en doorgaan.

Belangrijkste verschillen tussen het vo en mbo

Studenten entreeopleiding

Meerdere studenten geven aan dat zij zich op het mbo meer gezien en serieus genomen voelen en er meer persoonlijke aandacht is. Daarnaast noemen enkele studenten dat zij in het mbo minder groepsdruk ervaren en ze meer op dezelfde golflengte zitten als hun medestudenten. Studenten geven ook aan dat er in het mbo meer maatwerk en ondersteuning beschikbaar is, zoals een aangepast rooster of een maatschappelijk werker.

Studenten mbo-2, 3 en/of 4

Veel van de studenten ervaren dat zij op het mbo meer worden losgelaten en zelf verantwoordelijk zijn voor hun gedrag, aanwezigheid en prestaties. Waar docenten op de vo-school vaak als corrigerend of controlerend werden ervaren, wordt op het mbo meer uitgegaan van eigen regie: zolang studenten anderen niet storen, is het hun eigen verantwoordelijkheid hoe zij omgaan met opdrachten. Dit wordt door veel studenten als prettig ervaren, al geeft een student aan dat deze vrijheid ook uitdagend kan zijn omdat hij minder wordt geholpen door docenten. De relatie met docenten wordt door veel mbo-2, 3 en 4 studenten als heel anders omschreven dan in het vo. Zij vinden dat docenten beter benaderbaar zijn en zich beter kunnen inleven: *“In het mbo is meer persoonlijke aandacht. Als je op de middelbare school niet aanwezig bent of je cijfers zijn niet goed, dan wordt er niet gevraagd waarom. Op het mbo doen ze dat wel.”* (mbo-3 student). Ook vinden studenten dat docenten meer gelijkwaardig zijn in de omgang, beter taalgebruik hebben en er vaker

ruimte is voor een gesprek of grapje: “Op de middelbare word je behandeld als kind, op het mbo als volwassene” (mbo-4 student). Ook inhoudelijk noemen studenten verschillen. Zij ervaren het mbo als praktischer, gericht en relevanter voor hun toekomst. Stage, beroepsgerichte opdrachten en een duidelijke focus op één richting maken het onderwijs voor hen betekenisvoller. Het voortgezet onderwijs wordt daarentegen vaker beschreven als theoretisch, algemeen en minder gekoppeld aan concrete toekomstdoelen.

9.2 Welke gegevens zouden gemonitord moeten worden voor deze jongeren?

De ongediplomeerde studenten worden bij geen van de mbo-opleidingen die deelnamen aan het onderzoek apart gemonitord. In enkele interviews wordt aangegeven dat dat ook niet zo zinvol is, bijv. omdat het er zo weinig zijn bij de specifieke opleiding, omdat ze niet zo verschillen van de reguliere studenten of omdat de intake zo uitgebreid is dat de groep die wordt aangenomen het niet slechter doet dan de rest van de studenten. In andere interviews wordt aangegeven dat het wel belangrijk is om specifiek de jonge ongediplomeerde studenten te monitoren. Het gaat dan om aanwezigheid van de les, uitval uit de opleiding, de extra ondersteuning die ze krijgen, motivatie en voldoende uitdaging, slagingspercentages bij examens.

9.3 Welke alternatieven zijn er voor ongediplomeerd doorstromen naar het mbo?

9.3.1 Resultaten interviews vo-scholen

Alternatieven voor ongediplomeerd doorstromen naar mbo

Vo-scholen zetten verschillende alternatieven in die mogelijk als alternatief geschikt zijn voor jongeren die ongediplomeerd doorstromen naar het mbo. Scholen maken gebruik van een uitgebreid ondersteuningsteam en een stevig ondersteuningsprofiel. Ook worden doorlopende leerroutes (DLR) genoemd, waarbij leerlingen het laatste jaar van het vo combineren met het eerste jaar van het mbo, evenals maatwerktrajecten voor leerlingen die een alternatieve route nodig hebben. Ook zetten sommige scholen leerwerktrajecten in, waarbij leerlingen in het derde en vierde jaar steeds meer stagedagen draaien en uiteindelijk met een basisdiploma kunnen doorstromen naar mbo-2.

In de regio bestaan daarnaast voorzieningen waar jongeren binnen een half jaar een startkwalificatie kunnen behalen, of centra waar leerlingen met bijvoorbeeld schoolangst, laag zelfbeeld of verzuim worden opgevangen. Andere opties zijn speciaal onderwijs, een Get Ready Class voor leerlingen die tussen wal en schip vallen, doorstroom naar dagbestedingsorganisaties of plaatsing op een boven-schoolse voorziening (orthopedagogisch didactisch centrum; OPDC).

Scholen noemen verder wensen om deze trajecten te versterken. Zij denken aan peer-coaching vanuit het mbo of hbo, meer praktijkgerichte programma's en betere aansluiting tussen vo en vervolgonderwijs. Ook worden een internationale schakelklas of zelfs een zesjarige havo genoemd als wensen. Verder geven scholen aan dat docenten meer

professionalisering nodig hebben in het werken met leerlingen met complexe problematiek, dat een hulpverlener in de klas helpend kan zijn en dat samenwerking met externe partijen, zoals Veilig Thuis en wijkteams, intensiever zou mogen.

Aanvullende ondersteuning binnen het voorgezet onderwijs

In de interviews is ook gevraagd wat de ondersteuningsbehoefte is van de doelgroep in het vo die geen baat heeft bij ongediplomeerde doorstroom naar het mbo. Voor sommige leerlingen is extra hulp bij Nederlandse taal of bij specifieke vakken nodig, terwijl anderen vooral sociaal-emotionele ondersteuning of begeleiding bij executieve vaardigheden nodig hebben. Ook spelen individuele diagnoses een rol en is maatwerk, zoals coaching of extra keuze-uren voor Nederlands en wiskunde, gewenst. In de meeste gevallen wordt deze ondersteuning geboden door een breed ondersteuningsteam binnen de school, zoals een maatschappelijk werker, begeleider passend onderwijs, schoolpsycholoog, remedial teacher of logopedist.

9.3.2 Resultaten interviews mbo-opleidingen

Op de vraag welke alternatieven er zijn voor jongeren in plaats van (direct) doorstromen naar het mbo zonder diploma worden door een aantal respondenten time-out voorzieningen (zoals het orthopedagogisch didactisch centrum en Talenthub) en voorzieningen voor loopbaanoriëntatie genoemd. Een van de medewerkers heeft positieve verhalen gehoord over een time-outvoorziening, terwijl een ander aangeeft dat het nadeel is dat deze vooral op gedrag gericht is en niet op loopbaanoriëntatie. In een enkel interview worden de VAVO en de Beroepshavo genoemd. In twee interviews wordt aangegeven dat het voor sommige jongeren beter is om een tijdje te gaan werken en dan pas weer met een opleiding bezig te gaan.

Doorlopende leerroute vmbo-mbo

Twee geïnterviewden hebben onder meer te maken met ongediplomeerde leerlingen die de doorlopende leerroute (DLR) volgen. Volgens deze medewerkers is de DLR succesvol voor jongeren, waarbij verschillende voordelen worden genoemd. Ten eerste biedt de route versnelling doordat het vierde leerjaar vmbo inhoudelijk overlapt met het eerste leerjaar mbo. Deze overlap wordt weggenomen in de DLR. Ten tweede krijgt de leerling tijdens de DLR een beter beeld van het beroep en kan daarmee een bewustere keuze voor een vervolgopleiding maken, waardoor de leerling in de vervolgopleiding succesvoller kan zijn. Ten derde is het volgen van de DLR is een 'veilige' optie vergeleken met vmbo of ongediplomeerd instromen in het mbo: als de leerling het vmbo niet haalt, dan mag de student wel door in de mbo-2-opleiding en heeft toch recht op een vmbo-diploma als het op het mbo-2 wel goed loopt.

Knelpunten die worden ervaren in de DLR-route zijn de andere manier van omgaan met studenten, de uiteenlopende belangen van het vmbo en mbo, waardoor de opstartfase soms niet helemaal vlekkeloos verloopt. Deze knelpunten kunnen verholpen worden door duidelijke afspraken te maken tussen vmbo en mbo over de taakverdeling en de verantwoordelijkheden zodat de juiste wederzijdse verwachtingen worden gecreëerd.

Suggesties voor alternatieven

Een aantal keer wordt benoemd dat er te weinig echte passende voorzieningen zijn voor leerlingen die ongediplomeerd uitvallen uit het vo, met name voor de groeiende groep 15-

jarigen. Er worden verschillende suggesties gedaan voor aanvullende routes of voorzieningen:

- In diverse interviews wordt gastleerlingschap als oplossing genoemd voor leerlingen waarbij er twijfel is of de mbo-opleiding wel passend is. Dit houdt in dat een jongere een afgebakende periode meedraait als mbo-studenten om te onderzoeken of de opleiding voldoende aansluit. De vo-school zou dit moeten financieren en de student weer aannemen als het bij de mbo-opleiding toch niet goed gaat. Hierbij wordt aangegeven dat een dagje meelopen niet voldoende is, want de jongere zou met stage ook enige ervaring moeten kunnen opdoen. Er wordt gedacht aan een periode van een half jaar.
- Voor leerlingen jonger dan 15,5 die door multiproblematiek uitvallen in het vo, zou een apart traject kunnen worden ingericht waarin vo en mbo eerst gezamenlijk zorg bieden, waarna deze zorgfase geleidelijk overgaat in onderwijs op het mbo. Omdat het mbo een ander zorgsysteem heeft dan het vo, is hiervoor een samenwerking nodig om de overgang soepeler te maken. De zorgfase voorkomt dat de mbo-instelling te veel een zorgvoorziening wordt.
- Een schakelklas waarin zowel op de oriëntatie voor een vervolgopleiding als op verbetering van gedrag en werkhouding wordt gefocust. Dit zou vanuit een samenwerking tussen het vo en het mbo georganiseerd moeten worden.
- Een aparte klas van ongediplomeerden die na een paar maanden mengt met de andere studenten omdat de oudere studenten een positieve invloed hebben op de jongere ongediplomeerde studenten.

10 Omgang met de wettelijke kaders en vrijstellingen

In dit hoofdstuk gaan we in op de wijze waarop vo-scholen en mbo-opleidingen in de ongediplomeerde doorstroom omgaan met wettelijke vrijstellingen en andere wettelijke kaders. Daarbij gaan we in op de ervaringen van de medewerkers uit het vo en mbo.

Onderzoeksvragen

- Hoe wordt in de praktijk omgegaan met de vrijstelling toelatingseis voor het mbo? Hoe wordt omgegaan met vrijstellingen artikel 3b vanuit de gemeente?
- Wordt in het instroombeleid en doorstroombeleid voldaan aan de wettelijke kaders (zo nee, wat is de reden voor afwijken?)

10.1 Resultaten interviews vo-scholen

Scholen geven aan in de praktijk gebruik van vrijstelling 3b, maar wisten ook niet altijd met zekerheid aan te geven om welke vrijstelling het ging. De vrijstelling wordt vooral ingezet voor ISK-leerlingen, bijvoorbeeld jongeren uit Syrië of Oekraïne. Daarnaast komt de regeling van pas bij leerlingen die nét onder de leeftijdsgrens vallen, bij leerlingen met een aangepast rooster, bij overstappen midden in het schooljaar of bij leerlingen met hoog verzuim.

Vo-scholen geven aan dat zij in sommige gevallen gebruikmaken van de Rutte-regeling. Deze wordt ingezet voor verschillende vervolgroutes, zoals doorstroom naar het VAVO, plaatsing in dagbesteding of een overstap naar een andere school, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van een conflict.

10.2 Resultaten interviews mbo-opleidingen

Gebruik van vrijstellingen

Bij de entreeopleidingen wordt vrijstelling 3b ingezet om de jongeren van 15 jaar toe te kunnen laten. Opleidingen op niveau 2, 3 en 4 maken gebruik van de vrijstelling voor de wettelijke toelatingseisen voor het mbo, of nemen alleen leerlingen met een overgangsbewijs havo klas 3 naar 4 aan. In een aantal interviews wordt aangegeven dat er geen goed zicht is op welke vrijstelling precies gegeven wordt.

Wordt in het instroombeleid en doorstroombeleid voldaan aan de wettelijke kaders?

Uit verschillende interviews komt naar voren dat sommige vo-scholen de zorgplicht voor

hun leerlingen niet lijken na te komen. Er wordt gesproken over vo-scholen die ‘totaal geen begeleiding’ bieden en over scholen die te weinig maatwerk bieden of te ‘rigide’ zijn. Een voorbeeld is een school die overstapt op een andere lesmethode dan de doublerende leerling eerder heeft gehad, waarna deze leerling naar het mbo wordt doorverwezen. Een ander voorbeeld betreft scholen met de regel dat havo-4 leerlingen niet mogen blijven zitten, waardoor zij de keuze hebben om ofwel naar het vmbo af te stromen of zich aan te melden bij een mbo-opleiding. Ook wordt verteld dat een andere vo-school geen optie meer is voor leerlingen die een keer hebben gedoubleerd.

Vrijstelling 3b

Uit de interviews komt naar voren dat een medewerker (van een entreeopleiding) de indruk heeft dat vrijstelling 3b in sommige gevallen relatief gemakkelijk wordt toegekend door de gemeente. Deze medewerker ervaart dit als problematisch, omdat jongeren met een dergelijke vrijstelling niet geweigerd kunnen worden voor de opleiding. Volgens artikel 3b van de leerplichtwet zou de mbo-instelling bovendien ‘gehoord’ moeten worden door de gemeentebestuurder voordat het besluit voor vrijstelling wordt genomen. Vanuit de interviews komt echter niet naar voren dat er gesprekken plaatsvinden tussen de gemeente en mbo-instelling.

Vrijstelling toelatingseisen voor het mbo

Mbo-opleidingen die gebruik willen maken van de vrijstelling van de toelatingseisen voor het mbo moeten aan de hand van een onderzoek kunnen aantonen dat deze persoon geschikt is voor het betreffende onderwijs (zie Hoofdstuk 2). Er zijn wettelijk echter geen eisen vastgelegd waaraan dit onderzoek moet voldoen. Dit zien we in de interviews ook terug. Aan de hand van toelatingsonderzoeken wordt vastgesteld of de succeskans voor een ongediplomeerde jongere voldoende is, maar de invulling van deze onderzoeken verschilt sterk per opleiding. Bij sommige opleidingen worden er bijvoorbeeld meerdere gesprekken gevoerd en is er altijd contact met de vo-school over de leerling, in andere gevallen duurt de intake een half uur en wordt er vaak geen contact gelegd met de vo-school. Opvallend is dat in een van de interviews wordt aangegeven dat een jongere op basis van de cognitieve resultaten van de ANM Talentscan niet geweigerd mag worden bij de opleidingen (niveau 2 en 3), terwijl bij andere opleidingen het doel van deze test juist is om na te gaan of het cognitieve niveau van de student voldoende is.

Intakeprocedures

Uit enkele interviews blijkt dat de vastgelegde procedure voor het aannemen van studenten binnen de instelling en/of opleiding niet altijd wordt nageleefd. Zo wordt aangegeven dat er in het onderzoek naar de vrijstelling van toelatingseisen contact zou moeten worden opgenomen met elke vo-school, maar dit in de praktijk niet altijd gebeurt. Als redenen hiervoor worden genoemd dat medewerkers van vo-scholen soms moeilijk te bereiken zijn, dat het opleidingsteam onderbezet is en hier onvoldoende tijd voor heeft en dat de privacywetgeving een belemmering is (volgens de betrokken medewerker moeten de leerling en ouders hiervoor toestemming geven). Daarnaast blijkt uit een van de interviews dat de intake niet altijd wordt uitgevoerd door de volledige toelatingscommissie—bestaande uit de opleidingsmanager, een zorgteamlid en de intakemedewerker—hoewel dit wel het geldende beleid is. In de praktijk voert de intakemedewerker doorgaans zelf het gesprek en wordt bij twijfel overlegd met de overige commissieleden.

11 Samenvatting en conclusies per onderzoeksvraag

In dit hoofdstuk vatten we de belangrijkste resultaten samen, bespreken we de overeenkomsten en verschillen tussen de perspectieven van het vo, het mbo en de studenten, en trekken we conclusies. Als laatste gaan we in op de sterke punten van het onderzoek en de beperkingen.

11.1 Trends in de ongediplomeerde doorstroom naar mbo en studiesucces

Om zicht te krijgen op trends en het studiesucces van de ongediplomeerde studenten in het mbo, voerden we secundaire data-analyses uit van de ongediplomeerde doorstroom naar de zes mbo-instellingen die vallen onder de doorstroompuntregio Rijnmond. Onze twee specifieke doelgroepen bestonden uit a) jongeren die vóór hun 16^e overstapten naar een entreeopleiding en b) jongeren die vóór hun 18^e overstapten naar mbo-2, 3 of 4. Met de beschikbare data kon geen onderscheid gemaakt worden tussen jongeren die de geïntegreerde/doorlopende leerroute volgden in het mbo en jongeren die een reguliere overstap hadden gemaakt naar het mbo. De hieronder beschreven toename in de ongediplomeerde doorstroom van 14-15-jarigen is mogelijk deels te verklaren door een toename van jongeren die de geïntegreerde of doorlopende leerroute volgen.

Trends in de ongediplomeerde doorstroom

Tussen 2016 en 2024 is het aantal jongeren dat ongediplomeerd van het vmbo naar het mbo doorstroomt sterk toegenomen, van 154 naar 423, met een consistente stijging vanaf 2020. De ongediplomeerde havo-mbo doorstroom is tussen 2016 en 2024 eveneens gestegen van 139 naar 306 leerlingen. Ook bij havisten is de stijging het sterkste vanaf 2020 maar er is geen sprake van een consistente positieve trend: de instroom van havisten is in 2024 iets afgenomen ten opzichte van 2023.

Van de minderjarige vmbo-leerlingen die ongediplomeerd overstappen naar het mbo, gaan de meesten naar mbo-2, en dit geldt voor elk van de geanalyseerde studie jaren. In 2024 ging bijvoorbeeld 40% naar mbo-2, 22% naar mbo-3, 23% naar entree, en 14% naar mbo-4. De doorstroom vanuit havo-klassen betreft vooral een overstap naar mbo-4. Van het totaal aantal havoleerlingen dat in 2024 overstapte naar een mbo-opleiding, stapte 88% over naar mbo-4.

Kenmerken van de jongeren die overstappen

De 15-jarige jongeren die naar een entreeopleiding overstappen, komen meestal vanuit vmbo-basis of een gemengde vmbo-klas. De instroom van deze groep is met name vanaf 2022 toegenomen. Er stappen géén jongeren onder 15 jaar over naar de entreeopleiding.

Bij mbo-2 opleidingen is met name de instroom van 15- en 16-jarigen vanaf 2022 toegenomen. Van het totaal aantal minderjarige ongediplomeerde studenten dat in het peiljaar 2024 instroomde, is een bijna een kwart 15 jaar. Het aantal 16-jarigen dat ongediplomeerd instroomde is in 2023 en 2024 meer dan verdubbeld ten opzichte van de instroom in de periode 2020-2022. De jongeren komen het vaakst vanuit gemengde vmbo klassen, vmbo-tl of vmbo-basis.

Bij de mbo-3 opleidingen valt vooral de toename van de instroom van 15-jarigen op vanaf 2023. Zo is van het totaal aantal minderjarige ongediplomeerde studenten dat in 2024 naar niveau 3 doorstroomde, bijna de helft 15 jaar. Deze jongeren komen het vaakst vanuit vmbo-kader en gemengde vmbo-klassen. Ook bij de mbo-4 opleidingen zien we stijging van de instroom van jonge leerlingen, zowel van 14- als 15-jarigen. Vanaf 2020 stromen er 14-jarige leerlingen in. Wat in deze ongediplomeerde doorstroom echter nog het meeste opvalt is de toename van 16-jarigen. De instroom van deze groep stijgt na 2021 en is in 2024 bijna driemaal zo hoog als in 2021.

Studiesucces in het mbo

Aan de hand van secundaire data-analyses is ook het studiesucces onderzocht van jongeren die ongediplomeerd vanuit het voortgezet onderwijs zijn doorgestroomd naar het mbo, gemeten aan het behalen van een startkwalificatie. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen doorstroom naar een entreeopleiding en naar mbo-2, mbo-3 en mbo-4, en is een vergelijking gemaakt met relevante vergelijkingsgroepen. In de analyses is gekeken naar verschillende cohorten studenten die in de periode 2016-2022 met hun studie zijn gestart.

Voor jongeren die ongediplomeerd doorstromen naar een entreeopleiding blijkt het studiesucces vergelijkbaar met dat van de overige instroom. Van de jongeren jonger dan 16 jaar behaalt 23% binnen drie jaar en 36% binnen vier jaar een startkwalificatie, percentages die nagenoeg gelijk zijn aan die van de overige entree-instroom. Ook bij de ongediplomeerde doorstroom naar mbo-2, mbo-3 en mbo-4 zijn de verschillen met de gediplomeerde doorstroom over het algemeen beperkt. Binnen vijf jaar behaalt bij mbo-2 71% van de ongediplomeerde doorstroom een startkwalificatie (tegenover 77% bij de gediplomeerde doorstroom), bij mbo-3 respectievelijk 77% en 69%, en bij mbo-4 65% en 69%.

Eén uitzondering betreft het studiesucces van de ongediplomeerde doorstroom naar mbo-2 op korte termijn: binnen twee jaar behaalt deze groep minder vaak een startkwalificatie dan de gediplomeerde doorstroom (42% tegenover 58%), wat erop wijst dat zij gemiddeld een langere studieduur hebben.

11.2 Motivaties van de jongeren voor overstap naar het mbo

Doorstroom door een combinatie van push- en pullfactoren

De resultaten laten zien dat de redenen voor ongediplomeerde vo-mbo overstap per jongere sterk kunnen verschillen, maar dat er vaak ook een combinatie van redenen is. Ook verschilt het tussen vo-scholen bij wie meestal het initiatief ligt voor doorstroom naar het mbo, de vo-school of de jongere (en/of ouders). De jongeren zelf geven meestal aan dat het initiatief voor een overstap naar het mbo vanuit de vo-school kwam.

Soms gaat het bij de motivaties van de jongeren vooral om zogeheten *pullfactoren* die de leerling naar het mbo 'toetrekken'. Het gaat dan om een sterk intrinsieke motivatie van een jongere voor een specifieke mbo-opleiding omdat de jongere al een duidelijk beroepsperspectief heeft en sneller daar wil komen. Hier spelen ook meer algemene pragmatische en toekomstgerichte motivaties mee: jongeren willen sneller toewerken naar werk, inkomen of een concrete beroepsrichting en zien het mbo als een praktisch alternatief waarin leren direct gekoppeld is aan doen, werken en toekomstmogelijkheden.

Soms gaat het vooral om *pushfactoren* die de jongeren aanzetten om het vo te verlaten. Dit kunnen expliciete pushfactoren zijn, zoals het gevoel niet meer welkom te zijn op de vo-school, het actief worden aangemoedigd om het vo te verlaten of hierin letterlijk geen andere keuze hebben. Herhaald blijven zitten, vastlopen in overgangs- en exameneisen, steeds verder moeten afstromen naar een lager niveau en langdurig verzuim spelen hierin een rol. In een deel van de gevallen is er sprake van gedragsproblemen, soms in combinatie met langdurige schorsingen. Ten tweede spelen persoonlijke omstandigheden en mentale belasting bij een deel van de leerlingen een belangrijke rol. Sociale problemen, zoals conflicten met medeleerlingen, pestervaringen of een gevoel van onveiligheid, dragen bij aan het afnemende functioneren op school. In combinatie met het gevoel onvoldoende gezien of ondersteund te worden door de school, kan het vertrouwen in het voortgezet onderwijs steeds verder afnemen.

Een derde, meer impliciete *pushfactor* die in de resultaten vooral bij havisten sterk naar voren komt is een mismatch tussen sterk theoretisch georiënteerd havo-onderwijs en een meer praktische ingestelde jongere. Veel jongeren die ongediplomeerd doorstromen hebben hun motivatie voor het voortgezet onderwijs verloren doordat zij het onderwijs als te theoretisch ervaren en moeite hebben met stilzitten, concentratie en het volgen van theorielessen. Zij leren naar eigen zeggen beter in de praktijk en zien weinig betekenis in vakken die niet direct aansluiten bij hun toekomst. In het algemeen komt bij de jongeren voor wie *pushfactoren* spelen, ook naar voren dat er vaak een gebrek aan begeleiding/maatwerk in het vo wordt ervaren.

Verschillen tussen mbo-niveaus in de achtergronden en mate van keuzevrijheid

De aard en zwaarte van deze redenen verschillen per mbo-niveau. Bij de entreeopleiding is de overstap doorgaans géén bewuste of positieve keuze, maar het resultaat van langdurig vastlopen en een opeenstapeling van problemen. Deze jongeren ervaren de overstap vooral als noodzaak omdat ze niet verder kunnen op de vo-school of als een kans op een nieuwe start, eerder dan als een gerichte opleidingskeuze. Bij mbo-2 is vaker sprake van een combinatie van vastlopen in het voortgezet onderwijs en een zoektocht naar een beter passende leerroute. Leerlingen oriënteren zich breder en kiezen niet altijd direct voor een

specifieke opleiding, maar hopen binnen het mbo een plek te vinden waar zij zich beter kunnen ontwikkelen.

Naarmate het mbo-niveau hoger wordt, verschuift de motivatie steeds meer richting een bewuste en toekomstgerichte keuze. Bij mbo-3 en 4 kiezen leerlingen vaker zelf voor het mbo omdat zij gericht willen leren, een duidelijker beeld hebben van hun toekomstige beroep en behoefte hebben aan onderwijs dat aansluit bij hun interesses en kwaliteiten. Vooral bij mbo-4 betreft het regelmatig havisten die het niveau aankunnen, maar vastlopen op het theoretische karakter van de havo en het mbo zien als een aantrekkelijker en zinvoller alternatief.

Verschillende duidingen van doorstroom door vo-scholen en mbo-instellingen

De redenen voor ongediplomeerde doorstroom naar het mbo worden vanuit het voortgezet onderwijs en het mbo verschillend benaderd en geïnterpreteerd. Vo-scholen leggen vooral de nadruk op motivatieproblemen en onderwijsinhoudelijke mismatches. Veel scholen beschrijven leerlingen die het niveau vaak wel aankunnen, maar weinig betrokkenheid voelen bij het theoretische karakter van het onderwijs en hun energie liever steken in werk of praktijkgerichte activiteiten. Vanuit het vo wordt de overstap naar het mbo regelmatig gezien als een passende onderwijsroute voor leerlingen die beter leren door te doen.

Mbo-opleidingen benaderen de ongediplomeerde doorstroom vaker (ook) vanuit een ander perspectief. Zij benadrukken vooral dat jongeren vastlopen in het voortgezet onderwijs en daar het gevoel hebben niet meer op hun plek te zijn of niet meer welkom. In de interviews komt naar voren dat dit vastlopen niet alleen te maken heeft met gebrek aan motivatie, maar deels ook door onvoldoende begeleiding, onvoldoende aansluiting tussen de jongere en de vo-docenten en/of mentor ervaart en beperkte ruimte binnen schoolregels rondom blijven zitten en doubleren. Het mbo ziet zichzelf vaker als een nieuwe kans of herstart, waarin jongeren weer perspectief kunnen ervaren. Daarnaast wijzen mbo-instellingen op de aantrekkingskracht van het mbo zelf: de praktijkgerichte leeromgeving, de mogelijkheid om sneller toe te werken naar werk of inkomen en het gerichte karakter van opleidingen.

Uit de interviews met de jongeren zelf ontstaat hetzelfde beeld als uit de interviews in het mbo en daarnaast blijkt dat ze niet altijd goed geïnformeerd zijn over de alternatieven voor het mbo.

11.3 Doorstroombeleid van vo-scholen

Doorstroombeleid vanuit het vo perspectief

De vo-scholen geven aan dat ongediplomeerde doorstroom alleen passend wordt gevonden wanneer andere vormen van ondersteuning onvoldoende effect hebben gehad. Scholen geven aan dat zij leerlingen bij voorkeur binnen het voortgezet onderwijs willen houden en eerst inzetten op basisondersteuning, extra begeleiding of alternatieve routes binnen het vo, zoals doubleren, afstromen naar een ander niveau of een extra leerjaar. Volgens de meeste deelnemende scholen wordt een overstap naar het mbo pas overwogen wanneer deze mogelijkheden geen perspectief meer bieden.

Het doorstroombeleid verschilt per school, maar wordt door de scholen zelf vooral gekarakteriseerd als maatwerkgericht. In veel gevallen wordt per leerling, samen met het begeleidingsteam en in overleg met ouders, gekeken welke route het best past. Daarbij spelen factoren als cognitief niveau, leeftijd, motivatie, sociaal-emotionele ontwikkeling en thuissituatie een rol. Scholen noemen uiteenlopende redenen om ongediplomeerde doorstroom te rechtvaardigen, zoals een te grote opeenstapeling van problemen op school, gedragsproblematiek, een gebrek aan aansluiting bij theoretisch onderwijs, taalachterstanden of het feit dat een leerling cognitief, sociaal-emotioneel of qua leeftijd niet meer past binnen de klas. In deze gevallen zien scholen het mbo als een route die beter aansluit bij de behoeften en toekomstmogelijkheden van de leerling.

Doorstroombeleid vanuit mbo perspectief

Mbo-opleidingen schetsen een minder eenduidig en soms kritischer beeld van het doorstroombeleid van vo-scholen. Vooral bij de entreeopleidingen wordt benadrukt dat sommige vo-scholen leerlingen ongediplomeerd doorverwijzen vanwege complexe multiproblematiek en een gebrek aan mogelijkheden of draagkracht om voldoende ondersteuning te bieden. Volgens sommige mbo-medewerkers gebeurt dit vanuit goede intenties en het idee dat het mbo meer passende ondersteuning kan bieden. Anderen spreken echter expliciet van gemakzucht, waarbij probleemleerlingen te snel worden 'doorgeschoven', zonder dat alle mogelijkheden binnen het vo zijn benut.

Bij mbo-2-opleidingen en opleidingen die meerdere niveaus bedienen (2, 3 en 4) verschilt het beeld. Sommige mbo-medewerkers geven aan weinig inzicht te hebben in wat er in het vo is gebeurd en dit ook niet altijd relevant te vinden, omdat leerlingen met een schone lei moeten kunnen beginnen. Andere medewerkers signaleren dat vo-scholen rigide omgaan met regels, weinig maatwerk bieden en leerlingen soms actief aanmoedigen om te vertrekken, met name wanneer zij ouder zijn dan zestien jaar en hebben gedoubleerd. Bij deze opleidingen wordt, net als bij de entreeopleidingen, regelmatig genoemd dat leerlingen in het voortgezet onderwijs onvoldoende begeleiding hebben ervaren.

Bij mbo-4-opleidingen is het beeld genuanceerder. Hier wordt vaker herkend dat vo-scholen bewust en met goede intenties wijzen op het mbo als alternatief, vooral bij havoleerlingen die dreigen te zakken maar al een duidelijke studierichting voor ogen hebben. Het mbo wordt in deze gevallen steeds vaker gepositioneerd als een volwaardig alternatief en niet uitsluitend als noodoplossing. Tegelijkertijd geven enkele mbo-medewerkers aan dat leerlingen soms tegen hun zin worden gestuurd richting mbo-open dagen, wat wijst op spanning tussen keuzevrijheid en schooladvies.

Rol van de consulent van het samenwerkingsverband verschilt sterk per vo-school

Bij de meeste scholen wordt de consulent vooral betrokken bij complexe casussen en bij leerlingen jonger dan zestien jaar, bijvoorbeeld wanneer meerdere onderwijsroutes mogelijk zijn of wanneer afstemming met de leerplichtambtenaar nodig is. Tegelijkertijd geven verschillende scholen aan dat de consulent slechts beperkt of helemaal niet wordt ingezet. Sommige scholen werken met een andere contactpersoon binnen het samenwerkingsverband. Als redenen voor beperkte betrokkenheid worden genoemd dat de inzet van een consulent het proces kan vertragen of bij leerlingen kan leiden tot onzekerheid of demotivatie. Soms komt het initiatief voor betrokkenheid van de consulent vanuit ouders in plaats van vanuit de school.

11.4 Instroombeleid van mbo-opleidingen

Redenen voor het aannemen van jongeren zonder vo-diploma

Mbo-opleidingen nemen ongediplomeerde jongeren vooral aan om hen perspectief te bieden wanneer het voortgezet onderwijs niet meer passend is. Jongeren voelen zich vaak niet meer welkom op hun vo-school, hebben door doubleren een leeftijdsverschil met klasgenoten, of dreigen af te stromen naar een lager vo-niveau. Volgens de meerderheid van de mbo-medewerkers past de praktijkgerichte en volwassen benadering van het mbo beter bij sommige jongeren en biedt het mbo meer ruimte voor maatwerk en ondersteuning. Bij een aantal opleidingen wordt aangegeven aan dat ze geen andere keuze hebben dan de jongere toe te laten wanneer het geschiktheidsonderzoek positief uitvalt. Eén van de entreeopleidingen heeft een specifieke klas voor jongeren onder 16 jaar, om de groeiende groep jongeren die op jonge leeftijd vastloopt in het voortgezet onderwijs te kunnen opvangen. Er wordt echter bewust geen 'reclame' voor deze groep gemaakt omdat hiermee het aantal aanmeldingen alleen nog meer zou toenemen.

Instroombeleid van mbo-opleidingen

Het instroombeleid verschilt niet alleen per mbo-niveau, maar ook per opleiding, waardoor er slechts beperkt algemene conclusies geformuleerd kunnen worden. Bij entreeopleidingen worden jongeren aangenomen vanaf 15 jaar, met sommige locaties hanteren ook een minimum van 15,5 of 16 jaar. Criteria om jongeren al dan niet aan te nemen zijn leerbaarheid en hanteerbaarheid van eventuele problematiek. Cognitieve competenties of motivatie spelen geen rol. Jongeren die cognitief veel meer aankunnen dan entree worden doorverwezen naar een hoger niveau, mits het risico op uitval op die opleiding als klein wordt ingeschat. Bij mbo-2 en hoger is leeftijd meestal niet bepalend als criterium; intakegesprekken onderzoeken of jongeren de opleiding aankunnen, inclusief cognitieve capaciteiten, motivatie voor de specifieke opleiding, werkhouding en hun verwachtingen van de opleiding. Voor jongeren zonder diploma is de intake doorgaans uitgebreider. Bij de meeste mbo-4 opleidingen worden alleen jongeren van 16 jaar of ouder aangenomen met een overgangsbewijs van havo 3 naar havo 4.

Doorverwijzing naar de entreeopleiding

Bij een deel van de mbo-2, 3 en 4-opleidingen worden ongediplomeerde vmbo-basis leerlingen standaard doorverwezen naar de entreeopleiding. Andere opleidingen hanteren elk een ander criterium voor doorverwijzing: te lage taalvaardigheden, een onduidelijk beeld van de opleiding of beroep (en dus ook geen motivatie voor het beroep) of een problematisch schoolloopbaan gehad, waardoor de kans op uitval hoger wordt ingeschat. Sommige opleidingen verwijzen bewust nooit door naar mbo-1, omdat zij dit zien als een demotiverende 'degradatie' en liever maatwerk bieden binnen hun eigen opleiding.

Verklaring van de toename van ongediplomeerde doorstroom

Zowel vo-scholen als mbo-opleidingen signaleren een toename van ongediplomeerde doorstroom. Vo-scholen noemen kansrijk adviseren en effecten van de coronapandemie, waarbij leerlingen een te hoog advies hebben gekregen. Ook worden leerlingen minder snel doorverwezen naar speciaal onderwijs, waardoor de overstap naar het mbo eerder wordt overwogen. Mbo-opleidingen zien daarnaast een stijging van het aantal 15-jarigen en wijzen op groeiende multiproblematiek, speciale programma's voor ongediplomeerde jongen zoals 16-min klassen bij entreeopleidingen en de doorlopende leerroute (DLR).

Daarnaast geven mbo-opleidingen aan dat vo-scholen vaker hun leerlingen het mbo als goed alternatief aanraden dan voorheen.

11.5 Omgang met wettelijke kaders in de ongediplomeerde doorstroom

In de praktijk wordt door zowel vo-scholen als mbo-instellingen gebruikgemaakt van vrijstellingen om ongediplomeerde jongeren toe te laten tot het mbo, maar het inzicht in de precieze wettelijke grondslag daarvan is niet altijd duidelijk. Vo-scholen geven aan dat zij vrijstelling op grond van artikel 3b toepassen, maar kunnen niet altijd aangeven om welke vrijstelling het exact gaat. De regeling wordt vooral gebruikt voor specifieke groepen, zoals ISK-leerlingen, jongeren die net onder de leeftijdsgrens vallen, leerlingen met een aangepast rooster, overstappen midden in het schooljaar en jongeren met hoog verzuim. Ook mbo-opleidingen maken gebruik van vrijstellingen: entreeopleidingen zetten artikel 3b in om 15-jarigen toe te laten, terwijl mbo-2, 3 en 4 opleidingen de vrijstelling van toelatingseisen toepassen of uitsluitend leerlingen aannemen met een overgangsbewijs van havo 3 naar 4. Ook hier ontbreekt soms goed zicht op welke vrijstelling precies wordt gebruikt.

Uit de interviews komt naar voren dat het doorstroombeleid mogelijk niet altijd volledig in lijn is met wettelijke kaders en gemaakte afspraken. Er wordt gesignaleerd dat sommige vo-scholen hun zorgplicht mogelijk onvoldoende invullen, door beperkte begeleiding, weinig maatwerk of door leerlingen onvoldoende te informeren over alternatieven voor doorstroom naar het mbo. Beleid rondom doubleren, overstappen naar andere scholen of verplichte afstroom vanuit havo 4 zorgen er bovendien voor dat leerlingen feitelijk weinig andere opties hebben dan doorstroom naar het mbo. Binnen het mbo worden vastgestelde intake- en toelatingsprocedures niet altijd consequent nageleefd. Redenen hiervoor zijn onderbezetting, tijdgebrek, beperkte bereikbaarheid van vo-scholen en (ervaren) belemmeringen door de AVG. Ook verschilt de invulling van toelatingsonderzoeken sterk per opleiding, doordat er geen wettelijke eisen zijn vastgelegd voor de beoordeling van geschiktheid bij vrijstelling van toelatingseisen. Dit leidt tot uiteenlopende praktijken en interpretaties, bijvoorbeeld in het gebruik van cognitieve testen.

Specifiek rond vrijstelling 3b wordt door mbo-opleidingen aangegeven dat gemeenten deze regeling soms te gemakkelijk toepassen. In enkele gevallen wordt zelfs gesproken over aanmeldingen die onder druk plaatsvinden, bijvoorbeeld via invloedrijke functionarissen, wat als onwenselijk en risicovol wordt ervaren.

Over het gebruik en de effectiviteit van de Rutte-regeling is weinig informatie opgehaald. Vo-scholen geven aan dat zij deze regeling soms inzetten, onder meer voor doorstroom naar het VAVO, dagbesteding of een overstap naar een andere school, bijvoorbeeld bij conflictsituaties. Er is echter weinig zicht op in hoeverre deze route leidt tot duurzame en succesvolle vervolgstappen voor leerlingen.

11.6 De vo-mbo overdracht van de jongeren

Verschillende perspectieven op de overdracht van vo naar mbo

De overdracht van jongeren die ongediplomeerd vanuit het vo doorstromen naar het mbo verloopt wisselend en is sterk afhankelijk van school, mbo-opleiding en bestaande samenwerkingsrelaties. Vanuit vo-scholen krijgt de overdracht op verschillende manieren vorm. Soms is er een vast contactpersoon betrokken, zoals een overstapcoach vanuit het samenwerkingsverband, en soms is er iemand vanuit school, zoals de overstap coach, aanwezig bij het intakegesprek in het mbo. Tegelijk ervaren vo-scholen dat het contact met mbo-instellingen vaak beperkt is en dat aangeleverde informatie door de opleiding niet altijd wordt benut. Ook signaleren zij praktische knelpunten, zoals situaties waarin leerlingen zich zelfstandig aanmelden zonder de vo-school te informeren.

Mbo-opleidingen schetsen ook een divers beeld, maar leggen andere accenten. Bij entreeopleidingen is er vrijwel altijd contact met het vo en is de overdracht de afgelopen jaren verbeterd. Toch zijn er wel gevallen waarin het niet lukt om contact met de vo-school te leggen. Ook verschilt de intensiteit van het contact sterk per entreeopleiding: van het versturen van standaardformulier per email tot het bespreken van leerlingen bij zogeheten doorstroomtafels op de vo-school. De mate van contact hangt ook sterk af van bestaande (warme) contacten bij de vo-school. Bij mbo-2, 3 en 4-opleidingen beperkt de overdracht zich meestal tot een ingevuld formulier en is er vaak geen aanvullend contact, mede door tijdgebrek en personele onderbezetting bij de mbo-opleiding en beperkingen door de AVG. Ook deze mbo-opleidingen geven aan dat het soms lastig is om de juiste personen in het vo te bereiken. Mbo-4-opleidingen die vooral havisten met een overgangsbewijs aannemen, hebben meestal nauwelijks contact met het vo en zijn daar tevreden over.

Waar vo-scholen wijzen op gebrekkige benutting van informatie door het mbo, benadrukken verschillende mbo-opleidingen de wisselende kwaliteit en volledigheid van de aangeleverde gegevens en de praktische belemmeringen om intensiever contact te onderhouden. Mbo-medewerkers ervaren dat vo-scholen niet altijd een volledig en eerlijk beeld geven van de problematiek, motivatie en schoolloopbaan van jongeren. In hun ervaring wordt soms bewust beperkte informatie gedeeld om jongeren een nieuwe start te bieden of om te voorkomen dat zij door het mbo worden geweigerd. Daarnaast belemmert de AVG een zorgvuldige overdracht, waardoor belangrijke gegevens, zoals verzuim, regelmatig ontbreken. Ook jongeren zelf blijken niet altijd een compleet en betrouwbaar beeld te schetsen van hun situatie.

Verbeterpunten voor de overdracht volgens mbo-opleidingen

Mbo-opleidingen noemen verschillende verbeterpunten voor de overdracht, vooral bij entree en mbo-2-opleidingen. Een belangrijke wens is intensiever en persoonlijker contact met vo-scholen, bij voorkeur via telefonisch overleg bij ongediplomeerde instroom. Dit zou moeten bijdragen aan een vollediger en eerlijker beeld van de jongere, inclusief wat goed werkt en welke ondersteuning nodig is. Daarnaast wordt het belang genoemd van duidelijke contactpersonen in het vo (die zelf het initiatief neemt voor het contact), betere bereikbaarheid en het elkaar beter leren kennen, bijvoorbeeld via netwerk- of decanendagen. Over het gebruik van een gestandaardiseerd overdrachtsformulier lopen de meningen uiteen: sommigen zien hierin kansen voor meer uniformiteit, anderen vrezen extra administratieve lasten. Er zijn ook mbo-opleidingen die

geen behoefte hebben aan uitgebreidere overdracht, omdat zij het belangrijk vinden dat studenten met een schone lei beginnen en ondersteuning binnen het mbo zelf georganiseerd kan worden.

Door studenten ervaren ondersteuning vanuit het vo bij de overstap

Jongeren die een overstap naar entree maakten ervoeren niet altijd voldoende ondersteuning bij het maken van de keuze voor het mbo. Enkele jongere kregen wel intensieve begeleiding, bijvoorbeeld van een externe begeleider. Andere entree-studenten geven echter aan dat het vertrouwen in de vo-school was verminderd en dat zij geen hulp meer wilden. Voor verschillende jongeren gold ook dat alternatieven voor ongediplomeerde doorstroom naar het mbo nauwelijks werden verkend of actief aangeboden. Het mbo kwam in beeld als de meest logische of enige uitweg uit een vastgelopen situatie, terwijl andere routes, zoals VAVO of overstap naar een andere vo-school, beperkt of helemaal niet aan bod kwamen.

Mbo-2, 3 en 4-studenten beschrijven wisselende ervaringen. Sommigen kregen weinig ondersteuning. Het mbo werd genoemd als mogelijke vervolgstap zonder verdere hulp in het verkennen van een passende of alternatieve route. Zij hadden het gevoel dat de school vooral wilde afronden. Andere jongeren zijn juist positief over mentoren en begeleiders die meedachten over passende vervolgstappen en opleidingen. Een deel van de jongeren regelden de overstap grotendeels zelfstandig, vaak samen met ouders. Soms werd duidelijke informatie gemist over wat het mbo inhoudt en welke keuzes er zijn. Na de overstap was het contact met de vo-school meestal minimaal of afwezig. Hoewel sommige jongeren hier ook geen behoefte aan hadden, geven anderen aan dat een kort bericht of belangstelling als steunend en motiverend zou zijn ervaren. Over het algemeen vonden de jongeren hun weg snel binnen het mbo, waardoor aanvullende ondersteuning vanuit het vo minder noodzakelijk werd.

Ondersteuning vanuit de mbo-opleiding na de overstap

Na de overstap ervoeren veel studenten, vooral in de eerste weken, duidelijke ondersteuning vanuit de mbo-instelling. Studenten van entreeopleidingen noemen mentoren, studieloopbaanbegeleiders, jongerencoaches en instroomvoorzieningen als belangrijke steunpunten. De begeleiding richt zich vooral op wennen aan het mbo, persoonlijke gesprekken, praktische ondersteuning en maatwerkvoorzieningen. Studenten waarderen de laagdrempeligheid en het gevoel dat ondersteuning beschikbaar is wanneer dat nodig is, ook al verschilt de mate waarin zij er gebruik van maken.

Ook mbo-2, 3 en 4-studenten geven aan dat zij zich vaak gezien en gesteund voelen door mentoren, begeleiders en zorgteams. Het persoonlijke karakter van de begeleiding en het vertrouwen dat zij krijgen, dragen bij aan een gevoel van veiligheid en motivatie. Sommige studenten maakten bewust weinig gebruik van de geboden ondersteuning omdat zij een frisse start willen of zich snel thuis voelen, terwijl anderen juist behoefte hadden aan meer of langdurigere begeleiding. Verbeterpunten die studenten noemen voor de eerste weken op het mbo zijn divers, waarbij er niet een bepaald soort ondersteuning het vaakste naar voren komt. De punten gaan onder andere over meer uitleg over wat het mbo inhoudt, bij wie ze terecht kunnen voor extra hulp of ondersteuning, en duidelijkere communicatie over opdrachten.

11.7 Zijn de jongeren volgens de geïnterviewden op hun plek in het mbo?

Doorstroom naar de entreeopleiding

Medewerkers van entreeopleidingen geven aan dat jongeren onder de 16-jaar die instromen in de entreeopleiding qua studieresultaten en diplomarendement in hun ervaring geen duidelijke verschillen laten zien ten opzichte van oudere studenten. Wel signaleren entreeopleidingen dat vooral de jongeren die vanuit vmbo-t instromen zich vaak binnen een half jaar vervelen, omdat het niveau als te laag wordt ervaren. Dit kan leiden tot demotivatie en uitval, al zijn er ook jongeren die de situatie kunnen relativeren omdat deze tijdelijk is. Om deze jongeren gemotiveerd te houden is regelmatig maatwerk nodig, zoals extra stage-uren, versnelde doorstroom naar mbo-2 of intensieve mentorbegeleiding. Ook een goede klik met een mentor is belangrijk. In gedrag laten jonge studenten soms minder zelfstandigheid zien en hebben zij meer moeite met het naleven van regels, al voelen zij zich volgens de mbo-medewerkers doorgaans wel thuis op de opleiding.

Jongeren zelf die zijn doorgestroomd naar de entreeopleiding geven over het algemeen aan dat zij zich prettig voelen op het mbo. De studenten ervaren dat zij goed meekomen en goede cijfers halen en waarderen de sociale sfeer, waarin zij zich gezien en erkend voelen door docenten. Het mbo wordt door de meesten ervaren als een omgeving met meer maatwerk. Tegelijkertijd geven studenten ook aan dat zij het niveau van de entreeopleiding als (te) laag ervaren. Ook wordt soms onduidelijke communicatie vanuit docenten genoemd, vooral over verwachtingen en opdrachten.

Of het mbo voor deze jongeren beter past, wordt door mbo-medewerkers verschillend beoordeeld. Voor cognitief sterkere jongeren wordt de entreeopleiding in het algemeen als een onwenselijke route gezien. Tegelijkertijd kan de entreeopleiding voor andere jongeren juist passender zijn dan het vo, mits zij zelf gemotiveerd zijn, (bijna) 16 jaar oud zijn en er voldoende maatwerk geboden kan worden.

Studenten zelf zijn overwegend positiever over het mbo dan over hun vo-school. Zij ervaren meer begrip, minder oordeel en meer persoonlijke aandacht. Toch is het beeld niet eenduidig: sommige studenten geven aan dat zij liever het voortgezet onderwijs hadden afgerond omdat het niveau van de entree-opleiding (veel) te laag is of een andere route hadden gekozen als er passende alternatieven waren geweest. Voor anderen was de overstap naar de entreeopleiding de juiste keuze, omdat deze hen rust, vertrouwen en nieuw perspectief bood.

Doorstroom naar mbo-2, 3 en 4

Medewerkers van mbo-2, 3 en 4-opleidingen zien doorgaans ook geen duidelijk verschil in studieresultaten tussen ongediplomeerde en gediplomeerde studenten. In enkele gevallen wordt wel opgemerkt dat ongediplomeerde studenten aan het begin meer moeite hebben met basiskennis of 'leren leren', of iets langer over de opleiding doen. In meerdere interviews wordt juist aangegeven dat ongediplomeerde havo- of vmbo-t-studenten het beter doen dan reguliere studenten, al kan gebrek aan uitdaging soms een aandachtspunt zijn. Voor deze groep wordt de BBL-variant soms als passender genoemd.

Ook in motivatie en gedrag zijn volgens de mbo-medewerkers meestal weinig verschillen zichtbaar. In sommige gevallen ervaren zij ongediplomeerde studenten zelfs als gemotiveerder, bijvoorbeeld omdat zij bewust voor het mbo kiezen of blij zijn met de nieuwe kans die ze krijgen. Factoren als beroepsmotivatie en een goede stageplek lijken bepalender voor gedrag en werkhouding van de studenten dan het al dan niet hebben van een diploma. De ondersteuningsbehoefte van ongediplomeerde studenten wijkt dan ook meestal niet sterk af van die van andere studenten, al hebben zij soms iets meer behoefte aan persoonlijke aandacht, begeleiding bij 'leren leren' en ondersteuning bij gedrag. Extra ondersteuning wordt bij een van de opleidingen terughoudend ingezet, om te voorkomen dat studenten zich gestigmatiseerd voelen.

Bij mbo-2, 3 en 4-studenten zelf overheerst duidelijk het beeld dat het op het mbo beter gaat dan op het vo. Veel studenten voelen zich gemotiveerd, halen goede cijfers en begrijpen de lesstof beter. Zij waarderen vooral de zelfstandigheid, de verantwoordelijkheid die zij krijgen en de gerichte, beroepsgerichte inhoud van de opleiding. De leeromgeving wordt als prettig ervaren, met betrokken docenten, steun van medestudenten en ruimte om vragen of zorgen te bespreken. Tegelijkertijd benoemen studenten ook knelpunten, zoals een te laag tempo of niveau dat tot verveling leidt, of juist een hoge belasting door lange school- en stagedagen. Ondanks deze punten geven de meeste studenten aan dat zij zich op het mbo beter voelen dan op het vo: zij ervaren minder stress, meer motivatie en meer zingeving in wat zij leren.

Over de vraag of het mbo beter past bij deze jongeren, zijn de meningen van mbo-medewerkers genuanceerd maar overwegend positief. Veel van hen zien het mbo als een plek waar deze jongeren opbloeien door de praktijkgerichte aanpak, volwassen cultuur en persoonlijke aandacht. Tegelijk wordt benadrukt dat een overstap zorgvuldig moet worden afgewogen, vooral bij 15- en 16-jarigen die nog jong zijn voor een bewuste beroepskeuze. Voor sterk gemotiveerde jongeren, ongeacht diploma, blijkt het mbo meestal wel passend.

Studenten zelf beschouwen hun overstap naar het mbo meestal als de juiste keuze. Het mbo bood hen een nieuwe start en de mogelijkheid om verantwoordelijkheid te nemen en gericht aan hun toekomst te werken. Studenten benadrukken het belang van het openhouden van deze route, omdat deze voor hen het verschil maakte tussen vastlopen en verder kunnen.

Belangrijkste verschillen tussen vo en het mbo volgens jongeren

De belangrijkste verschillen die studenten ervaren tussen het vo en het mbo hebben betrekking op de manier van omgaan met studenten, de mate van verantwoordelijkheid en de inhoud van het onderwijs. Op het mbo voelen studenten zich meer gezien, serieus genomen en persoonlijk benaderd. Er is meer ruimte voor maatwerk en ondersteuning, en minder groepsdruk op sociaal gebied. Studenten ervaren dat zij op het mbo meer eigen regie hebben over hun gedrag, aanwezigheid en leerproces, wat door velen als prettig en volwassen wordt ervaren. Daarnaast wordt de relatie met docenten als gelijkwaardiger en toegankelijker beschreven dan in het vo, waar docenten vaker als controlerend werden ervaren. Inhoudelijk zien studenten het mbo als praktischer, concreter en relevanter voor hun toekomst, met stages en beroepsgerichte opdrachten die betekenis geven aan het leren. Het voortgezet onderwijs wordt daarentegen vaker ervaren als theoretisch, algemeen en minder verbonden met duidelijke toekomstperspectieven.

11.8 Sterktes en zwaktes van het onderzoek

Een van de belangrijkste sterke kanten van dit onderzoek is dat we hierin alle verschillende doelgroepen binnen de ongediplomeerde vo-mbo stroom hebben kunnen meenemen. We hebben daarmee inzicht gekregen in de succesfactoren en knelpunten binnen deze brede doorstroom. Zowel zeer jonge leerlingen van 15 jaar als jongeren die even oud zijn als reguliere mbo-studenten zijn meegenomen, evenals de doorstroom naar alle mbo-niveaus, van entree tot en met mbo-4. Omdat de resultaten wijzen op verschillende redenen voor ongediplomeerde doorstroom tussen deze verschillende doelgroepen, en op uiteenlopende ervaringen binnen het mbo, heeft deze aanpak veel relevante informatie opgeleverd. Een andere belangrijke sterkte van het onderzoek is dat de interviews met de verschillende primaire betrokkenen (vertegenwoordigers vo, mbo en de studenten zelf) laten zien waar hun perspectieven overeenkomen en waarin zij van elkaar verschillen.

Tegelijkertijd vormt de breedte van de onderzoeksgroep ook een beperking. Omdat het onderzoek zelf een beperkte omvang had, konden binnen elke specifieke doelgroep (zoals entree-studenten of medewerkers van mbo-4-opleidingen) slechts een beperkt aantal personen worden gesproken. Aanvullend onderzoek, waarin grotere aantallen studenten en medewerkers per mbo-niveau of opleidingssector worden geïnterviewd, is daarom van grote meerwaarde. Dit geldt temeer omdat dit onderzoek suggereert dat er aanzienlijke verschillen bestaan, zowel tussen mbo-niveaus als tussen sectoren.

Een tweede beperking van het onderzoek betreft het relatief kleine aantal deelnemende vo-scholen (zeven in totaal). Dit is mogelijk deels het gevolg van selectiebias, waardoor de deelnemende vo-scholen kunnen verschillen van niet-deelnemende scholen in hun doorstroombeleid en onderwijsaanpak. De onderzoeksresultaten over de werkwijze van het vo zijn bovendien ook deels gebaseerd op de ervaringen van mbo-studenten die ongediplomeerd zijn overgestapt naar het mbo en op de inzichten van mbo-medewerkers die hun verhalen kennen. Aanvullend onderzoek, waarin direct bij een groter aantal vo-scholen hun werkwijze, het beleid en de onderliggende redeneerlijnen van betrokken medewerkers worden onderzocht, is dan ook aan te bevelen. Als laatste moet bij de interpretatie van de resultaten van de studenteninterviews ook rekening worden gehouden met een eventuele selectiebias. Opleidingen zelf hebben hun studenten benaderd voor deelname, mogelijk hebben zij vooral die studenten benaderd die succesvol zijn op de opleiding.

12 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk doen we verschillende aanbevelingen en geven we tevens een korte samenvatting van de resultaten die hiervoor de belangrijkste aanleiding vormen.

12.1 Voor welke jongeren is ongediplomeerde mbo doorstroom wenselijk?

Subgroepen van jongeren

Om deze vraag te beantwoorden is het allereerst van belang zicht te krijgen op de verschillende subgroepen jongeren die te onderscheiden zijn. Uit de interviews komen drie primaire groepen naar voren:

1. Jongeren zonder opvallende problematiek die beroepsmatig goed weten wat ze willen. Zij zijn vaak gemotiveerd en doelgericht. Het gaat zowel om vmbo-leerlingen die hun diploma nét niet hebben gehaald en al wat ouder (17 jaar) zijn, of om havisten die zich niet op hun plek voelen op de theoretisch georiënteerde havo, of voor wie het vo-niveau een te grote uitdaging is. Deze jongeren kiezen bewust voor mbo vanwege de praktijkgerichtheid. Naast deze groepen worden op één specifieke opleiding ook topsporters genoemd. Het mbo biedt hen meer ruimte voor sport dan het vo.
2. Een groep jongeren met (lichtere) gedragsproblemen of verzuim door persoonlijke problemen. Er is geen sprake van zware multiproblematiek, maar mogelijk wel mentale of sociale problematiek, gezondheidsproblemen of complexe thuissituatie. Het gaat bij deze groep om jongeren die om een of meerdere van onderstaande redenen overstappen:
 - ze zijn door hun gedragsproblemen niet meer welkom op hun vo-school
 - in het vo moeten ze (vaak vanwege gedrag) afstromen naar een lager niveau
 - ze hebben slechte ervaringen in het vo gehad (bv. beperkte begeleiding of pestverleden).

Het gaat meestal ook om jongeren die praktisch en beroepsgericht ingesteld zijn. Een deel van hen en kan 'niet wachten' om aan het werk te gaan en geld te verdienen.

3. Op entree en mbo-2 gaat het veelal om jongeren met multiproblematiek. Deze volgens de geïnterviewden groeiende groep jongeren kenmerkt zich door een combinatie van gedragsproblemen en thuis- en/of persoonlijke problematiek. Het gaat deels om jongeren die door hun gedragsproblemen niet meer welkom lijken te zijn op hun vo-school. Een laag cognitief niveau is doorgaans niet de reden dat het vo voor hen niet

meer passend lijkt. Zowel de medewerkers in het mbo als hun leraren in het vo geven aan dat zij het niveau van het vo-onderwijs wel aankunnen.

Op basis van het onderzoek kan niet worden vastgesteld wat de omvang is van deze groepen. Ten eerste omdat het gaat om kwalitatief onderzoek en kleine aantallen. Ten tweede omdat we in de selectie van studenten en mbo-opleidingen gestreefd hebben naar variatie in type opleidingen, waardoor we bijvoorbeeld evenveel mbo-4 opleidingen hebben gesproken als entreeopleidingen en mbo-2 opleidingen. Dit is niet representatief voor de ongediplomeerde doorstroom naar mbo als gehele groep, die voor het grootste deel uit ongediplomeerde havo-mbo-4 doorstroom bestaat.

Wanneer is doorstroom naar het mbo passend?

Of doorstroom van deze jongeren naar het mbo wenselijk is, hangt ten eerste af van de opleiding waar ze naartoe stromen. De entreeopleiding lijkt voor geen van de jongeren een passende route omdat die opleiding cognitief (veel) te weinig uitdaging biedt. Dit geldt ook voor de jongeren die in het vo vastliepen door zware gedragsproblemen. De meeste geïnterviewden zien de instroom van vmbo-leerlingen naar de entreeopleiding als een vorm van 'degradatie', die zoveel mogelijk voorkomen zou moeten worden. Hoewel entreeopleidingen vaak maatwerk bieden (zoals versneld doorstromen naar niveau 2) lijkt een andere voorziening – die zich specifiek zou richten op de multiproblematiek – een logischer alternatief dan entree met maatwerk.

Voor de jongeren lijkt doorstromen naar een mbo-2, 3 of 4-opleiding een goede stap onder bepaalde voorwaarden:

- De jongere is gemotiveerd voor het specifieke beroep of de sector van de opleiding
- De jongere heeft een *realistische* verwachting van de opleiding en daarmee ook van de eigen motivatie voor de opleiding
- De overstap is bewust gekozen (door de jongere en het vo), en niet alleen een noodoplossing omdat het vo niet meer werkt. Hierbij kan gedacht worden aan:
 - Het theoretisch georiënteerde onderwijs sluit echt niet aan bij de behoeften van de leerling
 - Er is al langere tijd sprake van gedragsproblemen in het vo
 - De leerling is door blijven zitten (veel) ouder dan klasgenoten
- De mbo-opleiding is wat betreft niveau passend: geef jongeren die dit cognitief aankunnen dienen in principe de gelegenheid om op niveau 3 of 4 te starten.

Voorwaarden gebonden aan leeftijd lijken volgens de geïnterviewden over het algemeen niet van meerwaarde. Voor opleidingen waarbij leeftijdsafhankelijke competenties noodzakelijk zijn – zoals zelfregulatievaardigheden bij sterk projectmatig onderwijs of sociaal-emotionele vaardigheden in zorgopleidingen – lijkt het echter wel van belang dat jongeren minimaal 16 à 17 jaar oud zijn.

12.2 Ondersteuningsbehoefte van jongeren die wel baat hebben bij een overstap

Voorbereiding op de overstap

Omdat uit de interviews blijkt dat de motivatie van de jongere voor de specifieke opleiding een van de belangrijkste succesfactoren is, is ondersteuning bij het maken van een passende studiekeuze belangrijk. Daarnaast is het van belang realistische verwachtingen te creëren over de inhoud en eisen van de opleiding.

Ondersteuning na de overstap

In het mbo lijken de ongediplomeerde studenten over het algemeen geen hele andere ondersteuningsbehoeften te hebben dan de andere studenten, ook omdat zij qua studieresultaten en werkhouding niet of nauwelijks slechtere resultaten laten zien. Het bieden van extra uitdaging aan leerlingen die cognitief meer aankunnen dan de gemiddelde student is wél belangrijk. Dit kan op verschillende manieren, zoals een versneld traject (sneller door naar een hoger mbo-niveau), vrijstelling van lessen of extra stage-uren. Het belangrijkste op sociaal-emotioneel vlak -- met name voor het versterken van motivatie en vertrouwen -- is de aandacht van een mentor of docent met wie de student een goede klik heeft. Een luisterend oor en persoonlijke aandacht is met name van belang voor studenten bij wie dit in het vo vaak ontbrak.

Overige ondersteuning voor studenten met 'jong gedrag' op de volgende vlakken kan soms ook nodig zijn:

- Vaardigheden op het gebied van 'leren leren'
- Gedragsbegeleiding
- Duidelijke verwachtingen en structuur (o.a. via afspraken bij intake)

Toch lijkt het niet wenselijk om standaard extra ondersteuning aan te bieden. Dit kan mogelijk leiden tot 'in een hokje plaatsen'. Vertrouwen geven ("jij kunt dit net zo goed als de anderen") kan beter werken dan de nadruk leggen op de afwijkende instroom.

Overige succesfactoren

Naast extra ondersteuning zijn er ook andere opleidingskenmerken die vooral voor jongeren met gedragsproblemen de kans op studiesucces lijken te vergroten. Een volwassen leeromgeving, waarin studenten meer vertrouwen en verantwoordelijkheid krijgen, werkt motiverend. Studenten kunnen opbloeien doordat zij serieuzer worden genomen, ruimte krijgen om eigen keuzes te maken en praktijkervaring kunnen opdoen. Een goede stageplaats of betrokken werkgever is bovendien een belangrijke succesfactor. Dit kan zorgen voor meer motivatie, meer verantwoordelijkheidsgevoel en positieve gedragsverandering.

12.3 Ondersteuningsbehoefte van jongeren die geen baat hebben bij een overstap

Behoeften van jongeren

Uit de interviews met vo-scholen komt naar voren dat jongeren die geen baat hebben bij een overstap naar het mbo vaak behoefte hebben aan meer rust, stabiliteit en maatwerk binnen

het voortgezet onderwijs. Het gaat om jongeren bij wie de problematiek (zoals mentale belasting, sociaal-emotionele problemen, conflicten of verzuim) nog te groot is om een nieuwe start in het mbo kansrijk te maken. Scholen geven aan dat deze jongeren gebaat zouden zijn bij tijdige, consistente begeleiding, meer ruimte voor herstel (bijvoorbeeld zonder druk van doubleren of examenmomenten) en betere benutting van alternatieven voor het behalen van een vo-diploma, zoals VAVO, leerwerktrajecten of tijdelijke maatwerkvoorzieningen. Als die ondersteuning ontbreekt of te laat komt, wordt de overstap naar het mbo soms ingezet als uitweg, terwijl de onderliggende problemen nog onvoldoende zijn aangepakt.

In de interviews met mbo-studenten die terugkijken op hun overstap blijkt ook dat jongeren in het vo vooral behoefte hadden gehad aan meer begrip en passende begeleiding. Zij noemen gemis aan duidelijke uitleg over alternatieven voor het behalen van een vo-diploma, onvoldoende ondersteuning bij toetsen, leerproblemen of sociaal-emotionele problematiek, en het ontbreken van een vaste vertrouwenspersoon in het vo. Sommige studenten geven aan dat hun motivatie al te ver was afgenomen of dat zij zich structureel niet gezien voelden. Voor deze groep lijkt de ondersteuningsbehoefte vooral te liggen bij vroegtijdige signalering, meer steun en betere keuzebegeleiding, zodat een overstap voorkomen kan worden of niet pas plaatsvindt wanneer vastlopen al onomkeerbaar is.

Aanbevelingen voor vo-scholen

Samengenomen lijken de resultaten aan te geven dat sommige vo-scholen:

- Tijdig meer maatwerk en betere begeleiding zouden moeten bieden en daarnaast op sociaal-emotioneel vlak meer voor jongeren kunnen betekenen, in plaats van zich uitsluitend te richten op handhaving van regels en onderwijsprestaties (zoals door verschillende studenten wordt ervaren). Hierbij kan het waardevol zijn om als voorbeeld te kijken naar de manier waarop de begeleiding van studenten in het mbo is georganiseerd. Veel van de jongeren die we in dit onderzoek spraken, geven immers aan dat zij zich binnen het mbo meer gezien en serieus genomen voelen en dat zij daar persoonlijker worden benaderd.
- Met behulp van het samenwerkingsverband, beter moeten voldoen aan hun zorgplicht en de basisondersteuning zoals vastgesteld in het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband. Indien het ondersteuningsplan onvoldoende uitgewerkt is op het vlak van de aanpak van gedragsproblemen, zou dit plan herzien kunnen worden. Een deel van de ongediplomeerde doorstroom bestaat immers uit jongeren die door gedragsproblemen uitvallen uit het vo.
- Kritischer moeten afwegen of doorstroom naar mbo zinvol is, en niet te snel doorverwijzen.

De ondersteuningsbehoeften van de jongeren die in het vo dreigen vast te lopen is verder erg divers: Voor sommige jongeren is extra hulp bij Nederlandse taal of bij specifieke vakken nodig, terwijl anderen vooral sociaal-emotionele ondersteuning of begeleiding bij executieve vaardigheden nodig hebben. Ook spelen individuele diagnosen een rol, en is maatwerk, zoals coaching of extra keuze-uren voor Nederlands en wiskunde, in sommige gevallen gewenst. Verder geven vo-scholen zelf ook aan dat docenten meer professionalisering nodig hebben in het werken met leerlingen met complexe

problematiek, dat een hulpverlener in de klas helpend kan zijn en dat samenwerking met externe partijen, zoals Veilig Thuis en wijkteams, intensiever zou mogen.

12.4 Aanbevelingen voor een warme overdracht

Hoe is de overdracht momenteel ingericht?

De vo-mbo overdracht van de jongeren verschilt momenteel sterk tussen de verschillende opleidingen. Bij de entreeopleidingen is er vrijwel bij alle jongeren contact met de vo-school, maar het type contact varieert tussen de verschillende opleidingen en is ook afhankelijk van de betrokken vo-school. Bij een klein deel van de jongeren lukt het de entreeopleidingen echter niet om contact met de vo-school te leggen of loopt de aanmelding buiten de vo-school om.

Bij mbo-2, 3 en 4-opleidingen gebeurt de overdracht meestal met een formulier van de vo-school (cijfers, ondersteuningsbehoeften, motivatie, reden uitval). Bij de meeste opleidingen is dit de enige informatie; extra contact ontbreekt meestal door tijdgebrek of onderbezetting, doordat de vo-school lastig te bereiken is of doordat de mbo-opleiding weinig waarde aan het contact met het vo hecht. Bij opleidingen die alleen havisten met overgangsbewijs aannemen is er vrijwel geen contact met het vo; deze ongediplomeerde studenten zijn over het algemeen succesvol op de opleiding en geven zelf voldoende informatie.

Welke verbeteringen zijn er nodig?

Uit de interviews komen verschillende aanbevelingen naar voren voor een warmere overdracht van jongeren van het vo naar het mbo:

- **Aanvullend contact is vaak waardevol**

Bij opleidingen die nu uitsluitend met een overdrachtsformulier werken, blijkt aanvullend contact met de vo-school voor het merendeel van de jongeren en opleidingen van grote meerwaarde. Dit levert doorgaans een completer beeld op van wat er in het vo heeft gespeeld, geeft beter zicht op de sterke en zwakke punten van de jongere en helpt bij het bepalen van de benodigde ondersteuning. Voor sommige studenten is dit echter niet noodzakelijk, zoals bij havisten met een overgangsbewijs van klas 3 naar 4.

- **Laat het vo het initiatief nemen voor contact**

Omdat mbo-opleidingen vaak moeite hebben om in contact te komen met de mentor of decaan van aangemelde jongeren, is het wenselijk dat de vo-school standaard het initiatief neemt voor dit contact.

- **Extra gesprekken bij complexe casussen**

Bij complexe situaties of wanneer er twijfel bestaat over het mbo als passende vervolgstap, zou de vo-school bereid moeten zijn extra gesprekken te voeren of bijvoorbeeld mee te gaan naar de intake.

- **Vergroot de structurele samenwerking**

Beide sectoren benoemen dat samenwerking en informatie-uitwisseling kan worden verbeterd. In algemene zin is het wenselijk dat vo en mbo vaker met elkaar in gesprek gaan, zodat zij elkaar makkelijker weten te vinden, bijvoorbeeld bij complexe situaties rondom ongediplomeerde instroom.

- **Informeer vo-medewerkers goed over mbo-opleidingen**

Het is belangrijk dat het vo goed geïnformeerd is over wat (specifieke) mbo-opleidingen precies inhouden, zodat zij leerlingen en ouders een realistisch beeld kunnen geven. Op dit moment komt een deel van de jongeren met verkeerde — vaak te positieve — verwachtingen naar de intake.

- **Organiseer doorstroomtafels bij hoge ongediplomeerde instroom**

Vo-scholen en mbo-opleidingen met een relatief hoge ongediplomeerde doorstroom kunnen op locatie doorstroomtafels organiseren, waarbij meerdere leerlingen van dezelfde school worden besproken. Dit werkt volgens de geïnterviewden efficiënt en versterkt de onderlinge relatie, omdat vo en mbo elkaar beter leren kennen.

- **Zorg voor duidelijkheid over AVG-richtlijnen**

Omdat verschillende opleidingen de AVG als belemmering ervaren voor een goede overdracht, is het wenselijk een toegankelijke handreiking op te stellen waarin staat hoe een kwalitatief goede vo-mbo overdracht kan worden ingericht binnen de geldende AVG-regels.

- **Ga in gesprek over te snelle verwijzingen**

Mbo-opleidingen die het gevoel hebben dat bepaalde vo-scholen jongeren te snel naar hun opleiding doorverwijzen, worden aanbevolen hierover in gesprek te gaan met het samenwerkingsverband en/of de betreffende vo-school. Vo-scholen geven namelijk aan dat zij per leerling een zorgvuldig traject doorlopen, waarin maatwerk centraal staat en samen met het ondersteuningsteam wordt afgewogen welke route het meest passend is. Mbo-opleidingen ervaren echter regelmatig dat leerlingen juist te snel worden doorgestuurd, of zonder voldoende achtergrondinformatie instromen, waardoor zij niet altijd goed zicht hebben op de ondersteuningsbehoefte of de risico's. Dit verschil in beleving over hoe zorgvuldig de overstap daadwerkelijk tot stand komt, kan mogelijk worden verholpen wanneer vo-scholen en mbo-opleidingen hierover in gesprek gaan.

12.5 Welke gegevens rondom ongediplomeerde doorstroom in het mbo zouden beter gemonitord moeten worden?

Bij geen van de mbo-opleidingen lijkt bijgehouden te worden of het studiesucces verschilt tussen gediplomeerde en ongediplomeerde studenten. En mocht dat wel zo zijn, dan zijn de medewerkers die we spraken in het mbo, hier niet van de op de hoogte. Uit de interviews komt bovendien naar voren dat bij sommige opleidingen, de mentoren en docenten niet weten welke studenten ongediplomeerd zijn. Het is aan te bevelen dat zij hier inzicht in krijgen, zodat deze studenten, indien nodig, extra aandacht kunnen krijgen. De kans dat zij in het voortgezet onderwijs bepaalde ondersteuning of een luisterend oor hebben gemist, is immers groter. Ook hebben zij mogelijk meer behoefte aan ondersteuning op het gebied van 'leren leren'.

Uit de interviews komen een aantal studentkenmerken naar voren die het meest bepalend lijken te zijn voor succes op de opleiding, zoals de motivatie voor de specifieke opleiding, een juist beroepsbeeld en een kritische afweging door het vo of doorstroom naar mbo zinvol is. Bij de intake van (ongediplomeerde) studenten kan het van meerwaarde zijn om dergelijk gegevens standaard te registreren, zodat er met data-analyses vastgesteld kan worden of dit inderdaad voorspellers van studiesucces zijn. Uiteraard kunnen hierin ook andere belangrijke variabelen worden meegenomen, zoals leeftijd.

Omdat de aantallen op opleidingsniveau klein zijn, is het ook belangrijk om op regionaal niveau aanvullende gegevens bij te houden zodat er uitgebreidere secundaire analyses kunnen worden uitgevoerd, dan voor het huidige onderzoek mogelijk was. In ieder geval zou de deelname aan de geïntegreerde of doorlopende leerroute vmbo-mbo en het al dan niet volgen van de ISK in het vo, geregistreerd kunnen worden.

12.6 Alternatieven voor “ondoordachte” ongediplomeerde mbo-overstap

Ondanks dat voor een deel van de jongeren ongediplomeerde overstap naar het mbo goed lijkt uit te pakken, is het van belang om te kijken naar manieren om de stijgende ongediplomeerde instroom van jongeren te beperken. Het gaat hierbij specifiek om jongeren die niet zozeer vanwege een weloverwogen beroepsperspectief bij het mbo belanden, maar omdat het vo voor hen geen aantrekkelijke optie meer is. Zij lopen in het mbo, uitgaande van de resultaten van de interviews, immers het grootste risico op uitval. We doen de volgende aanbevelingen:

Begeleid als vo-school je leerlingen bij het vinden van een passende opleiding

Leerlingen die een overstap overwegen naar het mbo ontvangen momenteel vaak geen begeleiding bij het kiezen van de meest passende opleiding. Ook komt naar voren dat de jongeren niet altijd goed geïnformeerd zijn over de alternatieven voor het mbo. Omdat het voor het succes van de jongere echter van groot belang is dat diegene gemotiveerd is voor de specifieke opleiding én omdat het vinden van een *passende* vervolgopleiding onderdeel is van de zorgplicht van vo-scholen, zouden alle vo-scholen hiervoor de verantwoordelijkheid moeten nemen. Omdat een deel van de jongeren die een overstap overweegt beperkt vertrouwen heeft in de begeleiding vanuit de vo-school, is het aan te bevelen jongeren de mogelijkheid te bieden gebruik te maken van externe begeleiding.

Verdiep je als vo-school op alternatieve praktische georiënteerde routes

Dat steeds meer jongeren ongediplomeerd naar het mbo overstappen, lijkt – naast de ervaren toename van multiproblematiek en gedragsproblemen bij vo-leerlingen – ook samen te hangen met een groeiende behoefte onder jongeren aan een meer praktisch georiënteerde opleiding. Vo-scholen zouden zich daarom moeten verdiepen in de verschillende bestaande praktisch georiënteerde routes zoals het *leer-werktraject als anders ingerichte vmbo-bbl* en de *doorlopende en geïntegreerde leerroute vmbo-mbo* (zie hoofdstuk 2). In deze routes blijven leerlingen ingeschreven op vo, maar zich kunnen wel alvast oriënteren op welke mbo-opleiding bij ze past. In de interviews komt de doorlopende leerroute bovendien ook als succesvol naar voren (over de overige bestaande praktisch georiënteerde leerroutes bieden de interviews geen informatie).

Bied bij twijfel de mogelijkheid tot gastleerlingschap in het mbo

Bij twijfel over de overstap van het vo naar het mbo wordt aanbevolen jongeren de mogelijkheid te bieden om tijdelijk als gastleerling in het mbo te starten. Gastleerlingschap houdt in dat een jongere gedurende een afgebakende periode meedraait als mbo-student om te onderzoeken of een mbo-opleiding beter aansluit dan het vo. Hierbij is het van belang dat de vo-school de jongere gedurende deze periode ingeschreven en financieel verantwoordelijk houdt, en de jongere weer kan opvangen wanneer het mbo-traject niet passend blijkt. Een korte meeloopdag wordt hierbij als onvoldoende beschouwd; om een

weloverwogen keuze te kunnen maken, is het wenselijk dat jongeren ook praktijkervaring opdoen, bijvoorbeeld via stage. Gedacht kan worden aan een periode van circa een half jaar. Bij de verdere uitwerking van deze mogelijkheid is het raadzaam te onderzoeken welke vergelijkbare programma's en initiatieven in het verleden zijn uitgevoerd (zoals 'Alvast mbo') en welke factoren hebben bijgedragen aan het succes of het uitblijven daarvan.

Verwijs jongeren met zware multiproblematiek naar een tussentijdse voorziening

Om te voorkomen dat entreeopleidingen te sterk verschuiven van onderwijs - naar zorgfuncties, wordt aanbevolen jongeren die uitvallen vanwege ernstige multiproblematiek door te verwijzen naar een tussentijdse voorziening. In deze voorziening kan passende zorg worden geboden om gedragsproblemen te stabiliseren, in combinatie met loopbaanoriëntatie om jongeren perspectief op de toekomst te bieden. Idealiter wordt deze voorziening ingericht in samenwerking tussen het voortgezet onderwijs en het mbo. Dit voorkomt dat jongeren die cognitief meer aankunnen onnodig instromen in een entreeopleiding. Wanneer een dergelijke voorziening nog niet bestaat, verdient het aanbeveling dat vo en mbo gezamenlijk een passende structuur ontwikkelen, van waaruit jongeren vervolgens laagdrempelig kunnen doorstromen naar een passende mbo - opleiding.

Bijlagen

Bijlage 1 Doorstroom naar mbo vanuit vmbo- en havo-klassen

	Aantal leerlingen dat ongediplomeerd doorstroomt vmbo → mbo		Totaal aantal leerlingen in vmbo 4	
Jaar	Aantal	Trend t.o.v. vorig jaar	Aantal	Trend t.o.v. vorig jaar
2016	154		8247	
2017	125	-18,8%	8316	+0,8%
2018	171	+36,8%	7934	-4,6%
2019	209	+22,2%	7765	-2,1%
2020	94	-55,0%	7495	-3,5%
2021	138	+46,8%	7152	-4,6%
2022	170	+23,2%	7591	+6,1%
2023	380	+123,5%	7915	+4,3%
2024	423	+11,3%	7673	-3,1%

	Aantal leerlingen dat ongediplomeerd doorstroomt havo → mbo		Totaal aantal leerlingen in havo 5	
Jaar	Aantal	Trend t.o.v. vorig jaar	Aantal	Trend t.o.v. vorig jaar
2016	139		3911	
2017	131	-5,8%	4070	+4,1%
2018	149	+13,7%	4055	-0,4%
2019	138	-7,4%	4041	-0,3%
2020	113	-18,1%	4089	+1,2%
2021	174	+54,0%	3738	-8,6%
2022	264	+51,7%	3807	+1,9%
2023	331	+25,4%	3879	+1,9%
2024	306	-7,6%	4023	+3,7%

Noot. die leerlingen die zijn uitgestroomd uit gemengde klassen vwo/havo/vmbo zijn niet meegenomen in de analyses. Voor zowel de periode 2016-2024 als de periode 2022, 2023 en 2024 is een Cochran-Armitage trendtoets uitgevoerd.

Bijlage 2 Doorstroom vanuit vmbo en havo naar mbo-niveaus

Herkomst	Doorstroom naar..	Peiljaar (1 oktober)								
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Vmbo										
	mbo-1	9	7	5	9	12	16	46	84	97
	mbo-2	88	69	95	132	50	70	82	182	170
	mbo-3	17	20	26	31	8	11	9	53	95
	mbo-4	40	29	45	37	24	41	33	61	61
	Totaal mbo	154	125	171	209	94	138	170	380	423
Havo										
	mbo-1 en mbo-2	3	5	7	8	2	7	12	17	14
	mbo-3	16	13	14	11	10	7	18	28	24
	mbo-4	120	113	128	119	101	160	234	286	268
	Totaal mbo	139	131	149	138	113	174	264	331	306

Noot. die leerlingen die zijn uitgestroomd uit gemengde klassen vwo/havo/vmbo zijn niet meegenomen in de analyses

Bijlage 3 Vo-herkomst van jongeren van de ongediplomeerde doorstroom per mbo-niveau

Tabel 1. Doorstroom naar de entreeopleiding van jongeren < 16 jaar

Vo-herkomst															
	VMBO/HAVO/ VWO of HAVO		VMBO- onbekend		VMBO T		VMBO GL		VMBO K		VMBO basis		SO/VSO		Totaal
peiljaar	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal
2016	0	0%	4	44%	2	22%	0	0%	0	0%	3	33%	0	0%	9
2017	0	0%	2	29%	1	14%	0	0%	2	29%	2	29%	0	0%	7
2018	0	0%	2	40%	1	20%	0	0%	1	20%	1	20%	0	0%	5
2019	1	7%	5	36%	3	21%	0	0%	1	7%	0	0%	4	29%	14
2020	0	0%	7	47%	2	13%	0	0%	2	13%	1	7%	3	20%	15
2021	1	5%	8	42%	2	11%	0	0%	2	11%	4	21%	2	11%	19
2022	2	4%	10	18%	10	18%	4	7%	10	18%	12	21%	8	14%	56
2023	5	5%	22	23%	9	9%	1	1%	15	15%	37	38%	8	8%	97
2024	9	8%	37	31%	12	10%	3	3%	11	9%	34	29%	12	10%	118

Tabel 2 Doorstroom naar mbo-2 van jongeren < 18 jaar zonder vo-diploma

Vo-herkomst																	
	VMBO/HAVO/ VWO		HAVO		VMBO		VMBO T		VMBO GL		VMBO K		VMBO basis		SO/VSO		Totaal jongeren
Peiljaar	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal
2016	3	3%	3	3%	13	12%	22	20%	8	7%	26	23%	19	17%	18	16%	112
2017	4	4%	5	5%	11	11%	17	17%	4	4%	24	24%	13	13%	21	21%	99
2018	7	5%	7	5%	16	12%	30	22%	3	2%	34	25%	12	9%	25	19%	134
2019	5	3%	8	5%	24	16%	39	25%	12	8%	33	21%	24	16%	9	6%	154
2020	5	8%	2	3%	13	20%	15	23%	4	6%	10	16%	8	13%	7	11%	64
2021	3	3%	7	8%	21	24%	28	32%	3	3%	11	13%	7	8%	7	8%	87
2022	3	3%	11	11%	33	33%	16	16%	5	5%	13	13%	15	15%	3	3%	99
2023	2	1%	14	7%	58	27%	57	27%	13	6%	32	15%	22	10%	15	7%	213
2024	5	3%	12	6%	64	32%	40	20%	6	3%	24	12%	36	18%	13	7%	200

Tabel 3 Doorstroom naar mbo-3 van jongeren < 18 jaar zonder vo-diploma

Vo-herkomst																	
	VMBO/HAVO/ VWO		HAVO		VMBO		VMBO T		VMBO GL		VMBO K		VMBO basis		SO/VSO		Totaal jongeren
Peiljaar	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal
2016	0	0%	16	39%	0	0%	9	22%	0	0%	8	20%	0	0%	8	20%	41
2017	0	0%	13	33%	0	0%	6	15%	1	3%	12	30%	1	3%	7	18%	40
2018	1	2%	14	30%	2	4%	17	37%	3	7%	4	9%	0	0%	5	11%	46
2019	2	4%	11	23%	4	8%	14	29%	2	4%	10	21%	1	2%	4	8%	48
2020	2	10%	10	48%	2	10%	3	14%	0	0%	2	10%	1	5%	1	5%	21
2021	2	10%	7	33%	2	10%	6	29%	1	5%	1	5%	1	5%	1	5%	21
2022	2	6%	18	53%	3	9%	4	12%	1	3%	1	3%	0	0%	5	15%	34
2023	3	3%	28	32%	13	15%	14	16%	1	1%	22	25%	3	3%	5	6%	89
2024	4	3%	24	18%	32	24%	11	8%	1	1%	44	34%	7	5%	8	6%	131

Tabel 4 Doorstroom naar mbo-4 van jongeren < 18 jaar zonder vo-diploma

Vo-herkomst																	
	VMBO/HAVO/ VWO		HAVO		VMBO		VMBO T		VMBO GL		VMBO K		VMBO basis		SO/VSO		Totaal jongeren
Peiljaar	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal	Perc.	Aantal
2016	5	3%	120	71%	2	1%	27	16%	4	2%	6	4%	1	1%	4	2%	169
2017	6	4%	113	73%	3	2%	22	14%	1	1%	3	2%	0	0%	7	5%	155
2018	2	1%	128	67%	2	1%	40	21%	1	1%	1	1%	1	1%	15	8%	190
2019	7	4%	119	69%	1	1%	25	15%	6	4%	4	2%	1	1%	10	6%	173
2020	2	2%	101	74%	14	10%	6	4%	1	1%	3	2%	0	0%	10	7%	137
2021	5	2%	160	76%	19	9%	12	6%	8	4%	2	1%	0	0%	4	2%	210
2022	7	3%	234	83%	12	4%	13	5%	7	3%	1	0%	0	0%	7	3%	281
2023	7	2%	286	78%	7	2%	26	7%	24	7%	3	1%	1	0%	12	3%	366
2024	11	3%	268	76%	24	7%	26	7%	11	3%	0	0%	0	0%	13	4%	353